

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศึกษาวิจัยองค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวผู้ไท
ตำบลเหล่าโพนก้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

โดย นายสัญญา สุขจันทร์ และคณะ

สิงหาคม พ.ศ. 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการสังเคราะห์องค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวผู้ไท
ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

คณะผู้วิจัย	สังกัด
1. นายสัญญา ศุภจันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
2. นายสุจิตร์ เทียงเกตุ	นักวิจัยอิสระ
3. นายสิงห์สิทธิ์ ชูราษฎร์	นักวิจัยอิสระ
4. นางสาวพิมพ์ทิพย์ พลราชม	เยาวชนบ้านเหล่าโพนค้อ
5. นางณัฐนิชา อุทัยวัฒน์	เยาวชนบ้านเหล่าโพนค้อ

ชุดโครงการ การสังเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของหมอพื้นบ้านในการพัฒนา การ
วินิจฉัยและรักษาโรคแบบดั้งเดิมอีสาน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยในครั้งนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้รับความอนุเคราะห์จากหมอพื้นบ้าน ในการให้ข้อมูลด้านการดูแลสุขภาพและรักษาโรค ทั้งในส่วนของตัวของหมอแต่ละคนเอง ภาพรวมของตำบล หรือการร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ จนทำให้การวิจัยในครั้งนี้ดำเนินลุล่วงไปได้ด้วยดี และการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์จากประชาชน และหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ได้แก่ ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าโพนค้อ สถานีอนามัย และโรงเรียนในพื้นที่ ในการให้ข้อมูลและการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโครงการเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านอื่นๆ อีกมาก ที่ไม่สามารถจะกล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ได้

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้ที่ให้ความอนุเคราะห์ทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และผู้ที่สนใจโดยทั่วไป

คณะผู้วิจัย

สิงหาคม 2549

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิจัยองค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวผู้ไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร” คณะวิจัยทำการศึกษาในประเด็นต่างๆ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ส่วนบุคคลของหมอพื้นบ้าน เหตุสนใจในการมาเป็นหมอพื้นบ้าน กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน ชนิดของโรคที่หมอพื้นบ้านเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา รูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน บทบาทของหมอพื้นบ้านในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับกระบวนการดูแลรักษาโรค องค์ความรู้ในการวินิจฉัยและการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน ตลอดจนความคาดหวังต่อรูปแบบการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในอนาคต และประเด็นสุดท้าย ได้แก่ คาถาและยาสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน จากกลุ่มหมอพื้นบ้าน 26 คน พบว่า

เหตุสนใจในการมาเป็นหมอพื้นบ้าน กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีการจัดกลุ่มของเหตุสนใจแบ่งได้เป็น 7 เหตุสนใจ เรียงลำดับเหตุสนใจจากมากไปน้อย ดังนี้ 1. รับการสืบทอดองค์ความรู้จากพ่อ, แม่, ญาติ, พี่น้อง, สามี หรือ ภรรยา 2. รับการสืบทอดผ่านการบวชเรียน 3. รับการสืบทอดด้วยความบังเอิญ (ครูพักลักจำ) 4. รับการสืบทอดด้วยการรับเอาผีหมอ (หมอเหยา) 5. รับการสืบทอดด้วยการเรียนจากโรงเรียนสอนต่างๆ 6. เป็นหมอพื้นบ้านเนื่องจากเสียดายความรู้จากบรรพบุรุษ 7. เป็นหมอพื้นบ้าน เนื่องจากอยู่กับแหล่งของสมุนไพร

คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน แบ่งได้เป็น 7 ข้อ เรียงลำดับคุณสมบัติเหล่านั้นจากมากไปน้อย ดังนี้ 1. ใฝ่เรียนรู้และมีการแลกเปลี่ยนความรู้อยู่ตลอดเวลา 2. มีความเต็มใจรักษา 3. พูดความจริงไม่พูดความเท็จ 4. ห้ามรับประทาน มังสวิรัติ 10 อย่าง และปฏิบัติตามข้อห้ามอื่นๆ 5. ยึดจรรยาบรรณของหมอพื้นบ้านเป็นหลักในการปฏิบัติ 6. การบูชาครู หรือการบวงสรวงศาลาอย่างสม่ำเสมอ 7. การวางตัวในสังคมที่ดี

ชนิดของโรคที่หมอพื้นบ้านเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา มี 37 อาการ แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่เป็นารดูแลสุขภาพ 2 อาการ 2. กลุ่มที่เป็นการรักษาอาการป่วย 35 อาการ

รูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน จำแนกออกได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้สมุนไพร 2. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้คาถา 3. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรประกอบกับคาถา 4. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้คาถาและกรรมวิธีอื่นๆ

บทบาทของหมอพื้นบ้านในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับกระบวนการดูแลรักษาโรค ค้นพบมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่ 1. เป็นผู้รักษา สืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติ และองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านมิให้สูญหาย 2. เป็นที่พึ่งของชุมชนในการดูแลและรักษาโรคเบื้องต้น และเป็นที่พึ่งสุดท้ายที่ชุมชนเชื่อมั่นหรือมีความหวังว่าผู้ป่วยนั้นจะหายจากอาการเจ็บป่วย 3. เป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาสังคม ในด้านสุขภาพ และช่วยรองรับผู้ป่วยที่ไม่สามารถเข้ารับการ

รักษาพยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง 4. เป็นผู้ที่มิมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพันธุกรรมพืชในท้องถิ่น

องค์ความรู้ในการวินิจฉัยและการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านตลอดจนความคาดหวังต่อรูปแบบการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในอนาคต แบ่งออกได้ 3 ประเด็น ได้แก่ 1. หมอพื้นบ้านและชุมชนมีความต้องการอยากให้มียุทธศาสตร์ที่มีหมอพื้นบ้านดำเนินการ เพื่อให้คำปรึกษาและดูแลรักษาโรคของคนป่วยในท้องถิ่น 2. หมอพื้นบ้านและชุมชนต้องการอยากให้ มีการจัดทำสวนสมุนไพร และจัดตั้งกลุ่มหมอพื้นบ้าน ศูนย์หรือพิพิธภัณฑสถานหมอพื้นบ้านขึ้นในตำบล เพื่อเป็นการเผยแพร่และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชน ในชุมชน พร้อมกับการสร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้านที่ยั่งยืนต่อไป 3. หมอพื้นบ้านและชุมชนต้องการอยากให้มีฐานข้อมูลที่รวบรวมรายชื่อสมุนไพร รายชื่อหมอพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าของคนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไป ที่สนใจในเรื่องราวขององค์ความรู้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน

คาถาและยาสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน สามารถจำแนกได้ดังนี้ 1. คาถาของหมอพื้นบ้าน แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มได้แก่ คาถาที่ใช้ในระหว่างเก็บยาสมุนไพร และคาถาสำหรับเป่ารักษาอาการต่างๆ 2. สมุนไพรที่ใช้ในการดูแล และรักษาโรค แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 2.1 กลุ่มของสมุนไพรที่ได้จากพืช มี 114 ชนิด 2.2 กลุ่มของสมุนไพรที่ได้จากสัตว์ มี 3 ชนิด 2.3 กลุ่มของสมุนไพรที่ได้จากแร่ธาตุ มี 10 ชนิด

สารบัญ

บทที่		หน้า
	กิตติกรรมประกาศ	
	บทคัดย่อ	
	สารบัญ	
	สารบัญตาราง	
	สารบัญภาพประกอบ	
1	บทนำ	
	ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
	เป้าหมายหลักการดำเนินงาน.....	4
	เป้าหมายรองการดำเนิน โครงการ.....	4
	คำสำคัญของเรื่องที่วิจัย.....	4
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
3	วิธีดำเนินการ.....	14
	การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	14
	การเลือกบุคคลหรือกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา.....	15
	วิธีการเก็บข้อมูล.....	15
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	16
	การรายงานผลการวิจัย	17
4	ข้อมูลตำบลเหล่าโพนค้อและประวัติความเป็นมา	18
	ข้อมูลพื้นฐานของตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร.....	18
	ประวัติความเป็นมาของตำบลเหล่าโพนค้อ.....	24
	วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อท้องถิ่น.....	32
	ประเพณี หลักปฏิบัติ ฮีต 12 คอง 14 ของคนอีสานในอดีต.....	32
	วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อท้องถิ่นของชาวเหล่าโพนค้อในปัจจุบัน	35

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ประเพณีความเชื่ออื่นๆ ที่ยังคงมีการสืบทอดเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่.....	35
5 ผลการศึกษา.....	39
เหตุจูงใจสู่การเป็นหมอพื้นบ้าน และกระบวนการเรียนรู้.....	39
คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน.....	42
ชนิดของโรคที่หมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา.....	43
รูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ.....	44
บทบาทของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ ในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับ กระบวนการดูแลรักษาโรค.....	45
ความคาดหวังต่อรูปแบบการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในอนาคต.....	47
คาถาและยาสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน ตำบลเหล่า โพนค้อ.....	47
องค์ความรู้ในการวินิจฉัยและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน.....	54
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	79
สรุปผลการวิจัย	79
อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	82
ข้อเสนอแนะ	83
บรรณานุกรม.....	85
ภาคผนวก	87
ประวัติผู้ทำการวิจัย	96

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดง จำนวนหมู่บ้าน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าโพนค้อทั้ง 11 หมู่บ้าน.....	19
2	ทำเนียบรายชื่อผู้ปกครองหมู่บ้าน (ตาแสง) คำนัน และผู้ใหญ่บ้าน บ้านโพนค้อ จากอดีตถึงปัจจุบัน.....	31
3	แสดงชื่อ ส่วนที่ใช้ และประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรค ของหมอพื้นบ้าน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร.....	48

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า การมีสุขภาพพลานามัยที่ดี การไม่เจ็บป่วยด้วยโรคพยาธิต่างๆ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมนุษย์ และสัตว์โลกทุกผู้ทุกนาม สุขภาพถือเป็น 1 ในพรอันประเสริฐ 4 ประการที่คนเราต้องการที่จะให้บังเกิดขึ้นกับตนเอง และยังเอื้อเพื่อไปยังผู้อื่น มี พ่อ แม่ ครู อาจารย์ ญาติสนิท มิตรสหาย รวมไปถึงเพื่อนร่วมโลกทุกผู้ทุกนาม ดังเราจะเห็นได้จากคำอวยพรที่เป็นที่นิยมมอบให้กับผู้ที่เรารักหรือผู้ที่เราเคารพนับถือ ในวาระโอกาสต่างๆ เช่น คำอวยพรที่พระท่านกล่าวว่า “ขอให้ท่านทั้งหลาย จงเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ” ในทางพระพุทธศาสนาเองก็ให้ความสำคัญกับสุขภาพ ว่าเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเรื่องที่น่าใคร่ น่าปรารถนา และพึงกระทำให้บังเกิดขึ้น สมดังพุทธภาษิตที่ว่า “อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” แต่ด้วยความจริงอันประเสริฐ 1 ใน 4 อย่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่คู่กับสัตว์โลกทั้งหลายเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว สิ่งที่เราจะต้องประสบพบเจอเหมือนกันทุกผู้ทุกนาม นั่นคือ ความทุกข์ ซึ่งแปลว่า ไม่สามารถทนได้ ซึ่งมีทั้งความทุกข์ทางกาย และความทุกข์ทางใจ ความทุกข์ทางใจสามารถบำบัดแก้ไข หรือป้องกันรักษาได้ด้วยธรรมะ หรือการทำจิตบำบัด การทำจิตใจให้สบาย ผ่อนคลาย ไม่เครียด เป็นต้น ส่วนทุกข์ทางกายแบ่งเป็นทุกข์ประจำได้แก่ หิว กระหาย ปวดปัสสาวะ ปวดอุจจาระ ร้อน หนาว เป็นต้น ซึ่งทุกข์ประจำนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับคนเรานับจากเริ่มปฏิสนธิ เท้าเทียมกันทุกผู้ทุกนาม และทุกข์อีกประเภทหนึ่งได้แก่ทุกข์จร นั่นคือการที่ร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์โลกต้องประสบกับอาการที่ทนไม่ได้ ที่เกิดขึ้นด้วยสาเหตุต่างๆ นานาทุกข์จรนี้ คนเรารู้จัก และเข้าใจตรงกันในฐานะของโรคภัยไข้เจ็บ หรือเรียกอีกอย่างว่าปัญหาทางสุขภาพนั่นเอง และโรคภัยไข้เจ็บนี้ก็มีมากมายหลายประเภท หลายอาการ เนื่องจากมีสาเหตุมาจากปัจจัยที่แตกต่างกัน เช่น ตัวหรือสิ่งที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดโรค หรือบริเวณตำแหน่งต่างๆ ของร่างกายที่เป็นส่วนรองรับสาเหตุของโรค รวมไปถึงเพศ วัย และพฤติกรรมต่างๆ ด้วย โรคภัยไข้เจ็บนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหนักเบาในแต่ละบุคคลแตกต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วคนเราจะทำอย่างไร ถ้าหากสิ่งที่เราต้องการสิ่งที่เราปรารถนา ในด้านสุขภาพนั้นไม่เป็นไปตามพรที่มอบให้แก่กัน ลาภอันประเสริฐที่เราปรารถนาไม่บังเกิดแก่เรา แต่กลับกลายเป็นไปในด้านที่ตรงกันข้าม เพราะเมื่อร่างกายถูกเบียดเบียนด้วยโรคพยาธิต่างๆ นั้นส่งผลให้ร่างกายไม่สามารถที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ได้เต็มศักยภาพ หรือผิผื่นไป หรือทำให้เกิดความทุกข์ทรมานต่อร่างกายของผู้ที่โดนโรคพยาธินั้นเบียดเบียนอยู่ซึ่งเราเรียกกันว่าผู้ป่วย เพราะอาศัยเหตุอย่างนี้ มนุษย์เราจึงพยายามคิดค้นหาสิ่งหรือกระบวนการที่จะมาช่วยบรรเทาหรือเยียวยาอาการ

เสื่อมโทรมของร่างกายที่เกิดจากการเบียดเบียนของโรคพยาธิที่เกิดขึ้น ซึ่งเราเรียกว่าอาการนั้นว่า “โรค” ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดเพื่อช่วยให้บุคคลที่มีอาการเหล่านั้น ที่เราเรียกว่า “ผู้ป่วย” ให้มีอาการดีขึ้นหรือหายจากอาการป่วยไข้นั้น ดังนั้นมนุษย์จึงชวนขยายหาวิธีการดังกล่าว โดยการส่งสมองค์ความรู้ที่ได้มาจากการทดสอบ ทดลอง ลองผิดลองถูก สิ่งใดได้ผลก็ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังสืบต่อกันมาเรื่อยๆ จากรุ่นสู่รุ่น จากกลุ่มสู่กลุ่ม จนถึงปัจจุบัน องค์ความรู้ หรือวิชาเหล่านี้เป็นที่รับรู้ของคนเราในชื่อว่า “การแพทย์” และผู้ที่รับสืบทอดวิชาเหล่านี้เรารู้จักกันในนามของ “แพทย์” หรือ “หมอ”

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นว่าสาเหตุของโรคพยาธิต่างๆ ล้วนเกิดจากปัจจัยต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็น สาเหตุจากสิ่งทำให้เกิดโรค เพศ อายุ ของคนที่เป็นโรค หรือพฤติกรรมของคนที่เกิดโรค ล้วนเป็นสิ่งที่เป็นตัวกำหนดลักษณะอาการของโรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น และสิ่งที่ปัจจัยสำคัญที่เราไม่น่าจะมองข้ามไปคือปัจจัยเกี่ยวกับ ความหลากหลายทางด้านภูมิโนเวสและความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ เป็นตัวกำหนดหรือเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้อาการป่วยจากโรคพยาธิต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นมีหลายแบบหลายอาการ เพราะคนในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่ต่างกันทั้งในด้านของสภาพแวดล้อม และทางด้านพฤติกรรมความเชื่อเหตุนี้ในแต่ละถิ่นหรือกลุ่ม มีการส่งสมองค์ความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพสุขภาพและมีกระบวนการในการดูแลสุขภาพสุขภาพ ซึ่งตัวอย่างที่เด่นชัดขององค์ความรู้ที่เราจะพบได้ในกรรมวิธีในการวินิจฉัย และการดูแลสุขภาพสุขภาพของหมอพื้นบ้านนั่นเอง ตัวอย่างที่สามารถบอกได้ถึงความแตกต่างนี้ในปัจจุบันเราทราบกันในเรื่องที่เป็นทางการว่า “การแพทย์ทางเลือก” ซึ่งจะมีทั้งการป้องกันและการรักษาโรคด้วย เช่น การดูแลสุขภาพสุขภาพโดยการนวดของไทย การฝึกโยคะของอินเดีย การใช้สมุนไพรของกระเหรี่ยง หรือการฝังเข็มของจีน เป็นต้น

พัฒนาการด้านการแพทย์ ได้เปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อมีการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ ตั้งแต่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา และได้มีการเผยแพร่จากโลกตะวันตกไปยังส่วนต่างๆ ของโลก การแพทย์ได้เจริญขึ้นเรื่อยๆ การแพทย์ตะวันตกและการแพทย์สมัยใหม่ ได้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหสุขภาพของคนแต่ไม่สมบูรณ์ทุกด้าน ซึ่งแต่เดิมนั้นการดูแลสุขภาพของคนเอเชีย ได้มีวิธีแบบดั้งเดิม (Traditional Medicine) วิธีปฏิบัติแบบวัฒนธรรม (Culture-Bound Health) และใช้วิธีแบบธรรมชาติบำบัด การที่คนเอเชียได้ใช้วิธีแบบดั้งเดิมนี้นี้มีข้อดีคือสามารถรักษาได้ครอบคลุมการดูแลสุขภาพทั้งทางร่างกาย ความรู้สึก จิตใจและวิญญาณ โดยได้เชื่อมโยงชีวิตของบุคคลกับชีวิตทางสังคม ศีลธรรมและวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด ทำให้มีระบบความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติและสาเหตุของการเจ็บป่วย วิธีการดูแลสุขภาพมีความหลากหลาย และแตกต่างกันตามเขตสังคมและวัฒนธรรม รูปแบบการดูแลสุขภาพสุขภาพการเจ็บป่วยแบบดั้งเดิม จึงพบในหลายลักษณะ เช่น การใช้สมุนไพรรักษาเกี่ยวกับกระดูก การคลอดและการดูแลหลังคลอด การนวดแผนโบราณ ธรรมชาติบำบัด การใช้สัญลักษณ์หรือพิธีการต่างๆ และศาสนา (ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ, 2535) วิธีการ

ดั้งเดิมนี้ยังมีการปฏิบัติอยู่ แม้ว่าการแพทย์สมัยใหม่มีความเจริญก้าวหน้ามาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวิธีการดั้งเดิมนั้นยังมีประโยชน์ และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง ระบบการแพทย์พื้นบ้านและการดูแลสุขภาพของท้องถิ่น มีรากฐานยาวนานก่อนหน้าการเข้ามาบิบบทบาทของการแพทย์ตะวันตก มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน มีลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูล สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ เป็นที่พึ่งของชาวบ้านทั้งในด้านการศึกษา และการส่งเสริมสุขภาพ โดยเฉพาะสุขภาพจิต (อัญชลี อินทนนท์, 2535)

ในแผนพัฒนาสาธารณสุข ฉบับที่ 5 และฉบับที่ 6 กระทรวงสาธารณสุขมีนโยบายส่งเสริมการใช้สมุนไพรและการแพทย์แผนไทย ให้มีประโยชน์ต่อทางด้านสาธารณสุข ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำแผนงานโครงการที่ชัดเจนและต่อเนื่อง การพัฒนางานด้านสมุนไพรในระยะที่ผ่านมา ได้ให้ความสนใจกับสมุนไพรเดี่ยว เพื่อส่งเสริมสุขภาพเบื้องต้น ในขณะที่ประชาชนไทยยังมีวิถีการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรเป็นหลัก การแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นการดูแลสุขภาพโดยหมอพื้นบ้าน (Traditional Healer) และผู้รู้ในหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลรักษา การแพทย์พื้นบ้านเป็นการรักษาโรคแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งเชื่อว่าสุขภาพดี หมายถึงภาวะความสมดุลของร่างกายและจิตใจของผู้ป่วย อีกทั้งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาวะทางสังคมวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อดั้งเดิม ผลของการรักษาไม่เพียงแก้ปัญหาทางกายและจิตใจของผู้ป่วยเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อความปกติสุขของชุมชนด้วย การแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของการดูแลสุขภาพ โดยการพึ่งพาทรัพยากรในชุมชนอาศัยความร่วมมือระหว่างบุคคลกับชุมชน มีความปลอดภัยและราคาเขี้ยว (ปริญดา เทอดชูชีพ และคณะ, 2535)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มไทยเขมร กลุ่มไทยกวย กลุ่มไทยลาว เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันออกไป แต่เดิมนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีวิถีชีวิตการดูแลสุขภาพสุขภาพแตกต่างกัน เมื่อพิจารณากลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนพูดภาษาลาว และภาษาไทย กลุ่มผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่น่าสนใจกลุ่มหนึ่ง มีวิถีชีวิตดั้งเดิมอยู่กับป่า เลี้ยงชีพโดยอาศัยป่าไม้ และหากพิจารณาว่าสมุนไพรแล้ว สมุนไพร แปลว่าหญ้าหรือพวก ไม้ แปลว่าป่า จึงน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยอยู่อย่างมาก เพราะวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวผู้ไทยนั้น ได้ผูกพันอยู่กับป่า แม้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเข้าสู่ยุคปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวผู้ไทยก็ยังคงน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับป่า โดยเฉพาะความรู้ภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพร เพื่อการดูแลสุขภาพ

ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้นไปยังปัจจัยเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยพื้นที่ตัวอย่างของการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกเอาตำบลเหล่าโพธิ์ค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ ญ้อและผู้ไทย อันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์และความเชื่อบางอย่าง ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของคนที่มีความน่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการตรวจวินิจฉัยอาการของโรคที่เกิดขึ้นกับคนป่วยของหมอพื้นบ้านอีสาน
2. เพื่อรวบรวมฐานข้อมูลด้านสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลสุขภาพโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน
3. เพื่อรวบรวมสังเคราะห์องค์ความรู้ และจัดกลุ่มการตรวจวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้าน

1.3 เป้าหมายหลักการดำเนินโครงการ

1. ได้หลักการตรวจวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้านที่เป็นหมอใหญ่ในเขตพื้นที่ดำเนินการ
2. ได้ฐานข้อมูลการตรวจวินิจฉัย สมุนไพรที่ใช้ และขั้นตอนการรักษาตามโรคที่เชี่ยวชาญของหมอใหญ่ ในพื้นที่ดำเนินการ เพื่อจัดกลุ่ม และรวบรวมการตรวจวินิจฉัย เพื่อเทียบกับอาการ 36 โรค จากเอกสารที่มี
3. ได้หลักการ และแนวทางร่วมในการตรวจวินิจฉัยของหมอพื้นบ้านในเขตพื้นที่ดำเนินการ

1.4 เป้าหมายรองการดำเนินโครงการ

1. เพื่อให้เกิดการยอมรับของชุมชนในแนวทางการตรวจและวินิจฉัยโรคโดยหมอใหญ่
2. เพื่อให้หมอพื้นบ้านมีความมั่นใจในการนำเอาองค์ความรู้ไปเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
3. เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างหมอพื้นบ้าน หมอใหญ่ หมอแผนปัจจุบัน หน่วยงานที่รับผิดชอบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน

1.5 คำสำคัญของเรื่องที่ทำวิจัย

1. สมุนไพร หมายถึง ส่วนต่างๆ ของพืช สัตว์ แร่ธาตุ ที่หาได้ในท้องถิ่น และสามารถนำมาเป็นยาบำบัดรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยในท้องถิ่น
2. หมอสมุนไพร หมายถึง หมอพื้นบ้านที่ใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรค ซึ่งมีความชำนาญเฉพาะโรค บางคนประชาชนจะรู้จักดีและมีชื่อเสียงในหมู่บ้าน
3. การดูแลสุขภาพสุขภาพ หมายถึง การรักษาโรคและอาการเจ็บป่วย โดยหมอพื้นบ้านซึ่งอาจจะใช้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร แขนงใดแขนงหนึ่งรักษาความชำนาญของหมอพื้นบ้าน
4. การแพทย์พื้นบ้าน หมายถึง ระบบและแบบแผนการดูแลสุขภาพสุขภาพยามเจ็บป่วยด้วยวิธีการแบบพื้นบ้าน โดยอาศัยหมอพื้นบ้านและผู้รู้ในหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลรักษาโรค

5. กลุ่มอาการของโรค หมายถึง อาการของโรคที่ใช้สมุนไพรรักษาได้ผล ได้แก่ โรคเกี่ยวกับเลือด ทางเดินปัสสาวะ การสืบพันธุ์ ทางเดินอาหาร ทางเดินหายใจ ประสาท ผิวหนัง อาการไข้ และอาการปวด เป็นต้น

6. คำรับยา หมายถึง กลุ่มของยาสมุนไพร ซึ่งสามารถรักษาโรคหรืออาการป่วยต่างๆ ได้ผล ซึ่งอาจประกอบด้วยสมุนไพรประเภทเดียวหรือหลายประเภท และอาจใช้รักษาได้ผลเพียงโรคเดียวหรือหลายโรค

7. ผู้ไท หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว สาขาหนึ่ง ถิ่นเดิมอยู่แถวสิบสองจุไทย มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น ภูไท ภูไทข ภูไท ภูไท และผู้ไท มีวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะ ได้อพยพเข้ามาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยหลายครั้ง แต่ครั้งที่มีจำนวนมากอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2387-2421

8. ญ้อ หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว สาขาหนึ่ง มีชื่อเรียกทั่วไปแตกต่างกัน เช่น ขอ ข้อไข่ หรือ ญ้อ เดิมจะอยู่ที่ไหนและมีเชื้อสายติดต่อกับชาติใดไม่ปรากฏ เมื่อขุนบรมชาวเวียงจันทน์ได้ปลื้กตัวออกเป็นก๊ก ขึ้นที่เมืองคำเกิดซึ่งเป็นพวกญ้อ ขึ้นอยู่ในการปกครองของเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. 2379 เมืองเวียงจันทน์เสียแก่กรุงเทพฯ พระคำก่อนเจ้าเมืองคำเกิด ก็เลยสวมักัดต่อกรุงเทพฯ รัชกาลที่ 3 ทรงรับไว้อยู่ได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร

9. กะเลิง หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมรสาขาหนึ่ง ถิ่นอาศัยเดิมอยู่ภาคใต้ของประเทศลาว แถบแขวงอัตปือ จำปาศักดิ์ และสุวรรณเขต มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปเช่น ข่า ข่า และข่าเลิง ในประเทศไทยพบว่าชาวกะเลิงอาศัยอยู่กระจัดกระจายในแถบพื้นที่จังหวัดนครพนม สกลนคร และมุกดาหารโดยเข้ามาอยู่ตามเชิงเขาภูพาน ในปัจจุบันนี้ไม่สามารถจะชี้ให้เห็นเด่นชัดว่าคือพวกใดบ้าง เพราะพวกกะเลิงถูกกลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาอื่นกลืนไปจนเกือบจะไม่มีร่องรอยของเผ่าพันธุ์เดิมหลงเหลืออยู่

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์องค์ความรู้ในการรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวผู้ไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ได้รวบรวมผลการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

อรุณพร อีจรัตน์ และ วีรพัฒน์ เจริญธรรมทรรศ (2541) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนปัจจุบัน ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ดังนี้ การแพทย์ดั้งเดิมของไทย ซึ่งเกิดในสมัยพระพุทธกาลได้ผูกพันกับไสยศาสตร์ และอธิบายโรครักษาไข้เจ็บเกิดจากอำนาจลึกลับที่มองไม่เห็น การรักษาโรคจึงขึ้นอยู่กับอำนาจลึกลับ ดังนั้นหมอที่รักษาก็คือ หมอผีจะเป็นตัวกลางในการควบคุมอำนาจเหล่านั้น ครั้นต่อมามีการเผยแพร่พุทธศาสนา จากอินเดียเข้ามาประเทศไทย การแพทย์ในพุทธศาสนา ก็เริ่มมีการผสมผสานกับแพทย์แผนไทย การแพทย์อายุรเวท ซึ่งนับได้ว่า การแพทย์อายุรเวทนี้ เป็นรากฐานการแพทย์แผนโบราณของไทยสืบมาจนทุกวันนี้ ดังจะเห็นว่าตำราเก่าๆ จะอ้างถึง หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นปรมาจารย์ แต่การแพทย์ของไทยจะรับการแพทย์อายุรเวท ก็เพียงด้านอายุรกรรมเท่านั้น ส่วนทางศัลยกรรม ซึ่งทางอินเดียก้าวหน้ามาก ไม่ได้รับเข้ามาด้วย ดังนั้นการแพทย์ของไทยจึงไม่มีการผ่าตัดเลย และการผสมผสานระหว่างการแพทย์ดั้งเดิม กับการแพทย์อายุรเวทในครั้งนั้น ก็ยังเชื่อถือในเรื่องสมุนไพร เวทมนต์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ และยังคงปรากฏในปัจจุบัน คือ การลงยันต์กันหม้อยา หรือผ้ายันต์ปิดหม้อต้มยา ลงคาถาอาคม รวมทั้งการประกอบพิธีกรรม ที่เรียกว่า “กระบาล” แต่เมื่อประเทศไทยได้ทำการค้ากับจีนในสมัยอยุธยาแพทย์ไทยก็ได้เรียนรู้ตำราจีนบ้าง แต่ก็คงรับเอาแต่ตัวยาเท่านั้น การรักษาโดยวิธีเมะ (การจับชีพจร) แบบจีน มิได้นำมาใช้เลย และการแพทย์ในสมัยอยุธยาก็ยังคงเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เช่นกัน

สำหรับความหมายของการแพทย์แผนไทย ภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า Thai Traditional Medicine (TTM) หมายถึง ปรัชญา องค์ความรู้ และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพ และการบำบัดโรคความเจ็บป่วยของประชาชนแบบดั้งเดิม สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบไทย วิธีการปฏิบัติการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วยการใช้สมุนไพร (ด้วยการต้ม การอบ การประคบ การปั้นลูกกลอน เป็นอาทิ) หัตถบำบัด การรักษากระดูกแบบดั้งเดิม การใช้พุทธศาสนา หรือพิธีกรรมเพื่อดูแลสุขภาพจิต การคลอด การดูแลสุขภาพแบบไทยเดิม และธรรมชาติบำบัด ซึ่งได้จากการสะสมและถ่ายทอดประสบการณ์อย่างเป็นระบบ โดยการบอกเล่า การสังเกต การบันทึก และการศึกษาผ่านสถาบันการศึกษาด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์แผนไทย ได้แบ่งเป็น 4 สาขาวิชา ดังต่อไปนี้

1. เวชกรรมแผนไทย
2. เกษตรกรรมแผนไทย
3. การนวดไทย
4. ผดุงครรภ์แผนไทย

ตัวยาที่ใช้ในแพทย์แผนไทย จะประกอบด้วยสมุนไพรตามธรรมชาติ ไม่มีการสกัดหรือการที่จะต้องรู้สูตรทางเคมี หรือกลไกการออกฤทธิ์ ในขณะที่การแพทย์แผนปัจจุบันจะต้องได้จากการสังเคราะห์หรือสกัด รู้ถึงกลไกการออกฤทธิ์ และรู้สูตรทางเคมี

สำหรับประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทยนั้นพบว่า ประเทศไทยแต่ดั้งเดิมใช้สมุนไพร ใช้โหราศาสตร์ ในสมัยอยุธยา การแพทย์ตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทย จนถึงรัชกาลที่ 3 การแพทย์ตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทมาก ตั้งแต่ พ.ศ. 2466 คนไทย เริ่มหันไปใช้การรักษาแบบตะวันตก และยกเลิกการแพทย์แผนไทย ดังนี้

1. แพทย์แผนโบราณมาประจำโรงพยาบาลทำได้ยาก เพราะหมอโบราณต่างถือตัวถือพวก และทั้งยังต้องการรักษาความลับเกี่ยวกับการรักษาต่างๆ ไว้เฉพาะในหมู่พวกของตนเท่านั้น
2. วิธีการสอนไม่น่าสนใจ อาจารย์ขาดการชวนชวนแก้ไขเปลี่ยนแปลง วิธีการสอน
3. การสอนไม่มีหลักสูตร และไม่มีวิธีปฏิบัติรักษาแน่นอน จริงจัง ผิดกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ที่ครูผู้สอนซึ่งเป็นชาวต่างประเทศวางหลักสูตรไว้นั่นเอง
4. คำว่าไม่ดี บันทึบของการแพทย์ไทยมีเพียงอย่างเดียวคือ วิธีให้ยา ไม่ปรากฏมีวิธีปฏิบัติซึ่งผิดกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งถือการตรวจและวินิจฉัยเป็นสำคัญ

สำหรับสรรพคุณทางเภสัชของสมุนไพร หากแบ่งประเภทสรรพคุณ ตามรสชาติของสมุนไพร สามารถแบ่งตามความนิยมได้เป็น 9 รส ดังนี้

1. รสฝาด ใช้สำหรับฝาดสมาน แก้กึ่งร้อน ร่วง แก้บิด บำรุงธาตุ ถ้าใช้มากเกินไปจะแสดงโรคกับโรคท้องผูก
2. รสหวาน ยารสหวานมีสรรพคุณซึมซาบไปตามเนื้อทำให้ชุ่มชื้นบำรุงกำลังแก้อ่อนเพลีย
3. รสเมาเบื่อ สรรพคุณใช้แก้พิษสัตว์กัดต่อย ขับพยาธิ
4. รสขม สรรพคุณสำหรับแก้ไข้เจริญอาหาร แก้อ่อนในกระหายน้ำ
5. รสมัน สรรพคุณแก้เส้นเอ็นพิการ ช่วยให้เกิดความอบอุ่นของร่างกาย บำรุงร่างกายถ้าใช้มากเกินไปแสดงกับโรคไข้ต่างๆ เสมหะพิการ และทำให้ร้อนในกระหายน้ำ
6. รสหอมเย็น สรรพคุณบำรุงหัวใจ บำรุงโลหิต แก้อ่อนเพลีย ใช้มากจะแสดงกับโรคลม
7. รสเค็ม สรรพคุณแก้โรคทางผิวหนัง แก้เสมหะเหนียว รักษาเนื้อไม่ให้เน่า รักษาบาดแผล ถ้าใช้มากจะแสดงกับโรคอุจจาระพิการ (กระเพาะอาหารพิการ)
8. รสเปรี้ยว สรรพคุณแก้ทางเสมหะ แก้กระหายน้ำ ระบายนอกจากนี้ ถ้าใช้มากจะไปแสดงกับโรคท้องร่วง

9. รสเผ็ดร้อน สรรพคุณแก้โรคลม ขับระดู ขับเหงื่อ แผลงกับโรคไข้และไอ

จากรสยาคงกล่าวจะเห็นได้ว่า รสขาคือฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา ที่มีความสัมพันธ์กับสารเคมีที่เป็นองค์ประกอบหลัก ส่วนโรคที่แสดงของตำรายาไทยก็คืออาการข้างเคียง (Side effect) ข้อควรระวัง (Contraindications) เป็นต้น

สมุนไพรบางชนิดมีฤทธิ์แรง โดยเฉพาะพวกที่มีรสเบื่อในตำรายาไทย พบว่าถ้าใช้มากเกินไป เกิดโทษได้ ตัวอย่างเช่น เมล็ดลำโพง ใช้แก้หืดหอบเนื่องจากมีสาร Atropine ที่ออกฤทธิ์เป็นยาระงับการเกร็งของหลอดลม (Broncheospasm) ถ้าใช้จำนวนมาก จะทำให้เกิดอาการม่านตาขยาย เชื่องซึม (Drowsiness) อ่อนเพลีย ปากแห้ง และมีอาการคลื่นผื่นแทรก ความคิดสับสนจนประสาทหลอน (Hallucination) ซึ่งสมัยก่อนพวกพอมด หมอผี จะใช้มากโดยเฉพาะพิธีกรรมต่างๆ

สุจินดา กุจาร์วีณิจ (2535) ได้ศึกษาเรื่องการปรับบทบาทของหมอพื้นบ้านในชุมชนไทยลาว จังหวัดนครพนม พบว่า ประเภทของหมอพื้นบ้าน มีดังนี้

1. หมอฮากไม้ หมอรากไม้ หรือสมุนไพร เป็นหมอที่ใช้วิธีการรักษาด้วยสมุนไพร แร่บางชนิด และพืชสัตว์หรือส่วนต่างๆ ของสัตว์บางชนิด
2. หมอเป่า เป็นหมอที่ใช้วิธีการเป่ารักษาโรค โดยส่วนประกอบที่ใช้และพบบ่อย ได้แก่ ปูนกินหมาก หมอเป่าบางรายใช้เคียวกระเทียม หรือหมาก หรือใบไม้บางชนิด แล้วเป่าปูดศีรษะ โรคผิวหนังบางชนิด (งูสวัด) ถูกหมากัด
3. หมอน้ำมันนวด หรือหมอเสก เป็นหมอที่รักษาโดยการทำน้ำมันนวดแล้วพรมไปบนส่วนที่บาดเจ็บนั้น มักรักษากรณีผู้ป่วยที่กระดูกเคลื่อน หัก อันเนื่องจากอุบัติเหตุต่างๆ เช่น รถชน ตกต้นไม้ เป็นต้น
4. หมอเอ็น หรือหมอนวด เป็นหมอที่ใช้การรักษาโดยวิธีการนวด โดยการใช้หัวนิ้วแม่มือและนิ้วชี้ สำหรับจับเส้น ที่เคล็ด ขัด ยอก หรือกระดูกเคลื่อน
5. หมอพระ เป็นหมอที่เป็นพระสงฆ์ การรักษาทั้งการประพรมน้ำมันนวด หรืออาบ การผูกแขน และให้ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น
6. หมอลำผีฟ้า หรือ หมอลำผีทรง หรือหมอเฮา หรือหมอเหยา เป็นหมอที่ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง รักษาโดยการล่า และมีแคนประกอบ ส่วนประกอบสำคัญในพิธีกรรมคือพาคาย หรือ ถาดใส่แป้งกระป๋อง กระเจี๊ยบหน้าเล็กๆ หวี น้ำมันนวดไล่ลม หมอแคนเป่าเพลง หมอจะล่าส่องกระเจี๊ยบ และเจรจาดูตามกับผี จนในที่สุดผู้ป่วยลุกขึ้นพ้อ และแสดงว่าผีที่เป็นสาเหตุของความเจ็บป่วยพอใจ และผู้ป่วยจะหายในที่สุด
7. หมอธรรม หมอธรรมส่วนใหญ่จะเรียนวิชามาจากวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่บวชเรียน หมอธรรมหรือบางครั้งถูกเรียกว่าหมอผี เนื่องจากหมอธรรมรักษา “ผู้ป่วย” อันเนื่องมาจากผี เช่น ผีปอบ เป็นต้น

8. หมอพร หรือ หมอสู่วัย หรือพาน (พราหมณ์) หรือ หมอสูตร เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยประการหนึ่ง คือ การที่ขวัญหนีติง (ขวัญออกจากร่างกาย) การที่จะทำให้ร่างกายสู่สภาพปกติ จึงต้องเรียกขวัญกลับ เข้ามาอยู่ตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย การสู่วัยจึงเป็นการรักษา

9. หมอคำแย เป็นหมอที่ใช้เทคนิค และวิชาในการทำคลอดเด็ก คลอดจนทำให้ความสะอาด

บทบาทของหมอพื้นบ้าน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดำรงบทบาทของหมอพื้นบ้าน จึงน่าจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเรื่องต่อไปนี้ คือ ระบบการผลิต และเทคโนโลยี วิถีชีวิตและการทำมาหากิน ระบบความคิดความเชื่อ เกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรค การพัฒนาโดยรัฐในด้านเกษตรและสาธารณสุข การคมนาคม การรับข้อมูลข่าวสาร ความศรัทธา และความคาดหวังต่อการรักษาแบบพื้นบ้านในชุมชน เป็นต้น

หมอพื้นบ้านในปัจจุบัน จำเป็นต้องมีการปรับบทบาท ปรับรูปแบบและวิธีการรักษาเป็นการดูแลช่วยเหลือกันของครอบครัว และเครือข่าย ลดบทบาทในการรักษาเหลือเพียงกลุ่มอาการของโรคบางกลุ่มเท่านั้น และบทบาทการป้องกันโรคของหมอพื้นบ้าน ลดน้อยลงกว่าในอดีต มีการปรับบทบาทด้านอื่นสูงขึ้น ได้แก่ บทบาทด้านการฟื้นฟูสุขภาพทางจิตใจ และบทบาททางสังคม เช่น การเป็นผู้นำด้านต่างๆ และเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข

รุ่งรังษิ วิบูลชัย (2539) ได้ศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่ของแพทย์พื้นบ้าน : กรณีศึกษาหมู่บ้านนาสีดา ตำบลข้าวปุ้น อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของแพทย์พื้นบ้านในหมู่บ้าน ประการหนึ่งลักษณะการเจ็บป่วยของชาวบ้าน เป็นการเจ็บป่วยที่ชาวบ้านเชื่อว่าต้องรักษากับหมอพื้นบ้าน เท่านั้นจึงจะหาย ได้แก่ ไข้หนัก ไข้ดำเร็ด และผิกระทำประการที่สอง ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเจ็บป่วย และเกณฑ์ของการประเมินอาการเจ็บป่วย ที่สอดคล้องกันของหมอพื้นบ้านและชาวบ้าน ประการที่สาม คือ ประสิทธิภาพและความชำนาญในการรักษาความเจ็บป่วยดังกล่าว

ส่วนปัจจัยเสริมที่ทำให้การแพทย์พื้นบ้านดำรงอยู่ ได้แก่ 1) ปัจจัยทางด้านระยะทางเพราะหมอพื้นบ้านอาศัยอยู่ภายในหมู่บ้าน ทำให้สะดวกสบายไม่ต้องเดินทางไกล 2) ปัจจัยด้านค่ารักษาพยาบาล ซึ่งมีราคาถูกกว่าค่ารักษาพยาบาลโดยแพทย์แผนปัจจุบัน และเป็นค่าพยาบาลที่ชาวบ้านคาดการณ์ได้ว่าเท่าไร 3) ปัจจัยความสอดคล้องกับวิถีของชาวบ้านที่เรียบง่าย ขั้นตอนการรักษาของหมอพื้นบ้านมีรูปแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ซึ่งชาวบ้านคุ้นเคยเป็นอย่างดี 4) ปัจจัยความพึงพอใจรูปแบบบริการของหมอพื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวม เข้าใจปัญหาสุขภาพผู้ป่วยทั้งกาย ใจ และสังคม 5) ปัจจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของหมอพื้นบ้านที่สร้างศรัทธา ความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้ชาวบ้านเลือกใช้บริการ 6) ปัจจัยด้านตัวยาสมุนไพรที่มีเพียงพอ และปัจจัยสุดท้ายคือนิยมของกลุ่ม ที่มีความนิยมใช้บริการกับหมอพื้นบ้าน เมื่อบุคคลใดเจ็บป่วย การใช้บริการกับหมอพื้นบ้าน

ไม่ถือว่าเป็นสิ่งแปลกแยกจากสมาชิกคนอื่นของหมู่บ้าน ปัจฉัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งเสริมให้การแพทย์พื้นบ้านดำรงอยู่ได้ในชุมชนบ้านนาสิคา

ประดิษฐ์ จิระเดชประไพ (2540) ได้ศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่และปรับเปลี่ยนของระบบการแพทย์พื้นบ้าน : ศึกษากรณีการใช้สมุนไพร ในจังหวัดพิษณุโลก ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรคว่า ยาสมุนไพรจะมีความสัมพันธ์อย่างลึกกับไสยศาสตร์ โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกก็ต้องเป็นไปตามฤกษ์ยาม เมื่อจะเก็บมาประกอบยาก็ต้องเก็บตามฤกษ์ยามด้วย ในเวลาที่จะรักษา ก็จะใช้คาถาอาคมช่วยปลุกเสกเป่าประกอบไปด้วย เพราะช่วงเวลาที่เหมาะสม สมุนไพรจะมีฤทธิ์ทางยาสูง ทำให้คนรุ่นหลังเห็นเป็นสิ่งมั่งงาย แต่ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าการใช้ไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นเรื่องของจิตวิทยาอย่างหนึ่ง รวมทั้งเป็นวิทยาศาสตร์ด้วย เพราะคนไข้ที่มารักษานั้น นอกจากเจ็บป่วยทางด้านร่างกายแล้ว ยังป่วยทางใจด้วย การใช้ยาจึงเป็นการรักษาอาการทางกาย การใช้คาถาอาคมจึงเป็นการรักษาอาการทางใจนั่นเอง

สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับสมุนไพร ปรากฏว่า สมุนไพรตำรับมีขั้นตอนการเก็บ การปรุงยาที่ซับซ้อนกว่ายาเดี่ยว แหล่งที่มามักอยู่ในป่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการลงมือเก็บต้องแสดงความเคารพต่อพระแม่ธรณี ก่อนเก็บยาจะมีการ “ขอ” คำดังกล่าวที่ว่า “ทุกอย่างมีของรักษาดันไม้ก็มีของรักษา ก่อนเก็บยาต้องมีการขอเสียก่อน” ส่วนใหญ่ยังถือเคล็ดห้ามเงทับต้นไม้ บางครอบครัวถือว่าต้องเก็บวันอังคาร เลือกลงเวลาเก็บเฉพาะช่วงเช้าหรือเย็น เป็นต้น

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ และประสิทธิผลของสมุนไพร พบว่า

1. ใช้สมุนไพรอย่างเดี่ยว หมายถึง การนำสมุนไพรมาใช้โดยคำนึงถึงสมุนไพรที่มีประสิทธิภาพทางยาด้วยตัวยาอย่างเดียว

2. ใช้สมุนไพร่วมกับการมี “กล” “เคล็ด” หมายถึง การใช้ยาโดยคำนึงถึงฤกษ์ยามการมีข้อปฏิบัติเฉพาะ เพื่อยังผลให้ต้นไม้ดังกล่าวมีผลทางยา หรือมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น เก็บเฉพาะวันอังคาร ห้ามทับเงาต้นไม้ยา ผู้หญิงเก็บจะดีกว่าผู้ชายเก็บ มีคำกล่าวว่า “เก็บยาวันอังคารจะดี เพราะเป็นวันแข็งไม่ต้องเลือกส่วนเก็บ ถ้าเก็บวันอื่นจะต้องเลือกเก็บเฉพาะส่วนตามวัน”

3. ใช้ยาสมุนไพร่วมกับพิธีกรรม หมายถึง การมีพิธีบอกกล่าว เช่น ไหว้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองธรรมชาติอยู่ ลักษณะเช่นนี้มีความหมายมากไปกว่า 2 ลักษณะข้างต้น กล่าวคือ ผู้ใช้ไม่ได้คำนึงถึงประสิทธิผลทางยาของต้นไม้เท่านั้น หากยังคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมรอบต้นไม้ด้วย อันเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้ต้นไม้เป็นยาหรือให้คุณทางยาได้ ผู้คุ้มครองแผ่นดินคือพระแม่ธรณี ผู้ดูแลต้นไม้คือ ผีป่าผิง การนำมาใช้ประโยชน์จำเป็นต้องมีการบอกกล่าวบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองดังกล่าว เช่น ก่อนเด็ดต้นยาต้องมีการ “ขอ” การให้ความหมายและรูปลักษณะการใช้สมุนไพรของประชาชนในปัจจุบัน ไม่เพียงแต่ก่อรูปมาจากระบบวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดโดยคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า หากยังสัมพันธ์กับระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย นับตั้งแต่สภาพป่าถูกทำลายไปเรื่อยๆ สังคมมีแนวโน้มเป็นปัจเจกบุคคล เร่งรัดและพึ่งพิงภายนอกมากขึ้น ตลอดจนกระแสการไหลบ่าของระบบการแพทย์

แผนปัจจุบัน โดยเฉพาะยาชุด ยาของ ที่เข้ามาสู่ชุมชนอย่างแพร่หลาย ทำให้ประชาชนรู้จักแยกแยะ เลือกรับและปรับใช้ ที่สำคัญหลายส่วนให้ความหมายต่อสมุนไพร โดยสัมพันธ์กับสภาพสังคม ดังกล่าวซึ่งมีข้อจำกัด

อดีตของชุมชนบทส่วนใหญ่ล้วนผูกพันอยู่กับหมอและยากลางบ้าน ซึ่งมีสมุนไพรเป็นส่วนสำคัญ หลักฐานเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรของชาวบ้านแสดงให้เห็นว่า มิได้เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างลอยๆ หากแต่ผสมผสานอย่างกลมกลืน และเป็นเอกภาพไปกับวิถีชีวิตโดยส่วนรวม ทั้งในด้าน เจื่อนไขทางสภาพแวดล้อม จิตสำนึก โลกทัศน์และทางนิเวศวิทยา โดยเฉพาะป่าและต้นไม้ วิถีชีวิต ที่ผูกพันอยู่กับสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่สุด ป่าคือชุมทรัพย์ทั้งทางเศรษฐกิจ และการ รักษาพยาบาลให้กับชุมชนมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล แต่มีป่ามิใช่มีแค่ต้นไม้ ที่เป็นสมุนไพรที่ง่ายต่อการหยิบฉวย แต่ความสัมพันธ์กับป่าที่มีผลต่อโลกทัศน์และจิตสำนึกของมนุษย์ ที่มีต่อชีวิตและ ธรรมชาติ การนำสมุนไพรจากป่ามาใช้แตกต่างจากซื้อยาจากร้านค้า ด้านหนึ่งเป็นสิ่งที่ยอมรับ ความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติที่มีอยู่เหมือนมนุษย์ ขณะที่อีกด้านเป็นเรื่องของการรู้จักป่า และเข้าใจ ต้นไม้ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับความรู้สึกมั่นคงใจ ศรัทธา และแน่วแน่ที่จะใช้

วิถีการดำเนินชีวิตและโลกทัศน์ต่อการใช้เวลา รวมตลอดทั้งโลกทัศน์ต่อชีวิตและความ เจ็บป่วย มีส่วนสัมพันธ์กับความแพร่หลายของพฤติกรรมการใช้สมุนไพร ในชุมชนที่ระดับการ ผลิตเพื่ออยู่เพื่อกิน ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีส่วนผสมกลมกลืนไปกับโลกทัศน์แบบยอมรับ ความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ เจื่อนไขทางวัตถุในชุมชนแบบนี้ทำให้ต้องพึ่งพาตนเองอันเป็น กระบวนการอยู่รอดของชีวิต มีส่วนทำให้สำนึกต่อชีวิตและความเจ็บป่วย เป็นไปในลักษณะที่ ยอมรับเห็นความต่อเนื่องของเหตุปัจจัย ความเจ็บป่วยมิใช่สิ่งที่ต้องการเอาชนะแต่อย่างเดียว หากแต่เป็นกระบวนการที่เป็นหนึ่งเดียวกับส่วนอื่นๆ ของชีวิต มีที่มาที่ไปและรอกอย

ผลการศึกษาเรื่อง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของการแพทย์พื้นบ้าน พบว่า แนวโน้มการ เปลี่ยนแปลงของแพทย์พื้นบ้าน ลักษณะของการใช้สมุนไพรมีแนวโน้มการปรับเปลี่ยนจากเดิม ซึ่ง มีการใช้ทั้งในด้านการป้องกันโรค ด้านการรักษาและการฟื้นฟูสุขภาพ ไปสู่ลักษณะของการใช้ที่ จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องการรักษาเป็นหลัก ส่วนการป้องกันและฟื้นฟูมีอยู่ค่อนข้างน้อย

ลักษณะการรักษาของหมอสมุนไพร ซึ่งเดิมมีลักษณะเป็นองค์รวม คือหมอเป็นผู้ตรวจ วินิจฉัย ตรวจอาการหาสาเหตุและให้ยา รวมทั้งการเข็มไข้และการสนับสนุนทางด้านกำลังใจ มี แนวโน้มจะเปลี่ยนไปสู่การมีบทบาทเฉพาะบางเรื่อง ได้แก่ การปรุงยาและการจ่ายยา ส่วนบทบาท ในด้านการวินิจฉัยโรค ตรวจอาการและการสนับสนุนทางด้านจิตใจมีน้อยลงตามลำดับ

ความสัมพันธ์ระหว่างหมอสมุนไพรกับผู้ป่วย มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนจากความสัมพันธ์ แบบพึ่งพาอาศัยกันฉันญาติมิตร คนไข้กับหมอรู้จักสนิทสนมคุ้นเคยกันรวมทั้งความเมตตาของ หมอที่มีต่อคนไข้ ไปสู่ความสัมพันธ์ในเชิงการค้า มีการแสวงหาลูกค้า และมีการตั้งราคาการรักษา และราคายา ซึ่งมีแนวโน้มจะราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ

ลักษณะการทำหน้าที่ของหมอสมุนไพร ซึ่งเดิมมีลักษณะแบบต่างคนต่างทำหน้าที่รักษา ได้ปรับเปลี่ยนไปสู่การตั้งกลุ่มตั้งเป็นชมรม โดยวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนและเพิ่มพูนความรู้ ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้มีโอกาสสอบผ่านได้รับใบอนุญาต

ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้สมุนไพร

1. ความแพร่หลายและการพัฒนาของระบบการแพทย์แผนใหม่ ซึ่งเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพในการรักษาค่อนข้างสูง ประกอบกับการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงการรักษาสมัยใหม่มากขึ้น มีผลทำให้ระบบการแพทย์พื้นบ้านซึ่งมีข้อจำกัดในเรื่องประสิทธิภาพการรักษาและรักษาได้เฉพาะบางโรคถูกแทนที่
2. การที่รัฐเข้ามาแทรกแซงในเรื่องกิจการของระบบการแพทย์พื้นบ้าน โดยออกพระราชบัญญัติการประกอบโรค โดยกำหนดให้มีการสอบใบอนุญาต มีส่วนสำคัญที่ทำให้หมอพื้นบ้านขาดสิทธิอำนาจที่จะให้ลูกศิษย์ประกอบอาชีพรวมทั้งถูกจำกัดบทบาท
3. การลดลงของของป่าซึ่งเป็นสมุนไพร มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อการนำสมุนไพรมาใช้ เช่นสมุนไพรบางอย่างหายากและการปรุงยาของหมอมีข้อจำกัด
4. การที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นและระบบการศึกษาที่มีอยู่ปลูกฝังให้คนเชื่อถือระบบการแพทย์แผนใหม่ มีส่วนที่ทำให้คนรุ่นใหม่ขาดความสนใจระบบการแพทย์แผนโบราณที่มีอยู่เดิม และหันไปใช้บริการของแพทย์สมัยใหม่ซึ่งสอดคล้องกับสภาพของสังคมปัจจุบันมากกว่า
5. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว โดยเฉพาะการที่คนหนุ่มสาวเดินทางไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน มีส่วนสำคัญที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่หยุดชะงักหรือขาดตอนลง

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตการใช้และพิธีกรรม

1. การผลิตยาสมุนไพร มีแนวโน้มจะนำเอาเทคโนโลยีของการแพทย์แผนใหม่มาใช้มากขึ้น โดยเฉพาะการปรับปรุงรูปแบบตัวยาและการผลิต เช่นการบรรจุแคปซูล การใช้เครื่องมือทำเป็นยาเม็ด เป็นต้น
2. หมอสมุนไพรมีแนวโน้มพยายามลดขั้นตอนที่เกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ ในการรักษาลง เช่น การบูชาครู การส่งขันข้าว เพื่อให้สะดวกกับผู้ป่วย
3. หมอสมุนไพรมีลักษณะที่จะขยายบทบาทการทำหน้าที่ รักษาเฉพาะในหมู่บ้านหรือตำบลที่หมอสมุนไพรอยู่อาศัย มาเป็นหมอสมุนไพรรุ่นใหม่ที่ย้ายมาเรียนรู้และปรุงยาหลายขนาน เพื่อที่จะสามารถจำหน่ายเป็นการค้า ขยายตลาดกว้างขึ้น รวมทั้งเปลี่ยนเป็นผู้เข้าหาผู้ป่วย (ลูกค้อ) แทนที่ผู้ป่วยจะเป็นฝ่ายมาหาหมอฝ่ายเดียว

กัญญา คิวพิเศษ (บรรณาธิการ, 2537) ได้รวบรวมบทบาทเกี่ยวกับ การฟื้นฟูความรู้ การแพทย์แผนไทยและสมุนไพร มีสาระสำคัญเรื่อง จรรยาแพทย์ ดังนี้

จรรยาแพทย์ แพทย์ควรประพฤติตัวให้เหมาะสม เป็นที่น่านับถือแก่คนทั่วไป ควรมี
คุณธรรม ประพฤติปฏิบัติ 10 ประการ ได้แก่

1. มีเมตตาจิตแก่คนไข้ ไม่เลือกชั้นวรรณะ
2. ไม่โลภเห็นแก่ลาภของคนไข้แต่ฝ่ายเดียว
3. ไม่โอ้อวดวิชาความรู้ของตน ให้คนไข้หลงเชื่อ
4. ไม่หวงกีดกันหมออื่นซึ่งมีความรู้ดีกว่า
5. ไม่รู้แก่อำนาจอคติ 4 คือ ฉันทาคติ โมหาคติ โทสาคติ และภยาคติ
6. ไม่รู้สึกหวั่นไหวต่อสิ่งที่เป็น โลกธรรม 8
7. มีความระมัดระวังต่อบาป
8. ไม่เป็นคนเกียจคร้านมักง่าย
9. มีความละเอียดสุชุม มีสติใคร่คราญเหตุผล
10. ไม่ชอบการมัวเมาในหมู่อบายมุข

บทที่ 3

วิธีดำเนินการ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิจัยของค้ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวผู้ไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการตรวจวินิจฉัยอาการของโรคที่เกิดขึ้นกับคนป่วย รวบรวมฐานข้อมูล ด้านสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค รวบรวมสังเคราะห์องค์ความรู้และจัดกลุ่มการตรวจวินิจฉัยโรค ของหมอพื้นบ้าน ศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อ ผู้ไท และกะเลิง ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร มีวิธีการศึกษาโดยใช้การศึกษาจากเอกสาร และการสังเกตควบคู่กับการ สัมภาษณ์

สำหรับขั้นตอนการวิจัย ได้ดำเนินการตามวิธีการของ พิสิฐ บุญไชย (2542) โดยแบ่งเป็น ขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

3.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การเลือกพื้นที่มีขั้นตอน การเลือก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เลือกพื้นที่ศึกษา ท้องที่มีชาวญ้อ และชาวผู้ไทอาศัยอยู่ ได้แก่ ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

ขั้นตอนที่ 2 เมื่อผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแล้ว จะออกเดินทางไปสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เพื่อทราบถึงข้อมูลว่าหมู่บ้านไหนบ้างที่มีหมอสมุนไพรชาวญ้อ ชาวผู้ไท ที่ยังมีกิจกรรมการดูแลสุขภาพและรักษาโรค นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของหมู่บ้าน เช่น ป่าดงดิบ ป่าสาธารณะประโยชน์ด้วย นอกจากนี้ยังได้ขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลในท้องที่ เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับชุมชน หมู่บ้าน ที่มีหมอสมุนไพร และมีกิจกรรมการใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพ

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้

บ้านโพนค้อ หมู่ 1, บ้านโพนไฮ หมู่ 2, บ้านดง หมู่ 3, บ้านหนองเหียน หมู่ 4, บ้านเหล่า หมู่ 5, บ้านห้วยยาง หมู่ 6, บ้านเหล่าเหนือ หมู่ 7, บ้านดงน้อย หมู่ 8, บ้านห้วยยางเหนือ หมู่ 9, บ้านโพนสูง หมู่ 10 และ บ้านน้อยหนองไผ่สวน หมู่ 11

3.2 การเลือกบุคคลหรือกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

การเลือกบุคคลหรือตัวอย่างในการศึกษา ใช้วิธีเลือกแบบสโนว์บอลล์ (Snowball Sampling) ผสมกับการเลือกแบบสุ่มหรือหลายมิติ (Dimensional Sampling) ซึ่งได้ดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสาร (Key-Informants) เพื่อเลือกบุคคลที่เป็นหมอพื้นบ้านหรือที่ใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพโรค ใช้เกณฑ์การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือเลือกศึกษาเฉพาะผู้เป็นหมอพื้นบ้านที่มีกิจกรรมในการดูแลสุขภาพโรคหรือรักษาผู้ป่วย ผลปรากฏว่าได้นักศึกษาหรือกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน 27 คน

ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์ผู้เป็นหมอสมุนไพรในขั้นตอนที่ 1 เพื่อให้ทราบถึงองค์ความรู้ในการวินิจฉัยและรักษาโรคของหมอพื้นบ้านแต่ละคน รวมไปถึงสถานการณ์ ตลอดจนปัญหา และความต้องการของหมอพื้นบ้านในปัจจุบัน

3.3 วิธีการเก็บข้อมูล

1. การศึกษาจากเอกสาร

การศึกษาจากเอกสารจะใช้กับการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ในด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจสังคม ประชากร ประวัติศาสตร์ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ ผลการวิจัยเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพโรค และข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ของสมุนไพร เป็นต้น

2. การสังเกต

การศึกษาค้นคว้านี้ ใช้การสังเกต 2 แบบ คือ

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) คือ เข้าไปสังเกตพฤติกรรมและการดูแลสุขภาพของหมอพื้นบ้าน ตั้งแต่ขั้นตอนการเก็บ การเตรียมยา วิธีปรุง วิธีเก็บรักษาและวิธีใช้ยาสมุนไพร ในการดูแลและรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ พฤติกรรมบางอย่าง อาจใช้การสังเกตแบบไม่ได้มีส่วนร่วมโดยสมบูรณ์ (Observer as Participant) กล่าวคือ ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นหลัก พยายามเข้าไปมีส่วนร่วมน้อยที่สุด

2. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) คือ ใช้การสังเกตไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว และสังเกตแบบให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว เพื่อสังเกตพฤติกรรมตามจุดประสงค์ของการวิจัยที่ได้ตั้งไว้

3. การสัมภาษณ์

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสังเกต ประกอบกับการสัมภาษณ์ และจดบันทึกผลการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์จะใช้วิธีการสัมภาษณ์ 2 แบบ คือ

1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่วิจัย และการปรึกษาจากผู้รู้ เนื้อหาการสัมภาษณ์ได้แก่ ข้อมูลส่วนตัว ประวัติส่วนตัว ข้อมูลชุมชน พฤติกรรมการดูแลสุขภาพโรค กระบวนการในการวินิจฉัยโรค วิธีการเก็บ การเตรียมยา วิธีการปรุง วิธีการเก็บรักษาและวิธีการรักษาอาการนั้นๆ รวมถึงเก็บข้อมูลชื่อ ประเภท แหล่งที่มาของสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคต่างๆ ชื่อสมุนไพรเป็นภาษาท้องถิ่นหรือภาษาอู้อี ภาษาผู้ไท ภาษากะเลิง ภาษากลาง และข้อมูลกลุ่มอาการของโรคต่างๆ ที่มีผู้ป่วยเข้ารับการดูแลสุขภาพจากหมอพื้นบ้าน

2. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ใช้สัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีชุมชน ความเชื่อ ค่านิยม และใช้ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในเนื้อหาเกี่ยวกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพโรค กระบวนการการวินิจฉัยโรค การถ่ายทอดองค์ความรู้ ตำรายา วิธีการเก็บ การเตรียมยา เครื่องมือการปรุงยา วิธีการปรุง การเก็บรักษา และวิธีการดูแลสุขภาพโรค เป็นต้น

4. การจดบันทึกภาคสนาม

การบันทึกภาคสนาม (Field Notes) ใช้การบันทึกข้อมูล จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา จัดหมวดหมู่ข้อมูลให้เป็นระบบ แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

5. การจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ

การจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop) เป็นกิจกรรมที่มีการระดมความคิดจากหลายๆ ฝ่าย รวมถึงหมอพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆ ในเรื่องของเนื้อหาเกี่ยวกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพโรค กระบวนการการวินิจฉัยโรค การถ่ายทอดองค์ความรู้ ตำรายา วิธีการเก็บ การเตรียมยา เครื่องมือการปรุงยา วิธีการปรุง การเก็บรักษาและวิธีการดูแลสุขภาพโรค เป็นต้น

6. กิจกรรมการเดินป่าศึกษาและสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ

กิจกรรมการเดินป่าศึกษาและสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ (Line transect) ในพื้นที่ป่าคอนปู่ตา บ้านคง หมู่ 3 ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อค้นหาความเชื่อมโยงและความแตกต่างทางภูมินิเวศ วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นที่มีผลต่อการวินิจฉัยและการดูแลสุขภาพโรคของหมอพื้นบ้าน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) เมื่อเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำไปตีความ สร้างข้อสรุป แยกประเภทข้อมูลและจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Sorting and Coding the

Data) มีการบันทึกเพิ่มเติม ขยายความข้อมูลให้ชัดเจน แยกปัจจัย แบบแผนพฤติกรรม หาความเกี่ยวข้องของปรากฏการณ์ต่างๆ

3.5 การรายงานผลการวิจัย

การเขียนรายงานวิจัยมีขั้นตอน ดังนี้

1. เขียนรายงานความก้าวหน้า เพื่อนำเสนอข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่แล้ว และข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และตีความจากการเก็บข้อมูลในแต่ละกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้แล้ว
2. เก็บข้อมูลของกิจกรรมที่เหลือที่ตั้งไว้ในตารางดำเนินการและข้อมูลที่จำเป็นของกิจกรรมระยะที่ 1 เพิ่มเติม วิเคราะห์และตีความจากการเก็บข้อมูล
3. เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์โดยมีเนื้อหา ประกอบด้วย ภาควิชาการนำ ภาควิชาเนื้อหาเรื่อง ภาควิชาสรุป บรรณานุกรมและภาคผนวก

บทที่ 4

ข้อมูลตำบลเหล่าโพนค้อและประวัติความเป็นมา

ข้อมูลพื้นฐานของตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

1. สภาพทั่วไป

1.1 ที่ตั้ง

ตำบลเหล่าโพนค้อ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอโคกศรีสุพรรณ มีระยะห่างจากอำเภอโคกศรีสุพรรณประมาณ 9 กิโลเมตร

1.2 เนื้อที่

ตำบลเหล่าโพนค้อ มีเนื้อที่ทั้งหมด 36 ตารางกิโลเมตร หรือ 14,636 ไร่ เป็นที่ทำการเกษตร 9,787 ไร่

1.3 ภูมิประเทศ

ตำบลเหล่าโพนค้อมีสภาพทางกายภาพเป็นที่ราบเชิงเขา มีพื้นที่เป็นสภาพป่าที่ไม่สมบูรณ์ ขนาด 100 ไร่ และมีอ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำห้วยโท-ห้วยยาง และ อ่างเก็บน้ำห้วยน้อย เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำห้วย 1 สาย และมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จดพื้นที่ตำบลแมคณาทม อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร
ทิศใต้	จดเทือกเขาภูพาน อำเภอเต่างอย จังหวัดสกลนคร และ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร
ทิศตะวันออก	จดพื้นที่ตำบลหนองบ่อ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม
ทิศตะวันตก	จดพื้นที่ตำบลดงโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

1.4 ท้องถิ่นอื่นๆ ในตำบล

- จำนวนเทศบาล	- แห่ง
- จำนวนสุขาภิบาล	- แห่ง

1.5 ประชากร

มีครัวเรือนทั้งหมด	1,267	ครัวเรือน
ประชากรทั้งสิ้น	5,670	คน
แยกเป็น	ชาย	2,859 คน
	หญิง	2,811 คน

1.6 จำนวนหมู่บ้าน

จำนวนหมู่บ้าน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าโพนค้อ มี 11 หมู่บ้าน ดังนี้
ตารางที่ 1 แสดง จำนวนหมู่บ้าน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าโพนค้อทั้ง 11 หมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	ชาย	หญิง
1	โพนค้อ	161	693	330	363
2	โพนไฮ	54	272	140	132
3	ดง	74	288	153	135
4	หนองเหียน	142	672	341	672
5	เหล่า	113	461	217	244
6	ห้วยยาง	195	925	486	439
7	เหล่าเหนือ	83	395	193	202
8	ดงน้อย	85	347	167	180
9	ห้วยยางเหนือ	163	788	408	380
10	โพนสูง	152	631	328	303
11	น้อยหนองไผ่สวน	45	198	96	102
รวม		1,267	5,670	2,859	2,811

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 อาชีพ

ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และอาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป

2.2 หน่วยงานธุรกิจ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล

- ธนาคาร	-	แห่ง
- โรงแรม	-	แห่ง
- ปั๊มน้ำมันและก๊าซ	4	แห่ง
- โรงงานอุตสาหกรรม	-	แห่ง
- โรงสี	-	แห่ง

3. สภาพทางสังคม

3.1 การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา	3	แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา	-	แห่ง
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	7	แห่ง
- ห้องสมุดประชาชน	-	แห่ง
- โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา	2	แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	2	แห่ง
- ศูนย์วัยเตาะแตะ	1	แห่ง

3.2 สถาบันและองค์กรทางศาสนา

- วัด/สำนักสงฆ์	8/1	แห่ง
- มัสยิด	-	แห่ง
- ศาลเจ้า	-	แห่ง

3.3 สาธารณสุข

- โรงพยาบาล	-	แห่ง
- สถานีอนามัยประจำตำบล/หมู่บ้าน	1	แห่ง
- สถานพยาบาลเอกชน	-	แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	2	แห่ง
- อัตราการมีและการใช้สวมน้ำ 100 %		

3.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สถานีตำรวจ	-	แห่ง
- สถานีดับเพลิง	-	แห่ง

4. การบริการขั้นพื้นฐาน

4.1 การคมนาคม ตำบลเหล่าโพนค้อ มีระยะห่างจากอำเภอโคกศรีสุพรรณ ประมาณ 9 กม. และห่างจากจังหวัดสกลนคร 33 กม.

ตำบลเหล่าโพนค้อมีถนนลาดยางระยะทาง 11.1 กิโลเมตร (ลาดยางสายโพนค้อ-โพนงาม

5.1 กม./โพนค้อ-โพนไฮ 6 กม.)

4.2 การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข	-	แห่ง
- สถานีโทรคมนาคม	-	แห่ง
- โทรศัพท์สาธารณะ	11	แห่ง

4.3 การไฟฟ้า

ตำบลเหล่าโพนค้อ มีหมู่บ้านที่ใช้ไฟฟ้า 11 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้าทั้งหมด 1,267 ครัวเรือน

4.4 แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำห้วย, ลำน้ำ	9	สาย
- บึง, หนอง และอื่นๆ	7	แห่ง

4.5 แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- น้ำประปา ขนาดใหญ่	1	แห่ง
- น้ำประปาขนาดกลาง	11	แห่ง
- บ่อน้ำตื้นถูกหลักอนามัย	611	บ่อ
- ฝายน้ำล้น มข./27	9	แห่ง
- บ่อน้ำตื้น ไม่ถูกหลักอนามัย	72	แห่ง
- บ่อโยกบาดาล	31	แห่ง
- อ่างเก็บน้ำ	2	แห่ง
- สระน้ำสาธารณะ	17	แห่ง
- สระน้ำส่วนตัว	400	แห่ง

5. ข้อมูลอื่นๆ

5.1 ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

ตำบลเหล่าโพนค้อมีทรัพยากรป่าไม้ประมาณ 3,500 ไร่ ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติภูพาน

5.2 มวลชนจัดตั้ง

- ลูกเสือชาวบ้าน รุ่นที่ 6779/1 จำนวน 288 คน, รุ่น 2 จำนวน 120 คน และรุ่น 3 จำนวน 50

คน

- ไทยอาสาป้องกันชาติ รุ่นที่ 1242/2528	จำนวน	300	คน
- กองหนุนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ	จำนวน	-	คน
- อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน 2 รุ่น	จำนวน	113	คน
- อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)	จำนวน	98	คน
- ชมรมผู้สูงอายุ	จำนวน	164	คน

6. ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล

6.1 ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล

- จำนวนบุคลากร	จำนวน	11	ราย
ตำแหน่งในสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล	จำนวน	5	ราย
ตำแหน่งในส่วนการคลัง	จำนวน	4	ราย
ตำแหน่งในส่วนโยธา	จำนวน	2	ราย
ตำแหน่งในส่วนการสาธารณสุข	จำนวน	-	ราย
- ระดับการศึกษา			
ประถมศึกษา	จำนวน	-	ราย
มัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา	จำนวน	8	ราย
ปริญญาตรี	จำนวน	3	ราย
สูงกว่าปริญญาตรี	จำนวน	-	ราย
- รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล			
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2547	รวมเป็นเงิน	7,812,186.23	บาท
แยกเป็น			
1. รายได้ที่ อบต.เก็บเอง	รวมเป็นเงิน	270,340.31	บาท
2. รายได้ที่ส่วนราชการต่างๆ เก็บให้	รวมเป็นเงิน	4,531,085.64	บาท
3. เงินอุดหนุนจากรัฐบาล	รวมเป็นเงิน	3,010,760.28	บาท

6.2 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่

- พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ เหมาะสำหรับการทำการเกษตร
- อ่างเก็บน้ำห้วยโท บ้านห้วยยาง สำนักสงฆ์ห้วยน้อย เหมาะสำหรับการปรับปรุงให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และท่องเที่ยว
- ทรัพยากรป่าไม้พื้นที่ป่าอนุรักษ์ถูกทำลาย
- ทรัพยากรทางน้ำ เช่น ห้วย, หนอง และคลอง เป็นต้น

7. ผลการพัฒนาท้องถิ่นในระยะที่ผ่านมา

7.1 การดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ

- ประชาชนมีอาชีพเสริมและรายได้เพิ่มขึ้น
- มีตลาดกลางประจำตำบล/หมู่บ้าน
- ผลผลิตจากการเกษตรเพิ่มขึ้น
- ประชาชนมีความรู้ด้านการบริหารจัดการ/ด้านการตลาดเพิ่มขึ้น
- มีแหล่งท่องเที่ยว/สถานที่พักผ่อนหย่อนใจประจำตำบล

7.2 คำนึงงานด้านสังคม

- สามารถแก้ไขปัญหาการว่างงานได้ในระดับหนึ่ง
- ประชาชนได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- ประชาชนมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์
- ปัญหาด้านยาเสพติดลดลง
- ผู้สูงอายุ คนยากจน คนพิการ สตรี เด็ก ได้รับการสงเคราะห์เพิ่มขึ้น

7.3 การดำเนินงานด้านโครงสร้างพื้นฐาน

- มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและได้มาตรฐาน
- ราษฎรได้รับเอกสารสิทธิในที่ดินเพิ่มขึ้น
- ระบบการสื่อสารครอบคลุมพื้นที่

7.4 การดำเนินงานด้านแหล่งน้ำ

- มีระบบน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภคอย่างทั่วถึง
- มีแหล่งน้ำเพียงพอสำหรับการเกษตร

7.5 การดำเนินงานด้านสาธารณสุข

- ประชาชนได้รับการดูแลด้านโภชนาการและด้านสุขศึกษาเพิ่มขึ้น
- ประชาชนได้รับสวัสดิการด้านการศึกษา พยาบาลได้อย่างทั่วถึง
- ประชาชนได้รับความรู้/วิธีป้องกันควบคุมโรคเอดส์และโรคติดต่อ

7.6 การดำเนินงานด้านการเมือง การบริการ

- ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปประชาคมเพิ่มขึ้น
- สมาชิกสภา อบต. / พนักงาน / พนักงานจ้าง มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองเพิ่มขึ้น

- สถานที่ปฏิบัติงานที่ได้มาตรฐาน
- ประชาชนได้รับการบริการและได้รับการเผยแพร่ด้านข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง

7.7 การดำเนินงานด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

- ประชาชนได้รับการส่งเสริม/สนับสนุนด้านการศึกษาเพิ่มขึ้น
- ยังคงไว้ซึ่งกิจกรรมด้านศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น
- มีการสืบสานถ่ายทอดวัฒนธรรม/วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดำรงต่อไป

7.8 การดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ประชาชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น
- อัตราการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลดลง
- มีการจัดการบริเวณบ้านที่ถูกสุขลักษณะ
- ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์

ประวัติความเป็นมาของตำบลเหล่าโพนค้อ

ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท และกะเลิง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ ในรายงานเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์และภาษาแถบลุ่มน้ำโขงของประเทศไทย, พ.ศ.2522 ของทองคูณกล่าวไว้ว่า คนไทยเผ่าต่างๆ เดิมทำมาหากินอยู่ในหุบเขาภาคใต้ของประเทศไทย และย้ายมาจากมณฑลยูนนาน และมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ปลายศตวรรษที่ 6 และที่ 7 ครั้นถึงปลายศตวรรษที่ 14 ได้มีอาณาจักรไทยรุ่งเรืองอยู่ 3 อาณาจักรในบริเวณซึ่งปัจจุบันนี้เป็นภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และราชอาณาจักรลาว ราชอาณาจักรทั้งสามนั้นคือ ราชอาณาจักรอยุธยา ราชอาณาจักรล้านนาหรือเชียงใหม่ และ ราชอาณาจักรล้านช้าง และรวมอาณาเขตเกือบทั้งหมดของภาคกลาง ของลุ่มน้ำโขง ราชอาณาจักรลาว และที่ราบสูงโคราช สิ่งที่จะแสดงให้เห็นส่วนประกอบของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองไทย อาจดูได้จากประชาชน ที่พูดภาษาใหญ่ๆ 5 ภาษาคือ ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยลาว (อีสาน) ภาษาไทยเหนือ ภาษาโคราช และภาษาปักษ์ใต้ ภาษาไทยเป็นภาษาที่แพร่หลายและใช้มากที่สุด ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยกเว้นภาษาจีน สำหรับในแถบลุ่มน้ำโขงของประเทศไทยนั้น ยังมีชาติพันธุ์ และภาษาอื่นๆ อีกมาก ถ้าไม่นับกลุ่มไทยลาวซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาที่ใหญ่ที่สุดแล้ว ก็ยังมีกลุ่มอื่นๆ อีก เช่น พวกผู้ไท พวกกะเลิง พวกข้อ พวกแสก พวกขี้ย พวกกะตาก และพวกกะโซ้ (โซ่)

ไทย-ลาว กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแถบลุ่มน้ำโขงของไทย คือพวกไทย-ลาว ซึ่งความจริงแล้วเกือบจะไม่ผิดกับภาษาที่พูดกันในประเทศลาวเลย บางทีคนที่พูดไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย อาจจะมีมากกว่าคนที่พูดภาษาลาวในประเทศลาวถึงเก้าเท่า เส้นพรมแดนระหว่างไทยและลาวไม่ได้สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ แยกย้ายกันอยู่อย่างไร การที่เส้นทางพรมแดนเปลี่ยนหลายหน แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของผู้ครองนครทั้งฝ่ายไทยและลาวหรือการผันผวนระหว่างประเทศ ซึ่งจัดการโยกย้ายโดยชาวอังกฤษ และฝรั่งเศส หมายถึงว่าในระหว่างสามถึงสี่ชั่วอายุคนที่แล้วมา พวกพลเมืองบางที่ก็ถูกจัดอยู่ในประเทศลาวบางที่ก็จัดว่าอยู่ในประเทศไทย แล้วแต่เหตุการณ์ระหว่างประเทศ ซึ่งคนพวกนี้ไม่ได้มีส่วนรู้เห็นด้วย ใน พ.ศ. 2436 , 2447 และ 2450 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตแดนอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อตกลงระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ต่อมาด้วยความช่วยเหลือของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อสงครามยุติลงแล้ว ให้มีการเปลี่ยนแปลงพรมแดนให้เหมือนกับพรมแดน ใน พ.ศ. 2450 ความผันผวนทางการเมืองและการอพยพย้ายถิ่นทำให้เส้นพรมแดนไทย-ลาวตัดผ่านถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ คำว่า ไทย-ลาว เป็นคำรากที่มีรากมาจากภาษาเดิม แต่ในปัจจุบันนำมาใช้ในภาษาไทยกลาง เพื่อเรียกกลุ่มคนที่พูดภาษาไทยที่อยู่ทางเหนือของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พวกไทย-ลาวต่างจากพวกไทยภาคกลางในข้อที่พวกนี้ชอบกินข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า ในด้านสถาปัตยกรรม ทางพระพุทธศาสนาและพุทธค่านานในด้านวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ภาษาพื้นเมืองและดนตรี เมื่อ

ฝรั่งเศสขยายอำนาจทางการเมืองเข้ามาสู่ลุ่มน้ำโขงแล้ว ได้รับเอาคำว่า “ลาว” ไปใช้เรียกพวกที่พูดภาษาไทยในภาคนี้ และใช้เรียกคนในประเทศอารักขาตนด้วย

ผู้ไทย พวกผู้ไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ใหญ่ที่สุดรองจากพวกไทย-ลาว ตามตัวเลขที่ปรากฏว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพวกผู้ไทยประมาณแสนคน โดยมีแม่น้ำโขงแยกพวกนี้ออกจากพวกผู้ไทยในภาคเหนือของลาวและญวน พวกผู้ไทยกลุ่มใหญ่ที่สุดจะอยู่แถบลุ่มน้ำโขงและตะแวงเทือกเขาภูพาน เช่น จังหวัดนครพนม (อำเภอคำชะอี ธาตุพนม เรณูนคร นาแก) จังหวัดสกลนคร (อำเภอวาริชภูมิ) จังหวัดกาฬสินธุ์ (อำเภอกุฉินารายณ์ สหัสขันธ์ เขาวง) กลุ่มใหญ่รองลงมาอยู่ในจังหวัดราชบุรี และจังหวัดเพชรบุรี ในย่านนี้เขาเรียกกันว่า “ลาวโซ่ง” คำว่า “ผู้ไทย” มีผู้ใช้เรียกแตกต่างกันออกไปหลายอย่าง เช่น ภูไท ภูไทย ภูไท ผู้ไท ผู้ไทย และพูไทย จากการวิเคราะห์หลักฐานต่างๆ แล้วคำว่า “ผู้ไทย” น่าจะถูกต้องที่สุด เพราะเป็นคำที่มีคนเรียกมากกว่าคำอื่นๆ ในจดหมายเหตุที่มีคนบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับชาวผู้ไทยไว้พบว่าผู้บันทึกใช้คำว่า “ผู้ไทย” ทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาจากการที่ชนเจ้าถิ่นนั้นเรียกตัวเองว่า “ผู้ไทย” เป็นส่วนใหญ่ และถ้าจะพิจารณาตามรูปศัพท์ คำว่า “ผู้” แปลว่า “คน” “ผู้ไทย” จึงหมายถึง “คนไทย” ส่วน “ภูไท” หรือ “ภูไทย” นั้นหมายถึง “ไทยภูเขา” ซึ่งตามปกติพวกผู้ไทยก็ไม่ชอบอยู่ตามเขา

พวกผู้ไทยเข้ามาสู่ประเทศไทยจากประเทศลาวเมื่อราว 130 ปีมาแล้ว ก่อนที่จะอพยพเข้ามาอยู่ประเทศไทย พวกนี้เคยอยู่ในถิ่นที่เรียกว่า สิบสองจุไทย พวกผู้ไทยชาวเมืองหลวงอยู่ที่เมืองไล นอกจากนี้ก็ยังอยู่ที่เมืองแดง เมืองวัง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโละ เมืองวัดและเมืองซาง ตามประวัติศาสตร์ปรากฏว่า เจ้าผู้ครองนครของพวกผู้ไทยทั้งสองกลุ่มเป็นอริกัน ในที่สุดความกดดันจากการขัดแย้งกันระหว่างไทยเผ่าต่างๆ และระหว่างพวกไทยกับพวกฮ่อ ญวน และพวกฝรั่งเศส บังคับให้พวกผู้ไทยอพยพไกลออกไปทางตะวันตกมากขึ้น ซึ่งในที่สุดก็มาถึงประเทศไทย เชื่อกันว่าพวกผู้ไทยในจังหวัดสกลนคร และนครพนม ส่วนมากมาจากเมืองน่าน้อยฮ้อยหนู ในบริเวณสิบสองจุไทย

เมื่อพวกผู้ไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทยใหม่ๆ นั้นไม่ได้อยู่ได้ปกครองของคนไทย แต่เป็นพวกที่อยู่โคดเคี้ยวและกึ่งเสรีโดยมีผู้ปกครองตนเองเรื่อยมา ต่อมาหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดระเบียบการปกครองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือใหม่ ในปลายศตวรรษที่ 19 แล้ว พวกผู้ไทยก็เลยเสียฐานะกึ่งเสรีที่เคยมีมา และตั้งแต่นั้นมาพวกนี้ก็ได้ถูกกลืนเข้ามาสู่วัฒนธรรมไทยมากขึ้น

พวกผู้ไทยมีชื่อเสียงในหมู่เพื่อนบ้านใกล้เคียงว่า เป็นพวกที่ทำงานหนักและขยันขันแข็ง มัธยัสถ์ และโดยทั่วๆ ไปแล้วเจริญก้าวหน้ากว่าพวกไทย-ลาว ที่อยู่ใกล้เคียง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พัฒนาได้เร็ว นอกจากนี้ยังปรากฏว่าชาวผู้ไทย มีความรู้ความเข้าใจและความเข้มแข็งในการปกครองยิ่งกว่าเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงด้วย พวกผู้ไทยนอกจากจะยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของตนไว้ได้มากกว่าชาติไทยหมู่อื่นๆ แล้วยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีหน้าตาสะสวย

ผิวพรรณดี กิริยามารยาทเข้มซื่อ มีธรรมาศัยโมคติในการต้อนรับแขกแปลกถิ่นจนเป็นที่กล่าวขวัญถึง พวกผู้ไทยมีอยู่หลายพวก ชาวต่างประเทศแบ่งผู้ไทยออกเป็น 4 สาขา คือ ผู้ไทยขาว ผู้ไทยดำ ผู้ไทยแดง และผู้ไทยลาย คงจะเพื่อให้สอดคล้องกับสีของเสื้อผ้า พวกผู้ไทยขาวมีชื่อเช่นนี้ ก็เพราะธรรมเนียมของพวกนี้ บังคับให้พวกญาติของผู้ตายใส่สีขาวไว้ทุกข์ให้ผู้ตาย ชื่อผู้ไทยสาขาต่างๆ นี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกแยกทางประวัติศาสตร์และการเมืองของพวกผู้ไทยด้วย โดยเฉพาะผู้ไทยขาว และผู้ไทยดำ เพราะในกลุ่มผู้ไทย ด้วยกันเขาแบ่งพวกเขาเอง ออกเป็นเพียงผู้ไทยขาวและผู้ไทยดำเท่านั้น ในปัจจุบันชื่อที่ต่างกันเหล่านี้อาจจะไม่มีความสำคัญมากนัก ในการช่วยชี้ให้เห็นความแตกต่างที่สำคัญทางวัฒนธรรม เพราะถูกวัฒนธรรมไทย-ลาวเข้าไปปะปน จนพวกเขาเองยังไม่ค่อยแน่ใจว่าพวกตนเป็น “สี” อะไร จากการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2505 พบว่าทรงผมดั้งเดิมของพวกผู้ไทย และการใส่ต่างหูเงินขนาดใหญ่ อันเป็นลักษณะเดิมประจำของพวกผู้ไทยนั้นพบที่บ้าน กุดบอด อำเภอกุฉินารายณ์ และบ้านโพนทอง อำเภอเรณูนคร และใช้กันเฉพาะในหมู่หญิงสูงอายุเท่านั้น ในด้านภาษานั้น เอ คาร์ กล่าวไว้ว่า ภาษาผู้ไทยเหมือนภาษาไทยทั่วไป แต่ดูเหมือนจะมีภาษาของพวกลื้อและภาษาพวกลาวทางตะวันออกปนมาด้วย พระยาอนุমান ราชชน มีความเห็นว่าภาษาผู้ไทยมีเสียงส่วนมากใกล้เคียงกับพวกพวน และจากหลักฐานเก่าๆ พบว่าผู้ไทยเคยมีตัวหนังสือใช้มาแล้ว หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวไว้ว่า ผู้ไทยในลาวนั้นเขียนหนังสือด้วยพู่กันจีน แต่ใช้ตัวอักษรไทย มีสระอยู่บนบ้าง ล่างบ้าง ตามแบบไทยเดิม แต่เนื่องจากเขียนด้วยพู่กันจีน จึงทำให้ตัวหนังสือเปลี่ยนรูปไป ซึ่งหลักฐานนี้สอดคล้องกับ ขอร์ช เซคส์ และเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ที่กล่าวไว้ในหนังสือลัทธิธรรมเนียมต่างๆ

... ผู้้อ พวก ผู้้อ (ขอ ย้อ ไข่ หรือ ญ้อ) เดิมจะอยู่ที่ไหนและมีเชื้อสายติดต่อกันมาจากชาติใดไม่ปรากฏ เมื่อขุนบรมชาวเวียงจันทน์ได้ปลีกตัวออกเป็นก๊ก ขึ้นที่เมืองคำเกิด ซึ่งเป็นพวกผู้้อ ขึ้นอยู่ในปกครองของเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. 2379 เมืองเวียงจันทน์เสียแก่กรุงเทพฯ พระคำก่อนเจ้าเมืองคำเกิด ก็เลยสวามิภักดิ์ต่อกรุงเทพฯ รัชกาลที่ 3 ทรงรับไว้อยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร เมื่อปี พ.ศ. 2382 ให้อพยพราษฎรจากเมืองคำเกิดมาตั้งที่บ้านท่าขอนยาง ครั้นปี พ.ศ. 2387 โปรดเกล้าให้เป็นเมืองท่าขอนยาง และพระราชทานพระคำก่อนเป็น พระสุวรรณภักดีปกครองเมืองท่าขอนยาง แต่คงให้ขึ้นกับเมืองกาฬสินธุ์ (ปัจจุบันเป็นตำบลท่าขอนยาง ขึ้นกับอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2427 พระสุวรรณภักดี (ผู้บุตร) พาไพร่ประมาณ 300 คน อพยพไปทำการราชการขึ้นกับเมืองท่าอุเทน (อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม)

ส่วนพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงพวกผู้้อไว้ว่า “ชาวเมืองท่าอุเทนนี้เป็นชาติผู้้อโดยมาก แต่งตัวแบบชาวเมือง ภาษาพูดก็เหมือนๆ กันเป็นแต่สำเนียงเพี้ยนกันบ้าง” พระศรีวราชาเล่าว่า พวกผู้้อนี้เดิมอยู่เมืองไชยบุรี เมื่อครั้งขึ้นเมืองเวียงจันทน์ ครั้นเสียเมืองพวกผู้้อก็หนีไปตั้งอยู่เมืองหลวงโปงเลง ทางเมืองคำเกิด คำมวน เมื่อเจ้าพระยาบดินทรเดชาไปตั้งอยู่ที่ เมืองยโสธร ได้แต่งคนไปเกลี้ยกล่อมพวกผู้้อ ลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองท่าอุเทน

นอกจากนี้ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ความเห็นเกี่ยวกับผู้่อีกว่า “พวกผู้อพยพที่ท่าอุเทน พูดภาษาไทยแต่สำเนียงแปร่งไปอีกอย่างหนึ่ง ตามถึงถิ่นเดิมบอกว่าเดิมอยู่เมืองชัยบุรี ใกล้กับเมืองท่าอุเทนนั่นเอง หนีกองทัพกรุงเทพฯ เข้าไปอยู่ที่เมืองหลวง ไปลงเลทางฝั่งซ้ายใกล้กับแดนญวนเสียคราวหนึ่งจึงพากันกลับมาอยู่ที่เมืองท่าอุเทนเมื่อรัชกาลที่ 8” ในหนังสือเรื่อง “แหลมอินโดจีน” ของนาย ย.ศ. อนุมานราชธนว่า “แต่โบราณชาวเมืองดงเกียและเมืองอันมัน มีนามเรียกว่า “เหยอะ” จะเป็นมูลของคำ “ผู้” ได้คอกกระมัง...”

ปัจจุบันพวกผู้ มีภูมิลำเนาอยู่บ้านนาขุ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี บ้านท่าขอนยาง บ้านกุดน้ำใส บ้านยาง บ้านเหล่ากลาง บ้านโพน บ้านคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม บ้านสิม บ้านหนองแวง บ้านสา อำเภอขามเฒ่า บ้านหนองไม้ตาย อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านนามแหลม บ้านจำปา บ้านดอกนอ บ้านบึงเป่า บ้านนาสีนวล อำเภอวารินนิवास จังหวัดสกลนคร บ้านขามเฒ่า อำเภอเมือง บ้านซ่ง อำเภอลำทะเมนชัย บ้านท่าอุเทน บ้านชัยบุรี บ้านนาขม้น บ้านค้อ บ้านพระทาย บ้านโพนสวรรค์ บ้านรามราช อำเภอท่าอุเทน บ้านแพง บ้านนาทม อำเภอบ้านแพง บ้านดงเย็น อำเภอมุกดาหาร บ้านศรีสงคราม นาเคื่อ นาหว่า บ้านเสียว อำเภอศรีสงคราม

กะเลิง กะเลิงเป็นพวกข้าพวกหนึ่ง อยู่กระจัดกระจายในจังหวัดนครพนม และสกลนคร โดยมาอยู่ตามเชิงเขาภูพาน พวกกะเลิงมีประมาณ 3 หมื่นคน ปัญหาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ กะเลิงนี้ปัจจุบันไม่สามารถจะชี้ให้เห็นเด่นชัดว่าคือพวกใดบ้าง เพราะพวกกะเลิงถูกกลุ่มชาติพันธุ์ และภาษาอื่นกลืนไปจนเกือบจะไม่มีร่องรอยของเผ่าพันธุ์เดิมหลงเหลืออยู่ ถิ่นเดิมของพวกกะเลิงอยู่ที่ไหนไม่ปรากฏชัด สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในพระนิพนธ์ “นิทานโบราณคดี” ว่า

“พวกกะเลิง พบในแขวงจังหวัดสกลนครมีมาก ว่าถิ่นฐานเดิมอยู่เมืองกะตาก แต่ไม่รู้ว่ามีเมืองกะตากอยู่ที่ไหน เพราะอพยพมาอยู่ในแดนล้านช้างหลายชั่วคนแล้ว พูดภาษาหนึ่งต่างหาก ผู้ชายไว้ผมประบ่า และมักสักเป็นรูปนกที่แก้ม...”

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวไว้ในพระนิพนธ์เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ว่าได้พบปะกับพวกกะเลิงในเขตสกลนคร และนครพนม หลายหมู่บ้าน เช่นในขณะที่เดินทางจากนครพนมไปสกลนคร เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2449 ทรงนิพนธ์ไว้ว่า

“...เวลาบ่าย 15 นาฬิกา ข้าพเจ้าจากที่พักเมืองนครพนม เดินทางไปเมืองสกลนครไปตามทางสายโทรเลขเป็นป่าไม้เต็งรังเป็นพื้น บางแห่งออกทุ่งนาข้าง ข้ามหัวเล็ก ๆ บ้าง เป็นหนทางขึ้นเนินโดยมาก.....แล้วถึงหัวบังกอ บ้านกุดรุ (กุด) ถึงที่พักแรมเวลาเช้า 5 โมงครึ่ง ระยะทาง 383 เส้น รวมระยะทางเดินวันนี้ 655 เส้น กำนันผู้ใหญ่บ้านราษฎรมาคอยต้อนรับ ชาวบ้านนี้ว่าเป็นพวกกะเลิง”

“แต่อยู่มาหลายชั่วอายุคนแล้ว จนไม่รู้ว่พวกเขาจะเลืงมาจากไหน ชายบางคนไว้ผมมวยยาว บางคนไว้ปะบ่า และสักแก้มเป็นลายนก หยงบางคนไว้ผมสูงแต่โดยมากแต่งตัวตามธรรมเนียมพื้นเมือง...”

“วันที่ 16 มกราคม เวลาบ่าย 15 นาฬิกา ออกจากเมืองสกลนครผ่านวัดพระธาตุ ตามทางมีทุ่งนาเกลือ มาทางบ้านจัวค่อน บ้านพังเม็ก.....พันดงมาตามโคกแล้วถึงทามะไฮซึ่งเป็นที่ลุ่มแล้วขึ้นโคกมาข้ามห้วยพุง ตำบลวังน้อ มีที่พักร้อน ถึงเวลาเช้า 2 โมง 40 นาที ระยะทาง 408 เส้น มีราษฎรชายหญิงเป็นพวกไทยกะตาคไทยเกลืง หยงบางคนไว้ผมสูง บางคนตัดผมสั้น เวลาเช้า 4 โมง ออกเดินทางไปตามทางป่าไม้เลืกออกทุ่งมาตามบ้านโพนทอง บ้านพง แล้วมาถึงบ้านหนองเหียน.....”

“.....วันที่ 17 มกราคม เวลาบ่ายห้อยน 10 นาฬิกา ออกจากที่พักแรมบ้านหนองเหียนไปตามทุ่งนา.....ข้ามลำน้ำก่าด้วยสะพานเรือกที่บ้านลาด ซึ่งเป็นเขตเมืองมุกดาหารกับเมืองเรณูนครต่อกัน มีที่พักแรมอยู่ใกล้ลำน้ำก่า ชาวบ้านผู้ไทยส่วนมากมีพวกกะไห้และพวกกะเลืงปนบ้าง.....”

ดังนั้นพอจะเชื่อได้ว่า พวกกะเลืงในจังหวัดสกลนคร นั้นอยู่แถบอำเภอเมืองด้านเชิงภูพาน ส่วนในจังหวัดนครพนมนั้นมีกระจายตามอำเภอต่างๆ เช่น บ้านดงเย็น อำเภอมุกดาหาร และหมู่บ้านในเขตอำเภอปลาปาก เช่นบ้านกรุกุ เป็นต้น

พรสวรรค์ อุทัยวัฒน์ (2547) ได้กล่าวถึง ประวัติบ้านโพนคือ ตำบลเหล่าโพนคือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ว่าเริ่มแรกเดิมที่ยังมีพระธาตุองค์หนึ่ง (ไม่ปรากฏชื่อ) ในสมัยก่อน เป็นชาวบ้านดงกิม แขวงสุวรรณเขต ประเทศลาว ได้เดินไปตามวิสัยสมณะบรรพชิตทั้งในป่าและในบ้าน วันหนึ่งพอไปถึงบึงแห่งหนึ่ง (นาบึง) อันมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านหนองเหียนอุพหาค (คำว่า อุพหาค เป็นชื่อของผู้ที่มาตั้งบ้านหนองเหียนเป็นคนแรก) เห็นว่าเป็นที่อุดมสมบูรณ์ พอจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนได้ พอพระธาตุองค์นั้นกลับถึงบ้าน ก็เล่าเรื่องต่างๆ ที่ได้พบเห็นมาให้พี่น้องและชาวบ้านฟังว่าได้พบเห็นที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งในประเทศไทย ชาวนี้ได้แพร่ไปถึงคนที่มิชื่อว่า อาญาพระพลและอาญาพระเทพ ท่านทั้งสองได้สอบถามถึงรายละเอียดต่างๆ จากผู้ที่ได้พบเห็นมานั้นเห็นว่าเป็นความจริง จึงได้รวบรวมสมัครพรรคพวก เผ่ากระเลืงได้ประมาณ 8 ครอบครัว นำโดยอาญาพระพลและอาญาพระเทพเป็นหัวหน้า ข้ามลำน้ำโขงเดินทางรอนแรมมาจนถึงบ้านหนองเหียนอุพหาคในระบายนั้ได้พากันพักอยู่ที่นี่ เพื่อจะได้ค้นหาทำเลอันเหมาะสมพอจะตั้งบ้านเรือนได้ และได้พบลำน้ำแห่งหนึ่งชื่อลำน้ำ (ห้วยทรายในปัจจุบัน) ท่านทั้งสองจึงแยกจากกันออกเป็นสองพวก พวกของพระยาเทพได้พากันไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่คอนดากลา ริมห้วยทราย ปัจจุบันเป็นบ้านห้วยทราย

ส่วนอาญาพระพลนั้นได้พาสมัครพรรคพวกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ดงมัน ริมห้วยทรายคอนบน เป็นลำธารอันเคียวกัน เรียกชื่อว่า “บ้านอุมไผ่นาทาม” ปัจจุบันเป็นทุ่งนาแต่หมู่บ้านทั้งสองนี้ได้รับความลำบากมากเพราะอุทกภัย คือพอถึงฤดูฝนน้ำจะท่วมแทบทุกปี ทำให้การทำมาหากิน การอยู่อาศัย การสัญจรไปมาลำบากมาก จึงได้พร้อมกันเลืกที่ทำมาหากินทำเลใหม่ให้ดีและ

เหมาะสมกว่าเดิม แล้วก็ได้พบโนนแห่งหนึ่ง มีดินค้อมมาก เห็นว่าเหมาะสำหรับจะตั้งบ้านเรือนได้ จึงได้พากันอพยพไปตั้งบ้านเรือนอยู่โนนค้อมนั้น เรียกชื่อบ้านว่า “บ้านโพนค้อมไผ่” ขึ้นกับอำเภอ มุกดาหาร จังหวัดนครพนม อาชีพของชาวบ้านเวลานั้น ส่วนใหญ่ได้แก่ การทำไร่ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น การทำไร่ก็ขยายออกไปเรื่อยๆ จนมีอาณาเขตกว้างขวาง และห่างไกลออกไปจากบ้านเดิม เป็นเหตุให้ลำบากในการดูแลรักษาพืชไร่ของตน เมื่อเป็นดังนี้ ต่างคนก็ต่างพากันไปปลูกบ้านเรือนอยู่ตามไร่ ตามสวนของตนเอง ซึ่งยังเป็นป่าเป็นดงอยู่จึงกลายเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ขึ้นหมู่บ้านหนึ่ง เรียกว่า “บ้านเหล่า” เพราะสถานที่ตั้งบ้านเรือน ยังเป็นเหล่าเป็นดงอยู่นั่นเอง

เมื่อกาลต่อมาจึงได้เอาชื่อบ้านทั้งสองนั้นมารวมเข้ากัน เรียกว่า “บ้านเหล่าโพนค้อม” หรือ “ตำบลเหล่าโพนค้อม” ในปัจจุบัน เมื่อบ้านมีความเจริญ สมควรจะมีวัดเพื่อจะได้บำเพ็ญกุศลทางพุทธศาสนาจึงได้พร้อมกันสร้างวัดขึ้น มีเจ้าอธิการโสม เป็นผู้ริเริ่มพร้อมกับชาวบ้าน ให้ชื่อว่า “วัดโพนค้อม”

จึงนับได้ว่า อาญาพระพลและอาญาพระเทพ ทั้งสองท่านนี้เป็นบุคคลที่สำคัญและเป็นสองคนแรกที่มาตั้งบ้านโพนค้อม

อาญาพระพล ภรรยาไม่ปรากฏชื่อ มีลูกด้วยกัน 6 คน เป็นชาย 3 คน คือ 1. นายนาม 2. นายโนรา 3. นายทะ เป็นหญิง 3 คน คือ 1. นางวันทา 2. นางแก่นดา 3. นางเลื่อม

อาญาพระเทพ ภรรยาไม่ปรากฏชื่อ มีลูกด้วยกัน 4 คน เป็นชาย 2 คน คือ 1. นายคำดี 2. นายคำฝัน เป็นหญิง 2 คน คือ 1. นางแขว 2. นางคำไฟ

ต่อมาเมื่อบ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง ทางราชการกำหนดให้ตั้งชื่อสกุล (สมัยราชการที่ 6) จึงได้นำเอาชื่อบิดาและบุตร รวมกันเป็นชื่อสกุล เป็น “พลราชา” บ้าง “เทพคำดี” บ้าง ต่อมาได้เปลี่ยนจาก “พลราชา” เป็น “พลราชม” เปลี่ยนจาก “เทพคำดี” เป็น “ทนคำดี” ต่อมาคุณครูลัมภีร์ได้เปลี่ยนจาก “ทนคำดี” เป็น “ธนะคำดี” เป็นอันว่า “คุณครูลัมภีร์ ธนะคำดี” เป็นต้นตระกูลของ “ธนะคำดี”

อภิมนูติโก ภิกขุ (2534) ได้กล่าวถึงประวัติของชาวเหล่าโพนค้อมไว้ว่า ปัจจุบันชนเผ่าไทยอยู่ในพื้นที่สี่จังหวัดคือ จังหวัดนครพนม มุกดาหาร สกลนคร และกาฬสินธุ์ ชนเผ่าไทยมีลักษณะเด่นที่เป็นของตัวเองคือ สีสิวขาวกว่าชนเผ่าอื่นๆ ที่อยู่ในจังหวัดดังกล่าว อีกทั้งมีภาษาพูดเฉพาะตัว แต่ก็จัดอยู่ในภาษาตระกูลภาษาไทยทั่วไป ผิดก็แค่สำเนียงและคำบางคำเท่านั้น อีกทั้งยังมีประเพณีหลายๆ อย่างเป็นของตัวเอง และมีศิลปะเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดเฉพาะตัว

ชนเผ่าไทยได้เข้ามาต่างวาระกันหลายครั้ง แต่ครั้งก็มีหัวหน้าชุมชนเป็นผู้นำเข้ามาสำหรับชุมชนอื่นจะไม่ขอเล่า ขอเล่าแต่เพียงกลุ่มของผู้เขียนเท่านั้น ถิ่นภูไทแต่เดิมนั้นเป็นชนชาติที่เจริญรุ่งเรืองด้วยศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ มาก มีบ้านเมืองอยู่ระหว่างภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และในเวียดนามตอนเหนือบางส่วน เป็นราชอาณาจักรที่มีอาณาเขตกว้างขวางมีเมืองหลวงชื่อ “เมืองแอนด์” หรือที่รู้จักกันในนามว่าเมือง “เคียนเบียนฟู” ในเวียดนาม

ตอนเหนือในปัจจุบัน เพื่อความเข้าใจใคร่อธิบายความหมายของคำว่า “แดน” คำว่าแดนนั้นหมายถึง เมืองสวรรค์ หรือกรุงเทพ หรือเมืองของพระอินทร์

ภาษา ชนเผ่าภูไทใช้อักษรอยู่สามอย่างคือ อักษรไทยน้อย อักษรธรรมและอักษรขอม อักษรทั้งสามอย่างนี้ใช้เขียนในโอกาสที่แตกต่างกันดังนี้คือ อักษรไทยน้อยใช้เขียนเรื่องราวของคติโลกเช่นบันทึกต่างๆ และใช้เขียนนิทานหรือนวนิยาย อักษรธรรมใช้บันทึกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับอักษรขอม บางครั้งในการบันทึกด้วยอักษรตัวธรรมก็มีคำบางคำเขียนเป็นอักษรขอมปนอยู่ด้วย

ถิ่นฐานเดิม ชนเผ่าภูไทในอดีตสร้างบ้านแปงเมืองอยู่กันเป็นอาณาจักรเดิม มีเมืองแดนเป็นราชธานี และมีเมืองบริวารอีกเป็นจำนวนมาก อาณาเขตกว้างขวางดังได้กล่าวมาแล้ว

บรรพบุรุษ ชนเผ่าภูไทอพยพมาจากอาณาจักร “แดน” โดยมาจากหลายหมู่บ้าน หลายหัวเมือง คนเฒ่าคนแก่ท่านกล่าวว่าได้มาจากบ้านมั่น เมืองเซะ สาระวัน คำทอง

สาเหตุของการย้ายถิ่นฐาน เนื่องจากในยุคสมัยนั้นมีการศึกสงครามมาก แต่ที่เป็นสาเหตุสำคัญให้ต้องย้ายถิ่นฐานเนื่องมาจากโจนจีนฮ่อเข้าปล้นบ้านเมือง ฆ่าคน ชิงทรัพย์ และเผาบ้านเผาเมืองเป็นจำนวนมาก ชนเผ่าภูไทได้รับความเดือดร้อนแสนสาหัส ต้องหนีโจนเข้าป่ากันเป็นจำนวนมาก เพราะความดุร้ายของจีนฮ่อ โจรจีนฮ่อนั้นโหดร้ายมาก พบเห็นผู้คนเป็นต้องฆ่าไม่เว้นแม้แต่ลูกเล็กเด็กแดง ท่านว่าพวกเด็กถูกจับใส่กรงดำข้าว ถูกทำให้ตายอย่างทารุณ เนื่องจากเหตุการณ์ที่โหดร้ายดังกล่าวข้างต้น ผู้นำชุมชนจึงมีความสำคัญ ชนเผ่าภูไทกลุ่มใดได้ผู้นำที่เก่งกล้าพ้นจากการถูกฆ่า ถ้าได้ผู้นำที่อ่อนแอก็จะถูกฆ่าตายทั้งหมด

ผู้นำ กลุ่มชนซึ่งเป็นบรรพบุรุษของผู้เขียนนั้นคือ “ชาวธิสาร” ท่านผู้นี้มีความเก่งกล้าและมีวิชาอาคม มีร่างกายที่อยู่คงกระพัน มีดาบฟันแทงไม่เข้า “ชาวธิสาร” ได้นำชนผู้ไทในการปกครองของตนมาจากบ้านมั่น เมืองเซะ สาระวัน คำทอง ข้ามน้ำโขงมาสู่นครพนมแล้วเดินทางต่อมาจนถึงภูพานซึ่งปัจจุบันคือบ้านห้วยยาง คำบลเหล่าโพนคือ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ท่านเห็นว่าที่แห่งนี้เป็นที่มิดินดีมีน้ำอุดมเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงได้ให้คนในปกครองตั้งบ้านในบริเวณนี้ หลายหมู่บ้าน และตัวเองก็ได้ตั้งบ้านขึ้นแห่งหนึ่งให้ชื่อว่า “บ้านกุดเชียงบาน” บ้านกุดเชียงบาน ตามความหมายของคำผู้เขียนได้พยายามหาความหมายของคำพอจะอธิบายได้ดังนี้ คำว่า “กุด” หมายถึงหนองน้ำขนาดใหญ่ คำว่า “เชียง” หมายถึงเมือง คำว่า “บาน” หมายถึงความเบิกบาน ดังนั้นพอจะรวมความได้ว่า “เมืองที่มีหนองน้ำและมีความเบิกบานใจ”

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า “ชาวธิสาร” เป็นผู้มีความเก่งกล้าและมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองจึงสามารถนำคนในปกครองรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ มาได้ และสามารถตั้งถิ่นฐานในที่อันอุดมนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกจากอาคมแล้วยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความคุ้มครองชนในเผ่า และสิ่งนั้นคือ “ปู่ตา” ปู่ตาของชาวธิสารนี้เป็นอารักขาหน้าที่ให้ความคุ้มครองคนในเผ่า อารักจะปรากฏให้เห็นในรูปร่างของเสือ อภินิหารมีปรากฏว่าเมื่อครั้ง “ชาวธิสาร” นำชนในเผ่าเดินทางมานั้น ท่านได้หาบสัมภาระ

สิ่งของมาด้วยโดยใส่ในตะกร้า ในตะกร้าของท่านนั้น ข้างหนึ่งใส่สิ่งของ ข้างหนึ่งว่างเปล่า แต่บางครั้งคนในเผ่าเห็นเสื่อนั่งอยู่ในตะกร้าข้างที่ว่างนั้น เรื่องนี้เล่าสืบๆ กันมา และเมื่อ “ชาวธิสาร” ได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นแล้ว นอกหมู่บ้านท่านได้ตั้งศาลปู่ตาไว้ด้วย ยังปรากฏมาจนถึงปัจจุบันนี้

ผู้เขียนเกิดความสงสัยเรื่องชื่อสกุลมานาน เมื่อมีโอกาสจึงได้สอบถามผู้อาวุโสในสกุลถึงที่มาและความหมาย จึงได้ทราบความว่าชื่อ “ชาวธิสาร” นี้เป็นชื่อของผู้นำชนเผ่าญไทท่านหนึ่ง ที่ได้นำคนในปกครองมาตั้งหมู่บ้านที่บ้านห้วยยางแห่งนี้ ซึ่งเป็นผู้มีความเก่งกล้าดังได้กล่าวมาแล้ว แต่คำว่า “ชาวธิสาร” นี้ไม่ทราบว่า เป็นชื่อของบุคคลหรือชื่อตำแหน่งของผู้นำชุมชน

“ตระกูลชาวธิสาร” ชาวธิสารมีบุตรและธิดาคือ 1. นายกะ 2. สาวแพง 3. สาวจันทร์แดง 4. เรียงคำ 5. นายคิม ทั้งห้าคนมีลูกหลานสืบต่อกันมา.....”

ประวัติด้านการปกครอง

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ตำบลเหล่าโพนค้อ มีหัวหน้า ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองคอยดูแลความทุกข์ สุข ของราษฎร ต่อเนื่องกันมาเรื่อยๆ ตามลำดับ ดังนี้

ตารางที่ 2 ทำเนียบรายชื่อผู้ปกครองหมู่บ้าน (ตาแสง) กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน บ้านโพนค้อ

จากอดีตถึงปัจจุบัน

ผู้ปกครองหมู่บ้าน (ตาแสง) กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน บ้านโพนค้อ	
1. อาญาพระพล	ตาแสง
2. อาญาพระเทพ	ตาแสง
3. อาญาพระโพธิราช (ฤหาล้า)	ตาแสง
4. หลวงฤทธิไกร (มา)	ตาแสง
5. ขุนศรีสุนนท์ (นาค)	กำนัน
6. นายคั่น พลราชม	ผู้ช่วย
7. นายขาว ทนคำดี	ผู้ใหญ่บ้าน
8. ขุนโพนค้อ ขันธรัักษ์	กำนัน (อยู่บ้านหนองเหียน)
9. นายทอง ชมภูหลง	ผู้ช่วย
10. นายวงศ์ ทนคำดี	ผู้ใหญ่บ้าน
11. นายเคน พลราชม	กำนัน (บ้านโพนค้อ)
12. นายเทิน พลราชม	ผู้ใหญ่บ้าน
13. นายศิริ พลราชม	ผู้ใหญ่บ้าน (ต่อมาเป็นกำนัน)
14. นายเหรียญทอง พลราชม	ผู้ใหญ่บ้าน
15. นายเหรียญทอง พลราชม	กำนันคนปัจจุบัน

วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อท้องถิ่น

ชาวตำบลเหล่าโพนค้อในปัจจุบัน มีประเพณีและความเชื่อที่คล้ายๆ กับชาวอีสานทั่วไป โดยจะยึดถือตามหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “ฮิด 12 คอง 14” เป็นหลัก ในส่วนของเนื้อหาหลักก็ยังคงรักษาไว้ตามเดิม แต่ในรายละเอียดบางอย่างอาจจะแตกต่างจากถิ่นอื่นไปบ้างตามความนิยมของท้องถิ่น ประกอบกับคติความเชื่อซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่ม จึงทำให้รายละเอียดดังกล่าวปรับเปลี่ยนไปเหมือนกับคนอีสานในท้องถิ่นอื่นๆ ซึ่งก็มีปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ทุกกลุ่ม

ประเพณี หลักปฏิบัติฮิด 12 คอง 14 ของคนอีสานในอดีต

หลักปฏิบัติ หรือประเพณีที่ชาวอีสานถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบันนี้มีพัฒนาการที่สืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยโบราณหรือที่เรียกว่าล้านช้าง โดยการยึดเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นแบบอย่าง และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชนชั้นปกครอง ภายหลังจากที่ได้รับเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาหลักของตน เอกสารที่ใช้ประกอบเพื่อศึกษารายละเอียดของฮิด 12 คอง 14 นี้ ผู้วิจัย ได้ทำการแปลมาจากต้นฉบับที่เป็นภาษาลาว ซึ่งจัดพิมพ์โดย หอสมุดแห่งชาติเวียงจันทน์ (2495) ซึ่งเห็นว่า น่าจะเป็นฉบับที่มีเนื้อหาที่เก่าแก่ และรักษาเนื้อความของดั้งเดิมไว้ดีที่สุด ในขณะนี้ คอไปเป็นรายละเอียดของหนังสือ ซึ่งผู้วิจัยได้ลงรายละเอียดไว้ตั้งแต่คำนำของผู้เขียนจนจบเนื้อหาทุกบท โดยไม่มีการตัดหรือตัดแปลงข้อความใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนรูปแบบที่ผู้เขียนได้อธิบายเป็นเชิงพรรณนาไว้ ผู้วิจัยได้นำมาวางรูปแบบใหม่โดยการทำวงเล็บไว้เพื่อความสะดวก ในการจัดพิมพ์รายงาน ดังนี้

“..... คำนำ ฮิดสิบสองคองสิบสี่ ที่พิมพ์นี้ได้ถ่ายเอาข้อความมาจาก หนังสือฮิดสิบสองคองสิบสี่ฉบับโบราณของหอสมุดเวียงจันทน์ เลข 227 และจากพระราชธรรมนิยามลาวล้านช้าง หลวงพระบาง ที่ทองพูน สีลจักษ์ ได้รวบรวมพิมพ์ขึ้นไว้เมื่อปี พ.ศ. 2479

หนังสือสองฉบับนี้ สังเกตเห็นว่าฉบับโบราณที่มีอยู่ในหอสมุดเวียงจันทน์คงแต่งก่อน เพราะสังเกตดูคำในหนังสือนั้น เป็นโวหารของคนโบราณจริงๆ จะแต่งในสมัยใดไม่ทราบแน่นอนได้ (แต่ปรากฏว่าคงเรียบเรียงขึ้นก่อนพระเจ้าโพธิสราชนิคมนิคมการไม่สวมเสื้อตัดบาตร หรือเข้าเฝ้าผู้ใหญ่อันเป็นหลักการแห่งวัฒนธรรมสมัยนั้นตามฮิดคองแต่ปางก่อน อันไม่เป็นที่นิยมในสมัยนี้ เช่น การถือผี และการนุ่งห่ม เป็นต้น) หนังสือฉบับนี้ผู้แต่งได้แต่งเป็นทำนองพระสูตร โดยอ้างว่าพระสัพพัญญูเจ้า ได้ตรัสเทศนาสอนพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย แล้วพระมหาเถระเจ้าคนหนึ่งจึงได้นำมาเทศน์สอนเศรษฐีผู้เป็นเจ้าเมืองโพธิยนคร และมีคำบรรยายว่า ถ้าพระกษัตริย์องค์ใด หรือนุคคณผู้ใดไม่ปฏิบัติตามฮิด 12 คอง 14 ประการนี้ประเทศบ้านเมือง ของพระกษัตริย์องค์นั้นหรือนุคคณผู้นั้นก็จะเศร้าสูญเสีย แต่ถ้าผู้ใดปฏิบัติถูกต้องประเทศบ้านเมืองและตัวของผู้นั้นก็จะได้รับความมั่งคั่งสวัสดิ์ บ้านเมืองก็เจริญรุ่งเรือง ดังนี้ เป็นต้น

ส่วนหนังสือพระราชธรรมเนียมลาวหลวงพระบางนั้นสังเกตเห็นว่า เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นใหม่ในนครหลวงพระบางโดยอาศัยข้อความในหนังสือ ฮิต 12 คอง 14 ฉบับเดิม มาแต่งขึ้นให้เป็นพระราชธรรมเนียมของกษัตริย์

ฮิต 12 ที่กล่าวในพระราชธรรมเนียมนั้น เป็นอันเดียวกันกับฮิต 12 ที่กล่าวไว้ในหนังสือ ฮิต 12 คอง 14 ฉบับโบราณ ส่วนคอง 14 นั้น ก็ต่างจากฮิต 12 ไปเพียง 7 ข้อ เท่านั้น (คือข้อ 1, 2, 3, 4, 5, 6 และ 14)

ตำนานโวหารในพระราชธรรมเนียมลาวเป็นโวหารใหม่ใช้คำพุดผัดจากโวหารโบราณเป็นอันมาก

ฉะนั้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรทั้งหลายผู้สนใจ จึงได้คัดเอาครอง 14 อันเป็นพระราชธรรมเนียมของกษัตริย์มาพิมพ์ไว้ในที่นี้ด้วย ส่วนฮิต 12 นั้น เหมือนกันอยู่แล้ว จึงพิมพ์แต่ฮิต 12 อันมีมาในฉบับโบราณ

ฮิต 12 คำว่า “ฮิต” มาจากคำบาลีว่า จาริตะ ลาวเราใช้ว่า จาฮิต ต่อมาเหลือแต่ ฮิต คำว่า จาริตะ หรือ จาฮิต หรือ ฮิต แปลว่าประเพณีที่เคยประพฤติมา ฮิต 12 ในที่นี้หมายเอาประเพณีการทำบุญตามเดือนทั้ง 12 เดือน หรือประเพณีที่จะต้องทำตามเดือนนั้นๆ ที่โบราณเคยพาทำมา มีดังนี้

1. ถึงเดือนเจียงมานั้น ให้เลี้ยงผัดผัสมือ ผีฟ้าผีแดน และนิมนต์พระสังฆเจ้าเข้าปรีวาสกรรม
2. ถึงฤดูเดือนขี้ ให้นิมนต์พระสังฆเจ้ามาตั้งสูตรชัยมงคล เอาบุญคูณข้าว
3. ถึงเดือนสามเพ็ญมานั้น ให้ทำทานเอาบุญข้าวจี (ในทุกวันนี้ เพิ่มบุญมาฆบูชาเข้าด้วย)
4. ถึงฤดูเดือนสี่ ให้หาดอกไม้มาไหว้สักการบูชา แล้วทำบุญฟังธรรมเทศนา มีบุญมหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น
5. ถึงฤดูเดือนห้า สังขารปีใหม่มานั้น ให้นิมนต์พระสังฆเจ้าตั้งสูตรชัยมงคล รุ่งเช้าอันเป็นวันเนา ให้พากันทำบุญให้ทานข้าวน้ำโภชนะอาหารแก่สังฆเจ้าผู้มีศีลและขอสมมาคารวะพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า และพ่อแม่เต้าแก่ และพี่แหว่งคนประการหนึ่ง ให้ปลุกผามชัย (ปะรำพิธี) กลางบ้านแล้วนิมนต์พระสังฆเจ้า มาตั้งสูตรชัยมงคลเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน และให้ทำทานถวายข้าวน้ำโภชนะอาหารแก่สงฆ์ แล้วพากันแต่งเครื่องกระยาสารบิณฑบาต คือให้ปลุกร้านไว้ 4 มุมบ้าน แล้วนิมนต์พระสังฆเจ้าสูตรพระยาทั้ง 4 ใส่ในร้านนั้น และมีฝ้ายพรมจารีย์โยงไว้รอบบ้าน เมื่อถึงวันที่ 7 นั้นให้เอาบาตร 7 ลูก ใส่น้ำมันแล้วให้พระสงฆ์สูตรรอบบ้าน หว่านแ่ทรายไปด้วย พร้อมกับสาดน้ำมัน และให้เขียนคาถาพระเจ้า 5 พระองค์แขวนไว้ประตูบ้าน (คาถาพระเจ้า 5 พระองค์ ว่าดังนี้ “อะ อุ เอ ะนะวะวะะ นะนะ มะอะอุ นะโม พุทธายะ”) ให้รักษาไว้ ตั้งแต่ 3 ถึง 7 วัน คือว่า ในไม่ให้ออกนอกไม่ให้เข้าๆ นั่นคือให้ทำการซื้อขายสิ่งของกันที่นอกบ้านนอกเรือนแห่งตน

6. ถึงเดือนหก ให้ทำพุทธภิเษก รดทรงพระพุทธรูปเจ้า แล้วเชิญพระพุทธรูปเจ้ากลับขึ้นที่เดิม (เดือนหกนั้นแต่โบราณมาเคยนิยมทำบุญบวช แต่ทุกวันนี้นิยมทำบุญวิสาขบูชา)
7. ถึงเดือนเจ็ด ให้บูชาเทวดาอารักษ์ เลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง
8. ถึงเดือนแปดให้นิมนต์พระสังฆเจ้าเข้าพรรษา แล้วประกาศเชิญชวนญาติพี่น้อง เอาจี๊ผึ่งมาตีเทียนเล่มใหญ่ถวายแก่สังฆเจ้า และถวายข้าวน้ำโกชนะอาหาร และฟังธรรมเทศนาตามศรัทธา
9. ถึงเดือนเก้าดับ (แรม 15 ค่ำ) ให้ทำบุญข้าวประดับดิน นิมนต์พระสังฆเจ้าสูตรชัยมงคล รุ่งเช้าจึงเอาข้าวประดับดินไปวางไว้ตามพื้นดินพื้นหญ้า อุทิศฝากไปหาญาติพี่น้อง และเปรตผีทั้งหลาย และถวายทานแก่สังฆเจ้า
10. ถึงฤดูเดือนสิบเพ็ญ ให้ทำบุญข้าวสากฝากไปหา ญาติพี่น้อง และเทวดาอารักษ์ทั้งหลาย
11. ถึงฤดูเดือนสิบเอ็ดเพ็ญมานั้น ให้นิมนต์พระสังฆเจ้าออกพรรษาและทำการบวชศรีพระภิกษุสามเณร ถวายข้าวน้ำโกชนะอาหาร และผ้าจ่านาพรรษาแก่สงฆ์ แล้วนิมนต์ท่านให้อยู่ต่อ เพื่อจำพรรษาใหม่ในปีหน้า
12. ตั้งแต่เดือนสิบเอ็ด แรม 1 ค่ำ ไปถึงเดือนสิบสองเพ็ญให้พร้อมกันทำบุญอุทิศถวายอัฐบริวารแก่พระสังฆเจ้า

คอง 14 (ลักษณะของจรรยาวัศ) “คอง 14” นั้น เป็นคองจรรยาวัศที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ

ในระหว่างกรอบคร้วผัวเมีย เรือนชาน ชาวบ้าน และวัดวาศาสนา มีอยู่ 14 ข้อ คือ

1. เมื่อพี่ชโชนะข้าวกล้าหมากไม้ เป็นรวงเป็นหมากมาแล้ว ตัวเองอย่ารีบกินก่อน ให้นำเอาไปทำบุญให้ทานแก่ท่านผู้มีศีลกินก่อน แล้วจึงกินภายหลัง
2. อย่าโลภล่ายตาชิงดาขอย (จึงจะเอาเปรียบคนอื่น ?) อย่าจ่ายเงินแดงแบ่งเงินขว้าง และอย่ากล่าวคำหยาบซ้ากล้าแข็งต่อกัน
3. ให้พร้อมกันสร้างรั้วค้าย และกำแพง ล้อมวัดวาอาราม และบ้านเรือนแห่งตน แล้วปลูกหอบูชาเทวดา ไว้ในสี่มุมบ้านและเรือน
4. เมื่อจักขึ้นเรือนนั้นให้สว่ายล้างดินเสียก่อนแล้วจึงขึ้น
5. เมื่อถึงวันพระ 7, 8, 14, 15 ค่ำ ให้สมมาก่อนเส้า แม่ทัพ และแม่บันได ประดู ที่คนได้อาศัยทุกค่ำเข้าวันคืน
6. เมื่อจักเข้าอนนั้น ให้เอาน้ำสว่ายล้างดินผัวก่อนแล้วจึงนอน
7. ถึงวันพระให้เอาดอกไม้ธูปเทียน สมมาผัวแห่งตน และพ่อแม่เฒ่าแก่ ลูกตาของตน และถึงวันอุโบสถ พระสังฆเจ้าเอาอุโบสถ ให้แต่งขันดอกไม้ธูปเทียนไปประเคนสังฆเจ้า
8. ถึงวันศีลดับ (แรม 15 ค่ำ) ศีลเพ็ญ (ขึ้น 15 ค่ำ) มานัน ให้นิมนต์พระสังฆเจ้ามาสูตรมงคลเรือน แล้วทำบุญใส่บาตรถวายทาน

9. เมื่อภิกษุมาบิณฑบาตนั้น อย่าให้ท่านคอย เวลาใส่บาตรก็อย่าให้โดนบาตร โคนภิกษุสามเณร และในขณะที่ใส่บาตรนั้นก็อย่าได้สวมรองเท้า กางร่ม เอาผ้าคลุมหัว อุ้มหลาน ถือเครื่องศัตราวุธและใส่เสื้อ (บุคคลผู้ใส่รองเท้า กางร่ม เอาผ้าคลุมหัว ถือเครื่องศัตราวุธนั้นในวินัยของสงฆ์ พระพุทธเจ้าห้ามไม่ให้ภิกษุแสดงธรรมแก่เขา โดยถือว่า เขาไม่เคารพ ถ้าภิกษุขึ้นแสดงภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าคนชาติที่เขาถืออย่างนั้นนับว่าเป็นการสุภาพ เช่นพวกพม่า ถือผ้าพันหัว ทหารนิยมถือปืน และชาวฉวนชวนิยมใส่รองเท้า เป็นต้น ท่านว่าแสดงได้ ไม่ต้องอาบัติ ส่วนเสื้อไม่เห็นกล่าวเลย และสมัยนี้การไม่สวมเสื้อเป็นการไม่สุภาพด้วยซ้ำ)
10. เมื่อภิกษุเข้าปวิสากรรม ชำระเนื้อคนนั้น ให้มีขันดอกไม้รูปเทียน และเครื่องอัฐบริขารไปถวายท่าน
11. เมื่อเห็นภิกษุสงฆ์เข้ามา ให้นั่งลงพนมมือไว้ก่อนแล้วจึงค่อยพูดคุย
12. อย่าเหยียบขี้เถ้า เจ้าภิกษุสามเณรคนมีศีลบริสุทธิ
13. อย่าเอาอาหารเหลือจากที่ตนกินแล้วไปทานแก่พระสงฆ์ และเก็บไว้ให้ผู้อื่น
14. อย่าเสพงามคุณ ในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันมหาสงกรานต์

วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อท้องถิ่นของชาวเหล่าโพนค้อในปัจจุบัน

จะเห็นว่าในปัจจุบัน วัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อของชาวเหล่าโพนค้อ ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง บ้างก็ลดความสำคัญลง บ้างก็สูญหายไปซึ่งล้วนมาจากการแผ่ขยายของวัฒนธรรมจากภายนอก และความต้องการก้าวขึ้นมาทัดเทียมกับอารยธรรมจากส่วนกลางของชาวบ้านเองด้วย โดย วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเกี่ยวกับ ฮีต 12 กอง 14 ยังคงมีปฏิบัติบ้างบางประเพณี

ประเพณีความเชื่ออื่นๆ ที่ยังคงมีการสืบทอดเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่

1. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง ปู่ตา

อารักษ์ที่เรียกว่าปู่ตานี้มีความศักดิ์สิทธิ์มาก เป็นที่เคารพของคนทั้งหมู่บ้าน ในอดีตชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อปู่ตาจะแสดงอิทธิฤทธิ์ให้ปรากฏท่านปรากฏในรูปร่างเสื้อ และเมื่อยามที่ภัยจะมาถึงหมู่บ้าน ท่านจะแสดงร่ายรำเสื้อให้ปรากฏรอบๆ หมู่บ้าน เป็นเครื่องหมายให้คนในหมู่บ้านได้ทราบ คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าอิทธิฤทธิ์ของปู่ตามากมายหลายเรื่อง แต่ในที่นี้จะขอเล่าเรื่องที่สำคัญเท่านั้น เรื่องมีอยู่ว่าบ้านกุดเชียงบานต่อมาได้เกิดอหิวาตกโรคขึ้นทำให้ผู้คนในบ้านพากันหนีโรคเข้าไปอาศัยอยู่ในป่ากันหมด ในครั้งนั้นปู่ตาได้แสดงอิทธิฤทธิ์โดยเป็นเสื้อส่งเสียงร้องทำให้ผู้คนตกใจ ท่านตระเวนไปรอบๆ ป่าที่มีคนอาศัยอยู่เพื่อให้ทราบว่าให้ทุกคนเข้ามาในหมู่บ้าน ท่านจะให้ความคุ้มครองจากภัยทั้งปวง อีกอย่างหนึ่งปู่ตาท่านยังสามารถเข้าสิงในร่างคนได้ และการที่ท่านเข้า

ถึงในร่างคนนี้ทำให้ติดต่อกับผู้อื่นได้สะดวกซึ่งจะได้เล่าต่อไปในเรื่องการเข้าทรง ผู้คนจึงได้กลับเข้ามารวมกันอีกครั้ง และได้ตั้งหมู่บ้านซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านกุดเชียงบาน ให้ชื่อบ้านห้วยยาง และหมู่บ้านห้วยยางก็อยู่ได้จนมาถึงทุกวันนี้ เรื่องการเกิดอหิวาตกโรคนี้ คงจะเกิดหลังจากที่ขงธสิธรได้สิ้นชีพไปแล้ว

การเข้าทรง ปู่ตาจะเป็นผู้เลือกร่างทรงเอง และก็เป็นลูกหลานของขงธสิธรนั่นเอง และเมื่อร่างทรงสิ้นชีพแล้ว การเลือกร่างทรงคนต่อไปปู่ตาก็จะเป็นคนเลือกเอง การปฏิบัติต่อปู่ตา มีวิธีปฏิบัติต่างๆ คือจะมีการบวงสรวงปีละครั้ง ในวันขึ้นสามค่ำเดือนสามของทุกปี (ตรงกับวันตรุษจีน) การบวงสรวงนั้นในวันดังกล่าวผู้คนในหมู่บ้านทุกครัวเรือนต้องออกไปอย่างน้อยครัวเรือนละ 1 คน และจะต้องนำข้าวปลาอาหารออกไปที่ศาล ทำการประกอบอาหารที่หน้าศาลนั้นเมื่อปรุงเสร็จก็ทำพิธีบวงสรวงบอกกล่าว สุดแต่จะร้องขอให้เป็นอันเสร็จพิธี อนึ่งการจะปลูกพืชผลต่างๆ ต้องร้องบอกปู่ตาเสียก่อน และเมื่อได้ผลผลิตจากพืชผล ต่างก็ต้องบวงสรวงท่านก่อน แต่การบวงสรวงนี้มิต้องไปทำที่ศาลเพียงแต่ผ่าผลไม้ที่วางไว้ในวันนั้นๆ แล้วบอกกล่าวเชิญท่านมารับก็เป็นเสร็จพิธีถ้าหากไม่ทำถือว่าล่วงเกินท่านและท่านจะแสดงอภินิหารให้ปรากฏบางครั้งก็แสดงเป็นรอยเลือดให้เห็นเต็มไร่ไปหมด และถ้าผิวดุเดือดต้องทำพิธีขอขมา โดยเจ้าจ้ำหรือร่างทรงจะเป็นผู้ติดต่อ ปู่ตาจะเป็นผู้เรียกสินไหมเอง แต่ถ้าเกินกำลังที่จะให้ก็สามารถขอลดหย่อนจากท่านได้ บางครั้งแม้ผู้ทำผิดจะปกปิดอย่างไร แต่ปู่ตาท่านจะรู้ทันทีโดยการเข้าทรงในร่างทรง ทุกวันนีปู่ตาได้ลดความสำคัญลงมาก เพราะทุกวันนี้ความเจริญด้านต่างๆ มากขึ้น อีกอย่างหนึ่งพวกลูกหลานสมัยใหม่ได้พากันออกจากหมู่บ้านตั้งแต่อายุยังน้อย นานๆ จึงจะกลับบ้านสักครั้งหนึ่ง จึงทำให้ห่างเหินและไม่เห็นความสำคัญ จนกระทั่งมีอยู่ครั้งหนึ่งผู้ใหญ่มิเชื่อในเรื่องปู่ตา ได้ชักชวนลูกบ้านให้เลิกนับถือ และการกระทำครั้งนั้นได้ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านเดือดร้อนกันถ้วนหน้า ผู้คนเจ็บป่วย ตัณห์เลี้ยงล้มตาย ผู้คนในหมู่บ้านจึงได้ให้ความเคารพนับถือปู่ตาค่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่ปู่ตาปัจจุบันท่านมักจะบอกว่าท่านแก่มากแล้ว หูตาไม่ดี และการเข้าทรงทุกครั้งก็พยายามที่ท่านก็แสดงเป็นคนแก่

2. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับ การนับถือผี

สมัยก่อนเคร่งครัดกันมาก การจะทำอะไรก็ต้องบอกกล่าว การทำไร่นา เมื่อจะลงมือทำก็ต้องบอกกล่าวผีประจำไร่นาเสียก่อนจึงทำ แม้ในเรือนก็มีผีเรือน ในเรือนของชนชาวผู้ไทนั้นจะแบ่งเขต คนที่อยู่นอกตระกูลจะเข้าไปในเขตหวงห้ามไม่ได้ เช่นลูกเขยหรือลูกสะใภ้ ถ้าอยู่เรือนกับพ่อแม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็อยู่ในเขตที่จำกัด จะล้ำเขตที่กำหนดให้ไม่ได้

3. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับ การขึ้นเรือนใหม่

สำหรับชุมชนหมู่บ้านห้วยยางนั้นจะมีพิธีขึ้นเรือนใหม่ เมื่อปลูกเรือนเสร็จแล้ว เจ้าของเรือนก็จะเชิญผู้อาวุโสในหมู่บ้านไปร่วมพิธี เจ้าของบ้านจะต้องจัดเตรียมที่นอนไว้คอยทำ ส่วนผู้อาวุโสที่สุดในหมู่บ้านจะตระเตรียมทำเป็นเหมือนกับว่าจะเดินทางไกล พอไปถึงเรือนที่ปลูกใหม่ก็จะเดินเวียนขวารอบๆ เรือนทำท่าที่ว่าสำรวจดู ส่วนเจ้าของบ้านก็จะร้องถามว่าท่านผู้เฒ่ามาจาก

ไหนด ท่านผู้เฒ่าก็จะบอกว่า “มาจากบ้านมัน เมืองแะระวัน คำทอง มาคำ มาขาย สะพายถุงทอง ถุงเงินมากมาย เห็นเรือนหลังงามเกิดความสนใจ แะมาเยี่ยมมาชม” และเจ้าของบ้านก็จะเชิญผู้เฒ่าขึ้นเรือน และให้นอนบนที่นอนที่ได้เตรียมไว้ ท่านผู้เฒ่าเมื่อนอนก็จะบอกว่า “เรือนนี้น่าอยู่ ปลุกได้ถูกต้องตามตำรับตำรา ค่อยไปผู้เฒ่าเรือนนี้จะทำมาค้าขึ้น เจริญรุ่งเรืองมีความร่ำรวยยิ่งขึ้น” จากนั้นผู้เฒ่าจะมอบสิ่งของที่ระลึกให้ และจัดข้าวปลาอาหารเลี้ยงกันเป็นเสร็จพิธี

4. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับ การรักษาโรค

มีคนจำนวนไม่น้อยที่รักษาโรคด้วยการเหยาหรือการรักษาด้วยการเข้าทรง ผู้เข้าทรงก็จะต้องเรียนวิธีเข้าทรงเพื่อการรักษานี้โดยเฉพาะ และมีผีที่พวกหมอเหยานับถืออีกต่างหาก การรักษาโดยวิธีนี้เรียกว่าการเหยา ผู้รักษาเรียกว่าหมอเหยา

งานเลี้ยงผีหมอ งานเลี้ยงผีหมอนั้นเป็นประเพณีที่คนที่นี่นับถือและเป็น ผีเหยา หรือผีฟ้า ได้มาร่วมกันแสดงความเคารพและจัดงานเลี้ยงขึ้นโดยการจัดงานนั้นในเดือน 4 ของทุกปี พบว่าในตำบลเหล่าโพนคือนั้นมีการเลี้ยงผีหมอทุกหมู่บ้าน และในกรณีที่จะยกมากล่าวนี้เป็นการเลี้ยงผีหมอจากบ้านห้วยยาง หมู่ 6 และหมู่ 9 ซึ่งพิธีการจัดงานนั้นมี 2 วัน คือ

วันแรกนั้นชาวบ้านเรียกว่า “วันขึ้น” จะมีการจัดประรำพิธีและมีการรำกันในตอนกลางคืน โดยคนที่เป้นหมอเหยานั้นจะมารวมกันที่ประรำพิธี พร้อมกับการเตรียมเครื่องคายมาร่วมด้วย

วันที่สองเป็นวัน “อาบนํ้า” โดยหมอเหยาจะมาร่วมกันพร้อมกับการร้องรำ และทำการละเล่นต่างๆ ร่วมกันอย่างสนุกสนาน

เครื่องคายในการเลี้ยงผีหมอ ประกอบด้วย

- ไข่ไก่	- ขันหมากเบ็ง
- เทียน	- ขัน 5 ขัน 8
- เงิน 6 บาท 25 สตางค์	- ค้ายสายสิญจ์
- ดอกจำปา	- หมาก
- สีเสียด	- ข้าวต้มมัด (พาหวาน)
- ข้าวสาร	- ยาสูบ
- เหล้า	- น้ำอכלม

นำของที่เตรียมทุกอย่างมาจัดไว้ในพาน หรือถาด จัดให้สวยงาม โดยหมอเหยานั้นจะนำมาร่วมทุกคน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพในสิ่งที่ตนนับถืออย่างพร้อมเพียง

5. ประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับ การนับถือศาสนา

ชนเผ่าญ้อและผู้ไท แม้จะนับถือผีแต่ก็นับถือพระพุทธศาสนาด้วย ทุกหมู่บ้านก็มีวัด และทุกครัวเรือนก็เป็นชาวพุทธ มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่นชาวพุทธทั่วไป และที่เป็นเอกลักษณ์คือการแห่ปราสาทผึ้ง ในเทศกาลวันเข้าพรรษา โดยจะนำเทียนมาแต่งเป็นรูปปราสาทราชวังให้วิจิตรสวยงามแล้วจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งไปถวายวัดในชุมชนของตน

บทที่ 5

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิจัยองค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวผู้ไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร” คณะวิจัยทำการศึกษาในประเด็นต่างๆ ดังนี้ ประวัติส่วนบุคคลของหมอพื้นบ้าน เหตุสนใจในการมาเป็นหมอพื้นบ้าน กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน ชนิดของโรคที่หมอพื้นบ้านเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา รูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน บทบาทของหมอพื้นบ้านในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับกระบวนการดูแลรักษาโรค ความคาดหวังต่อรูปแบบการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในอนาคต และประเด็นสุดท้ายได้แก่ คาถาและยาสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้านได้ผลการศึกษาดังนี้

เหตุสนใจสู่การเป็นหมอพื้นบ้าน และกระบวนการเรียนรู้

1. นายวิระ พลราชม อายุ 84 ปี บ้านเลขที่ 144 หมู่ 1 บ.โพนค้อ ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร นายวิระได้บวชเรียนโดยได้ศึกษาจากหลายวัดจนได้นักธรรมเอก ในส่วนของการศึกษาคาถาต่างๆ ศึกษาจากท่านพระครูสถิต ปัญญาคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีแก้ว บ้านเหล่า (ในขณะนั้น) และได้ศึกษาจากหนังสือ 7 คำนาน 12 คำนาน ซึ่งในขณะนั้นมีอายุประมาณ 18 ปี และได้เริ่มรักษาคนป่วยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยเริ่มจากการสังเกตดูท่านอาจารย์ว่าปฏิบัติตนอย่างไร โดยถือเป็นแบบอย่าง ซึ่งถ้านับเวลาก็ประมาณ 66 ปีแล้ว

2. นางมัน พลราชม อายุ 90 ปี บ้านเลขที่ 157 หมู่ 1 บ.โพนค้อ ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร เรียนการเป็นหมอดำเยาจากน้ำที่อยู่บ้านเหล่า โดยยายมันเริ่มเรียนการเป็นหมอดำเยาขึ้นในช่วงที่มีลูกคนที่ 3 ซึ่งตอนนั้นมีอายุประมาณ 31 ปี โดยได้ใช้วิชาความรู้ที่เรียนมาในการรักษาคนป่วยมาเรื่อยๆ และได้รับความนิยมมาก ก่อนที่จะมีโรงพยาบาลในอำเภอ

3. นายอาจ พลราชม เกิด พ.ศ. 2474 อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 27 หมู่ 10 บ.โพนสูง ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการการเรียนรู้เกี่ยวกับหมอพื้นบ้านโดยการบวชเรียนจากวัดหลายวัด เช่นวัดบ้านโพนค้อ วัดป่าอัมพวัน (บ้านโพนสูง) และวัดบ้านเหล่า และเรียนจากตำราต่างๆ เช่น ตำรามงคลไทยอีสาน คัมภีร์ใบลาน เป็นต้น และจากครูบาหลายท่าน โดยมีพระครูด้วง สอนด้านการศึกษาอักษรธรรม ยาคูฐาน ด้านการรักษาคนป่วย ลุงจั่น ด้านการรักษาคนป่วยเริ่มรักษา ตั้งแต่เริ่มเรียน (มากกว่า 50 ปี)

4. นางเทียน พชรธรม อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 181 หมู่ 1 บ.โพนค้อ ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร เริ่มจากในสมัยเด็กได้ร่วมเดินป่า และเก็บยากับพ่อซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านเพื่อนำมาใช้รักษาคนป่วย ซึ่งตอนนั้นอายุ ประมาณ 9-10 ปี การได้เรียนรู้โดยได้สัมผัสกับของจริงทำให้จดจำตัวยาและการรักษาต่างๆ เหล่านั้นได้ และได้มีการจัดหาสมุนไพรในการรักษาคนป่วยต่อมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน

5. นางสาวเนียง สีนาลาด เกิด พ.ศ. 2484 อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 69 หมู่ 1 บ.โพนค้อ ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร เริ่มเรียนวิชาการรักษาโรคกระดูกจากแม่เฒ่า (ยาย) ตั้งแต่อายุ 30 ปี แต่ในช่วงแรกที่เรียนนั้นเป็นการรับเอาคาถาไว้และศึกษาการรักษาคนป่วยจากแม่เฒ่ามาเรื่อยๆ พออายุได้ 40 ปี ก็ได้รักษาคนป่วยเนื่องจากแม่เฒ่าแก่มากแล้วจึงรับหน้าที่การรักษาแทนแม่เฒ่าต่อมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน

6. นายวันที คำภูษา อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 39 หมู่ 7 บ.เหล่าเหนือ ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร เรียนการเป่ารักษาจากอาจารย์แผน คำภูษา ซึ่งเป็นน้ำบ่าว (น้ำชาย) โดยตอนที่ยังเรียนนั้นมีอายุได้ประมาณ 20 ปี เมื่อได้เรียนก็จดจำคาถาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี การรักษาก็ได้ผลจึงเป็นที่ยอมรับจากคนป่วยและชุมชนมาตลอดจนปัจจุบัน

7. นายกมลรัตน์ พชรธรม อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 32 หมู่ 10 บ.โพนสูง ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจากการที่แม่ของนายกมลรัตน์ป่วย ซึ่งรักษาวิธีไหนก็ไม่หาย นายกมลรัตน์ก็เลยลองรับเอาตำรายาแม่ซึ่งตอนนั้นอายุประมาณ 30 ปีเมื่อรับเอาตำรายาแล้วก็รักษาแม่ที่ป่วยนั้นหาย ซึ่งการรับตำรายาในครั้งนี้ให้นายกมลรัตน์เล่าว่ามีความรู้เกี่ยวกับการเก็บหาสมุนไพรและการรักษาโรคด้วย (ยาผีบอก) และได้รักษาคนป่วยต่อมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน

8. นายสมภาร คำภูษา อายุ 54 ปี บ้านเลขที่ 15 หมู่ 11 บ.น้อยหนองไผ่สวน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร จากการที่นายสมภารเป็นคนที่ชอบอยู่กับพ่อมากในวัยเด็ก มีอะไรก็จะให้ความสนใจ โดยการถาม การสังเกตต่างๆ จากพ่อที่เป็นหมอพื้นบ้านที่มีความสามารถ และได้หาความรู้จากแหล่งอื่นๆ ด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มความรู้และประสบการณ์ต่างๆ และได้ใช้รักษาคนป่วยต่อมาจนปัจจุบัน

9. นางบ่อ สีนาลาด เกิดปี พ.ศ. 2481 อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 117 หมู่ 8 บ.คางน้อย ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร การเรียนรู้เกี่ยวกับการรักษาเริ่มจากการที่มีคนมาขายลูกไก่ (เป็นคนเขียงขึ้นจังหวัดมหาสารคาม) ขายลูกไก่ผ่านมาครอบครัวนางบ่อจึงได้ชักชวนให้พักค้างแรมที่บ้านแล้วคนขายลูกไก่นั้นก็ตอบแทนน้ำใจโดยการถ่ายทอดคาถาให้ ซึ่งตอนนั้นเขาได้ถ่ายทอดคาถาเหล่านั้นให้กับผู้ชายในบ้าน ส่วนนางบ่อไม่ได้สนใจ ต่อมาเมื่อไก่ที่เลี้ยงไว้หาคนขายบ่อจึงนำบทสวดคาถาที่คนขายลูกไก่ให้ไว้นั้นมาทดลองรักษาไก่ดูปรากฏว่าไก่นั้นหายเป็นปกติ และอีกตัวอย่างคือ ตอนที่เพื่อนบ้านนำหมูที่เพิ่งคลอดแล้วมีอาการพิการคือเดินไม่ได้มาให้ เมื่อได้มาจึงเป่าคาถาปรากฏว่าหมูตัวนั้นเดินได้เป็นปกติและต่อจากนั้นก็ได้รับการรักษาคนมาโดยตลอดจนปัจจุบัน

10. นางประนอม เชื้อดวงผุย อายุ 53 ปี บ้านเลขที่ 124 หมู่ 4 บ.หนองเหียน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรอยู่กรรมนั้นนางประนอมได้เรียนรู้จากตา ซึ่งเป็นหมอพื้นบ้าน ตั้งแต่อายุ 13 ปี ส่วนการเป่านั้นเรียนมาจากปู่ที่เป็นหมอเป่า ซึ่งตอนนั้นปู่ได้ทำการรักษาคณป่วยอยู่บนบ้าน ส่วนแม่ประนอมอยู่ได้จนบ้านบังเอิญได้ขึ้นบทกลอนนั้นก็สามารถจดจำคาถาได้ (ชาวบ้านเรียกว่าคาถาลอดป่อง) เมื่อมีความรู้เรื่องการรักษาก็ได้รักษาคณป่วยต่อมาจนปัจจุบัน

11. นายโถม จันทวงศ์ อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ 4 บ.หนองเหียน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการรักษาเริ่มต้นตอนที่นายโถมมีอายุประมาณ 20 ปี มีคนเป็นตาแดงและมีหมอมารักษาเมื่อเขาทำการรักษาอยู่ปรากฏว่านายโถมจำคาถานั้นได้ ไม่ได้ที่จะต้องการศึกษาใดๆ และต่อมาเมื่อคนอื่นป่วยด้วยโรคตาแดง นายโถมก็ได้ทำการเป่าให้ปรากฏว่าคนป่วยหายจากอาการตาแดงทุกราย

12. นายवास จันทวงศ์ อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 90 หมู่ 4 บ.หนองเหียน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านของนายวาสมายกพ่อซึ่งเป็นหมอเป่า และจากการที่ได้บวชนายวาสก็ได้นำเอาความรู้เกี่ยวกับคาถาต่างๆ มาใช้ในการรักษาคณป่วยจนปัจจุบัน

13. นางผองคำ โต๊ะชาลี อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 76 หมู่ 6 บ.ห้วยยาง ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านนางผองคำได้มีการเรียนรู้จากพ่อ (เป็นนายฮ้อยค้าวัวมีความรู้เรื่องการเป่า) ซึ่งตอนนั้นนางผองคำมีอายุ 40 ปี เมื่อพ่อรักษาคณอยู่บนบ้านส่วนนางผองคำอยู่ได้จนบ้านปรากฏว่านางผองคำจดจำคาถาที่พ่อใช้ได้โดยไม่น่าเชื่อ ซึ่งนางผองคำเรียกว่าคาถาลอดป่อง (คือเป็นคาถาที่เมื่อมีคนกล่าวคาถาอะไรมาแม้จะไม่ตั้งใจฟังก็สามารถจดจำคาถานั้นได้) และจากการที่จดจำคาถาได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำก็สามารถจดจำคาถาได้จากอาจารย์ต่างๆ เช่น พระครูส้ม จากวัดถ้ำผาเก, ตาของนางผองคำเอง เป็นต้น และนางก็ได้นำเอาความรู้ต่างๆ เหล่านั้นมาใช้ได้อย่างได้ผลดีต่อมาจนปัจจุบัน

14. นางพิทักษ์ โต๊ะชาลี อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 224 หมู่ 9 บ.ห้วยยาง ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านของนางพิทักษ์นั้นนางได้เรียนการเป่ามาจากปู่ (เรียนวิชามาจากทางเขมร) ตั้งแต่อายุได้ 32 ปี และก็ได้รักษาคณป่วยมาเรื่อยๆ จนปัจจุบัน

15. นายลัว ดิเลศ เกิดปี 2477 อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 94 หมู่ 1 บ.โพนค้อ ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร เดิมนายลัวเป็นคนเขียงยี่น จังหวัดมหาสารคามและมาสมัครบวชที่ในบ้านโพนค้อนี้ ส่วนกระบวนการเรียนนั้นเริ่มเรียนจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเก่าของตน ในตอนที่นายลัวเป็นหนุ่ม ซึ่งค่าครูสมัยนั้น 3 สตางค์ เมื่อได้มาสมัครบวชที่บ้านโพนค้อนี้ก็ได้อาจารย์สมุนไพรและได้ทำการรักษาคณป่วยมาเรื่อยๆ

16. นายแสวง สีนาลาด เกิด 15 กันยายน พ.ศ.2488 อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 58 หมู่ 3 บ.คง ค.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านของ นายแสวงเริ่มต้นจากที่บ้านที่อยู่ติดกับคอนหอ (ศาลปู่ตา) ที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช มากที่หนึ่ง และการได้เรียนวิชาด้านยาสมุนไพรมาจากพ่อที่เป็นหมอพื้นบ้าน ตั้งแต่มีอายุประมาณ 15 ปี โดยได้ติดตามพ่อไปเก็บตัวยามารักษาคณป่วยและประกอบกับเป็นคนสนใจในยาสมุนไพร ก็ได้ศึกษาหาวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่อย่างสม่ำเสมอ และได้ทำการรักษาคณป่วยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนปัจจุบัน

17. นางวันที สีนาลาด เกิดปี 2473 อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 52 หมู่ 3 บ.คง ค.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านนั้นเริ่มจากสามีที่เป็น หมอชาได้มีการเก็บหา จัดเตรียม หรือปรุงยาช่วยสามีก็ได้รับความรู้นั้นมา และการได้ศึกษาจาก ตำราหลายเล่ม และจากคนที่มาจากต่างถิ่นที่ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้ จนมีความรู้เรื่องยาสมุนไพร และได้ใช้รักษาคณป่วยต่อมาจนปัจจุบัน

18. นายสมบุญ จันทาท เกิด พ.ศ. 2480 อายุ 69 ปี บ้านเลขที่ 23 หมู่ 4 บ.หนองเหียน ค.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านนั้น นายสมบุญเรียนมาจากครอบครัวที่เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยได้เรียนรู้ตั้งแต่ที่ยัง เป็นเด็ก และได้ทำการรักษาคณป่วยมาเรื่อยจนปัจจุบัน

19. นายต่วน จันทบุรี อายุ 81 ปี บ้านเลขที่ 15 หมู่ 4 บ.หนองเหียน ค.เหล่าโพนค้อ อ.โคก ศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านนั้นนายต่วนเรียนมาจาก ครอบครัวที่เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยได้เรียนรู้ตั้งแต่ที่ยังเป็นเด็ก และได้หา ความรู้เพิ่มเติมจนเป็นหมอพื้นบ้านที่มีความรู้และมีชื่อเสียงมากในพื้นที่ และทำการรักษาคณป่วยมา เรื่อย จนปัจจุบันนายต่วนแก่มาจึงไม่ค่อยได้ทำการรักษาเท่าไรนัก

20. นางลำพัน ธนคำดี เกิด 1 มิถุนายน พ.ศ. 2491 อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 91 หมู่ 1 บ.โพนค้อ ค.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอนวดนั้น นางลำพันเรียนมาจากสำนักการนวดวัดโพธิ์ กรุงเทพฯ กับอาจารย์ที่เป็นคนจีน โดยเรียนวันละ 2 ชั่วโมง 15 วัน ซึ่งเรียนมาเพื่อนวดให้กับเจ้านายที่แม่ลำพันทำงานด้วย หัดเรียนอยู่ได้หลายเดือนและ ได้มีการออกนวดนอกสถานที่ด้วย แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยได้ทำการนวดเท่าใดนักเพราะร่างกายไม่ ค่อยแข็งแรง และมีภาระในการเลี้ยงดูหลาน

21. นางเกียน ยางธิสาร อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 33 หมู่ 9 บ.ห้วยยางเหนือ ค.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านนั้นนางเกียน เรียนมาจากครอบครัวที่เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยได้รับความรู้ด้านคาถาและการ ได้มีความรู้เรื่องสมุนไพรในการรักษา การทำการรักษานั้นทำการรักษามาจนปัจจุบัน

22. นางภาวิ ยางธิสาร อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 55 หมู่ 6 บ.ห้วยยาง ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการรักษานั้นนางภาวิเรียนเกี่ยวกับสมุนไพรมาจากพ่อ โดยได้ขึ้นภูพานร่วมเก็บยาอยู่กับพ่อที่ตั้งแต่เด็กและได้เก็บหาสมุนไพรเลี้ยงชีพตัวเองและครอบครัวมาตลอดจนปัจจุบัน

23. นายหัส ชาลีพร เกิด เมษายน พ.ศ. 2499 อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 8 หมู่ 6 บ.ห้วยยาง ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคของนายหสนั้น เริ่มมาตั้งแต่เด็กโดยการสังเกต การติดตามหาสมุนไพร การรักษาและได้รับการสั่งสอนจากพ่อและอา ซึ่งก็ได้เก็บข้อมูลในการรักษาต่างๆ มาโดยตลอด การใช้คาถาเป่านั้นมีคาถาเป่าเป็นคาถาที่ใช้กับโรคที่ต่างกัน และในวันพระ (15 ค่ำ) จะต้องมาทำการบิณฑบาตหลังจากที่ไหว้พระสวดมนต์เพื่อจะได้จดจำคาถา และคาถานั้นจะได้มีประสิทธิภาพในการรักษา (เป็นการสร้างความมั่นใจให้ทั้งหมอ และคนป่วย)

24. นายยันต์ ยางธิสาร อายุ 68 ปี บ้านเลขที่ 54 หมู่ 5 บ.เหล่า ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร นายยันต์นั้นมีพ่อที่เป็นหมอหาสมุนไพร แต่เนื่องจากในตอนนั้นยังไม่สนใจเกี่ยวกับเรื่องการรักษาโรคเท่าใดนัก แต่เริ่มมาสนใจเกี่ยวกับหาสมุนไพรมาเมื่อ 10 ปีมานี้เอง กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นหมอพื้นบ้านของนายยันต์นั้นจะเป็นการศึกษาจากการอ่านหนังสือด้านการรักษาและได้นำเอาภูมิปัญญาด้านการรักษาของพื้นที่มาผสมผสานกันในการรักษาโรค

25. นายสังวาลย์ กุลดา เกิด พ.ศ. 2494 อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 4 หมู่ 8 บ.ดงน้อย ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร นายสังวาลย์นั้นเรียนแพทย์แผนไทยกับหมอบัวใส ศรีสถาน ซึ่งเป็นแพทย์แผนไทย ที่อำเภอนวนนิบาท ตั้งแต่อายุ 22-23 ปี และหลังจากนั้นก็ทำการสอบใบประกอบแต่สอบไม่ผ่านก็เลยหยุดในช่วงนั้น แต่การรักษานั้นก็ดำเนินมาโดยตลอดจนปัจจุบัน

26. นายแข็ง คำเพชรดี เกิดปี พ.ศ. 2491 อายุ 58 ปี บ้านเลข 124 หมู่ 9 บ.ห้วยยางเหนือ ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร การศึกษาเกี่ยวกับการรักษาของพ่อแข็งนั้นมีการศึกษาในหลายสาขาไม่ว่าจะเป็น หมอหาสมุนไพรที่เรียนกับพ่อและพ่อตา (ยาขุ่มใหญ่) การเรียนเป่ารักษาและไล่ผีกับพ่อและน้าที่บวชอยู่วัดเชิงเขา และจากการศึกษาค้นคว้าเองจนเกิดความชำนาญในการรักษาและได้รับความนิยมนในการรักษาจากคนในพื้นที่เองและคนนอกพื้นที่ในการรักษาโรคต่างๆ มาตลอดจนปัจจุบัน

คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน

จากการทำการศึกษพบว่าคุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน ในตำบลเหล่าโพนค้อ มีการจัดกลุ่มของคุณสมบัติและการปฏิบัติตัวแบ่งได้เป็น 7 ข้อ เรียงลำดับคุณสมบัติเหล่านั้นจากมากไปน้อย ดังนี้

1. ไม่เรียนรู้และมีการแลกเปลี่ยนความรู้ตลอดเวลา เป็นคุณสมบัติที่หมอพื้นบ้านต้องมี เพื่อจะใช้พัฒนาความสามารถในการดูแลรักษาโรคให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. มีความเต็มใจรักษา เมื่อมีผู้ป่วยมารับการรักษาจะทำการรักษาอย่างเต็มที่
3. พுகความจริงไม่พุกความเท็จ เพราะเป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งที่ว่า การรักษาจะได้ผลดีถ้าหากเป็นคนพุกจริง ทำให้คนเชื่อถือ
4. ห้ามรับประทาน มังสัง 10 อย่าง และข้อห้ามอื่นๆ การเป็นหมอพื้นบ้านนั้นบางคนจะมีข้อห้าม (ข้อเคส่า) เพราะเชื่อว่าการรักษาจะเกิดผลดี มีประสิทธิภาพในการรักษาที่ได้ผล
5. จรรยาบรรณ หมอพื้นบ้านยึดเป็นหลักในการปฏิบัติเป็นอย่างดี เพราะการเป็นหมอ บางครั้งก็ต้องรับผิดชอบและมีความรอบคอบให้มากในการรักษาโรคนั้นๆ เป็นอย่างดี
6. การบูชาครู หรือการบริกรรมคาถาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการเคารพคนที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ ให้ เป็นการเตรียมความพร้อมในการรักษาคนป่วย และเชื่อว่าการรักษาจะได้ผลดี มีประสิทธิภาพ
7. ความหน้าเชื่อถือในสังคมของหมอพื้นบ้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการวางตัวในสังคมที่ดี เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นต้องมี

ชนิดของโรคที่หมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา

จากการดำเนินกิจกรรมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับหมอพื้นบ้าน ใน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร ชนิดของโรคที่หมอพื้นบ้าน ต.เหล่าโพนค้อเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา ดังนี้

- การดูแลและรักษาสุขภาพของสตรีหลังคลอด (อยู่กรรม, อยู่คำ)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรคริดสีดวง
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรคเหน็บชา
- การดูแลและรักษาอาการเด็กร้องไห้ไม่หยุด (เป่าคำเกิด)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรคตาแดง
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรคดวงแก้ว ลงแก้ว
- การดูแลและรักษาสุขภาพของคนที่มีประวัติอุบัติเหตุ และมีปัญหาในเรื่องกระดูก เช่น กระดูกหัก (จอดกระดูก)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค ผ้ำ
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค น้ำกัดเท้า (หอย)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค กะโศก (จอมถอ, จอมลอม)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ที่โดนไฟไหม้ น้ำร้อนลวก (เสียเพชร)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยที่มีอาการ ปวดเมื่อย

- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นไข้
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ที่มีอาการหรือผู้ที่เป็นโรคเกี่ยวกับท้อง
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นฝี
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยมีอาการ ปัสสาวะขัด
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรคปากเปื่อย
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค ตกขาว
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยมีการตกเลือด (ถ่ายเลือด)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค กระเพาะอาหาร
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค ทางทวาร
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค งูสวัด
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค ประดง (ประดง 108)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยจากการมีบาดแผล (ห้ามเลือด)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยที่มีอาการ ลงคำ ลงแดง
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค รินบ่เอื้อน
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค ดีซ่าน, ตาเหลือง
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยที่มีอาการ ปวดฟัน
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยที่เกิดจากแมลงหรือสัตว์มีพิษ (สารพิษ)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยที่มีอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย (จับเส้น, จับเอ็น)
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค หนองใน
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยที่มีอาการ ท้องอืด, ท้องเฟ้อ
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค ลมพันไส้
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยเป็นโรค นิ้ว
- การดูแลและรักษาสุขภาพของผู้ป่วยที่มีอาการไอ
- การดูแลและรักษาสุขภาพด้วยยาอายุวัฒนะ (ยากำลั่ง)

รูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ

จากการศึกษารูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร จากกลุ่มตัวอย่างหมอพื้นบ้านทั้งหมด สามารถจำแนกรูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านออกได้เป็น 4 รูปแบบดังนี้

1. การดูแลและรักษาโรคโดยการใช้สมุนไพร ยกตัวอย่าง เช่น

- การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็นโรค ตกขาว จะใช้สมุนไพรต้มให้ผู้ป่วยดื่ม
- การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็น โรคริดสีดวง จะใช้สมุนไพรต้มให้ผู้ป่วยดื่ม

- การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็นโรคกระเพาะ จะใช้สมุนไพรต้มให้ผู้ป่วยดื่ม
 - การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็นโรคดีซ่าน จะใช้สมุนไพรต้มให้ผู้ป่วยดื่ม
 - การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยในการแก้สภาวะพิษ จะใช้สมุนไพรฝนทา
 - การดูแลและรักษาโรคของผู้ที่คลอดลูกใหม่จะใช้สมุนไพรต้มดื่มและอาบ (ยาอยู่กรรม)
 - การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่มีอาการไอ จะใช้สมุนไพรต้มให้ผู้ป่วยดื่ม
 - การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็นโรคนี้่ว จะใช้สมุนไพรต้มให้ผู้ป่วยดื่ม
 - การดูแลและรักษาโรคให้ดีและแข็งแรง จะมีการใช้สมุนไพรช่วย (ยาแก้ลม, ยาอายุวัฒนะ)
2. การดูแลและรักษาโรคโดยการใช้คาถา ยกตัวอย่าง เช่น
- การใช้คาถาเป่าห้ามเลือด (คาถาห้ามเลือด)
 - การใช้คาถาเป่าโรค กะโศก (คาถาเป่ากะโศก)
3. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรประกอบกับคาถา ยกตัวอย่าง เช่น
- การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็นโรค ล้องแก้ว, ฐสวัด จะใช้สมุนไพร (หมาก)

ประกอบกับคาถาเป่า

- การดูแลและรักษาอาการของผู้ป่วยจากการตกเลือด จะใช้สมุนไพรประกอบกับคาถา

เป่า (คาถาส่ายเลือด)

- การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็นโรค ตาแดง จะใช้หัวหอมหรือกระเทียม

ประกอบกับใช้คาถาเป่า

- การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยที่เป็นโรค น้ำกัดเท้า จะใช้ยาเส้นต้วยประกอบกับใช้

คาถาเป่า (คาถาเป่าหอย)

- การดูแลและรักษาผู้ป่วยที่โดนงูกัด จะใช้น้ำแช่ยาเส้นทาประกอบกับใช้คาถาเป่า

- การดูแลและรักษาผู้ป่วยกระดูกแตกกระดูกหัก จะใช้สมุนไพรใส่แผลประกอบกับใช้

คาถาเป่า (คาถาจอตกระดูก)

4. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้คาถาและกรรมวิธีอื่นๆ ยกตัวอย่าง เช่น

- การดูแลและรักษาโรคของผู้ป่วยจากอาการคางทูม จะใช้ปูนขาว (ปูนกินกับหมาก) ทา

บริเวณที่เป็นคางทูมประกอบกับใช้คาถาเป่า

- การดูแลและรักษาผู้มีอาการป่วยทางจิต (จิตหลอน) จะใช้น้ำมันต์ประกอบกับใช้คาถา

เป่า (คาถาไล่ผี)

บทบาทของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ ในอดีตและปัจจุบันเกี่ยวกับกระบวนการดูแลรักษาโรค

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ หมอพื้นบ้านที่เหลืออยู่ได้มีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปด้วย คือ

1. การทำหน้าที่เป็นหมอพื้นบ้าน เดิมเคยรักษาโดยไม่คิดราคายาแพง เพราะต้องรับค่าตอบแทนตามที่อาจารย์กำหนดไว้ และผู้ป่วยมักเป็นญาติใกล้ชิด หรือเป็นเพื่อนบ้านกัน และในปัจจุบันก็ยังรักษาธรรมเนียมปฏิบัติเดิม ส่วนสิ่งตอบแทนนอกเหนือจากนั้น เมื่อผู้ป่วยหายจะตอบแทนด้วยสินน้ำใจตามกำลัง
2. หมอพื้นบ้านไม่มีการโฆษณาคุณภาพการดูแลและรักษาโรคอย่างกว้างขวาง และไม่เน้นการประชาสัมพันธ์ ให้คนมารักษาหลายๆ เพื่อเป็นรายได้ในครอบครัวเพราะไม่ได้ยึดการดูแลรักษาโรคของผู้ป่วยเป็นอาชีพหลัก
3. หมอพื้นบ้านในปัจจุบันจะพยายามหาความรู้เพิ่มเติม เช่น ศึกษาจากเอกสาร การเข้าร่วมกิจกรรมสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน การร่วมมือกับภาครัฐในเรื่องการดูแลและรักษาสุขภาพ ทำให้รักษาโรคได้หลายโรค ซึ่งแต่เดิมหมอพื้นบ้านจะหวงความรู้ ไม่ยอมเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น และมีความชำนาญรักษาเฉพาะโรคที่เรียนจากอาจารย์เท่านั้น
4. เป็นที่พึ่งของชุมชนในการดูแลและรักษาคนป่วยซึ่งบางโรคก็เป็นที่พึ่งอันดับต้นๆ ของชุมชน แต่โรคบางกลุ่มอาการก็อาจจะเป็นที่สุดท้ายที่ชุมชนเชื่อมั่นหรือมีความหวังว่าผู้ป่วยนั้นจะหายจากอาการเจ็บป่วย เช่น โรคมะเร็ง เป็นต้น
5. แนวโน้มการปรับบทบาทของหมอพื้นบ้านพบว่า ปัจจุบันหมอพื้นบ้านจะเริ่มศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ในการดูแลรักษาโรค เพื่อเพิ่มความสามารถในการรักษาโรคสมัยใหม่ ได้แก่ โรคเอดส์ โรคเบาหวาน โรคมะเร็ง การติดยาเสพติด น้ำหนักตัวมากเกินไป (โรคอ้วน) เป็นต้น เนื่องจากผู้ป่วยส่วนหนึ่ง ต้องการรักษาโรคเหล่านี้ด้วยสมุนไพร เพราะโรงพยาบาลของรัฐไม่สามารถรองรับผู้ป่วยเหล่านี้ได้เพียงพอ และเป็นทางเลือกและเป็นที่พึ่งแห่งสุดท้ายของผู้ป่วย
6. หมอพื้นบ้านมีบทบาทที่สำคัญในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาสังคม ในด้านการรองรับผู้ป่วยที่ไม่สามารถเข้ารับการรักษายาบาลในโรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงได้
7. หมอพื้นบ้านมีบทบาทในการแบ่งเบาภาระของโรงพยาบาล ในเรื่องปัญหาความแออัดของผู้ป่วย เพราะโรคหรืออาการป่วยบางอย่างหมอพื้นบ้านสามารถดูแลและทำการรักษาได้เป็นอย่างดี
8. ในปัจจุบันหมอพื้นบ้านส่วนมากหันมาให้ความสนใจกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมของพืชพื้นบ้าน โดยหมอพื้นบ้านจะจัดทำสวนสมุนไพรไว้ใช้เอง เนื่องจากสมุนไพรจากแหล่งธรรมชาติเริ่มหายากขึ้นเรื่อยๆ จึงนับได้ว่าหมอพื้นบ้านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องการอนุรักษ์สมุนไพรและพันธุ์พืชท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่งด้วย

ความคาดหวังต่อรูปแบบการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในอนาคต

จากการจัดกิจกรรมระดมความคิดของชุมชน และหมอพื้นบ้าน เพื่อต้องการทราบถึงความต้องการของหมอพื้นบ้านและชุมชน สามารถรวบรวมข้อต้องการของหมอพื้นบ้านและชุมชนได้ดังนี้

1. หมอพื้นบ้านและชุมชนมีความต้องการอยากให้มัลคลินิกที่มีหมอพื้นบ้านดำเนินการ เพื่อให้คำปรึกษา และดูแลรักษาโรคของคนป่วยในท้องถิ่น
2. หมอพื้นบ้านและชุมชนต้องการอยากให้ มีการจัดทำสวนสมุนไพร และจัดตั้งกลุ่มหมอพื้นบ้าน ศูนย์หรือพิพิธภัณฑ์หมอพื้นบ้านขึ้นในตำบล เพื่อเป็นการเผยแพร่และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชน ในชุมชน พร้อมกับการสร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้านที่ยั่งยืนต่อไป
3. หมอพื้นบ้านและชุมชนต้องการอยากให้มีฐานข้อมูลที่รวบรวมรายชื่อสมุนไพร รายชื่อหมอพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าของคนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไป ที่สนใจในเรื่องราวขององค์ความรู้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน

คาถาและยาสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน ตำบลเหล่าโพนค้อ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับหมอพื้นบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับด้านคาถาที่ใช้ในการดูแลรักษาโรคใน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร มีคาถาที่ใช้เท่าที่หมอพื้นบ้านสามารถบอกได้ดังนี้

1. คาถาที่ใช้ในระหว่างเก็บยาสมุนไพร

คาถาปลุกหิพยาธร

โอมทิพะยาธร มื่อภูจะคอนหัวขำ กำป็นภูจะผ่าหัวทิพยาธรมึงอย่ามารอนกไม้ มึงอย่ามาไถลักกยา โอมสะหะเพิก ฯ

คาถาปลุกยา

โอมชะลุกชะลุก ภูจะปลุกพญา ยา โอมชะลุกชะลุก ภูจะปลุกให้ตื่นกะตื่น แขนจิงฟ้า กล้าจิงตะวัน โอมเลขะเลขะ ฯ

คาถาเสกยา

โอมเครื่องประสงค์ ลงขงเกล้าเหล่า หากแต่เจ้าดีแท้ฮีส ชักกิ้งก็ มาไซกิ้งก็ ชักกิ้งก็ มาไซกิ้งก็ ฯ

2. คาถาเป่าเด็กร้องไห้

อมพัน ภูซิมใส่แอ่ง ภูซิมแบ่งให้เด็กน้อยใส่พา หางปลาหักเจี้ยว โอมสะหะเพิก ฯ

3. คาถารักษาตาแดง/ตาเจ็บ

ตำราที่ 1

สะหัดสะเนยโค เทวินโท ทิพพะจักขุ วิโสธายิ อิกะวิติ พุทธะสังมิ โลกะวิฐุ ฯ

ตารางที่ 2

อม ปัสสะโห แดงตะแคง โหสุม ชาชาลุ่มลุ่มหะ ฯ

4. คาถาสะเดาะก้างติดคอ

ยันทุนนิมิตต์ อะระมัง คันถันจะ โยจมนนา ไปกุณฺณส สะสัดโด ปาปิกกะโห ทุสสุ
ปิปปะอะกัน พุทธานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ ฯ

จากการได้จัดกิจกรรมและได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับหมอพื้นบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับด้านสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลรักษาโรคใน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงชื่อ ส่วนที่ใช้ และประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้	ประโยชน์	หมายเหตุ
1	กระดุก	ราก	ยาบำรุงกำลัง	พืช
2	กระทุ้มเลือด	เปลือก, แก่น	เป็นทาง, ยาอยู่กรรม	
3	กระเทียม	กลีบ	เป่าเค็ดกร้อให้, ปลายกลีบ, ตาแดง, เหน็บชา, แก้เจ็บตา,	
4	กากะเลา	ราก	ธาตุลัม	
5	ก้านของ	แก่น, เปลือก	แก้ไอ	
6	ก้านเหลือง	แก่น	ดีชาน, เหน็บชา, กระเพาะ, ลำไส้	
7	กำลังเสือโคร่ง	แก่น	ยาบำรุงกำลัง	
8	ขมิ้นเครือ	ลำต้น	กระเพาะ, ดีชาน, กระเพาะลำไส้	
9	ขมิ้นดิน	ลำต้น, ราก, แก่น	เย็บขัด, กระเพาะ, ยาแก้ดีชาน, กระเพาะลำไส้, ยาอยู่กรรม	
10	ขี้ดมอนตัวผู้	ราก	ตกขาว	
11	ขี้ดมอนตัวเมีย	ราก	ตกขาว	
12	ข่า	ใบ, เหง้า	อยู่กรรม, เหน็บชา	
13	ข้าวเจ้า	เมล็ด	เย็บเป็นเลือด, ท้องอืด	
14	ข้าวหลาม	แก่น	ยาอยู่กรรม	

ตารางที่ 3 (ต่อ) แสดงชื่อ ส่วนที่ใช้ และประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของ
หมอพื้นบ้าน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้	ประโยชน์	หมายเหตุ
15	จิง	เหง้า	เหน็บชา	
16	จีดุ่น	ราก	ยาบำรุงกำลัง, ธาตุลัม	
17	จีมด	ราก	เป็นกาง	
18	จีเหล็กบ้าน	แก่น	กระเพาะ, ลำไส้, ยาแก้ดีซ่าน	
19	จีเหล็กป่า	เปลือก, แก่น	ธาตุลัม, ดีซ่าน, กระเพาะ, ลำไส้	
20	จีเหล้า	ราก	ธาตุลัม	
21	จีเมขาว	ราก	ยาอยู่กรรม	
22	จีเมแดง	ราก	ยาอยู่กรรม	
23	เจียง	หัว	เย็บเป็นเลือด	
24	คอแลน	ราก	โรคหนองใน, ดีซ่าน	
25	กัลด้า	ราก	ธาตุลัม	
26	กิงไฟนกคุ้ม	ราก, ทั้งต้น	แก้ไอ	
27	เครือนมแม่	ลำต้น	หูดับ	
28	เครือภูซาง	ลำต้น	เย็บเป็นเลือด	
29	แคน	เปลือก	เป็นกาง	
30	งา	เมล็ด	รักษากระดูกหัก	
31	โง้นผืน	แก่น	ยาอยู่กรรม	
32	จานเลือด	แก่น	ยาบำรุงกำลัง	
33	จำปา	แก่น	กระเพาะอาหาร	
34	จำปีขาว	ราก	เหน็บชา	
35	จำปีแดง	ราก	เหน็บชา	
36	ชะอาม	ราก	เป็นกาง	
37	ช้างน้ำว	แก่น	ยาอยู่กรรม	
38	แดง	ราก, แก่น, เปลือก	ธาตุลัม, อยู่กรรม	
39	ตองท่ง	ใบ, ราก	อยู่กรรม, ท้องอืด	

ตารางที่ 3 (ต่อ) แสดงชื่อ ส่วนที่ใช้ และประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของ
หมอยพื้นบ้าน ด.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้	ประโยชน์	หมายเหตุ
40	ตะไคร้	เหง้า	เเขียวหัด	
41	ตะหลดป่า	คั่น	ยาแก้เหน็บชา, บำรุงร่างกาย	
42	ด้างไก่	ราก	แก้ไอ	
43	ด้างไก่ขาว	ราก	ยาอยู่กรรม	
44	ติดค้อ	ราก, คั่น	ยาแก้เหน็บชา, บำรุงร่างกาย, ลมพิษได้	
45	ดินตั่ง	ราก	แก้ไข้หวัดใหญ่	
46	ดุมกา	ราก, เปลือก	ธาตุลัม, เหน็บชา	
47	ดุมดั่ง	ราก	ธาตุลัม	
48	เถารางแดง	ลำคั่น	ยาบำรุงกำลัง	
49	เถาลัมลูก	ลำคั่น	ยาอยู่กรรม	
50	ทูน	หัว	ฝิ่นอง	
51	นางฐู่	ลำคั่น	ตาแดง	
52	นางหวาน	แก่น	ยาอยู่กรรม	
53	บกดาน	แก่น	นิ้ว	
54	บอระเพ็ด	ลำคั่น	เเขียวหัด, ดิช่าน, เหน็บชา, ลำไส้, กระเพาะ	
55	บาก	ราก	แก้ไอ	
56	บานไม่รู้โรย (ดอกสีขาว)	ทั้งคั่น	ใช้ทับถู	
57	บีคณ	ราก	ดิช่าน	
58	บีปลากั้ง	แก่น	ยาอยู่กรรม	
59	ประคู้	เปลือก	เป็นกาง	
60	ปีกไก่ดำ	ลำคั่น	ตาแดง	
61	ปึงหมู	ราก	ท้องอืด	
62	ผักคาด	ใบ	ยาอายุวัฒนะ	
63	ผีพวน	ราก	แก้ไข้หวัดใหญ่	
64	ไผ่ป่า	ตา, ใบ	ใช้ทับถู	

ตารางที่ 3 (ต่อ) แสดงชื่อ ส่วนที่ใช้ และประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของ
หมอพื้นบ้าน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้	ประโยชน์	หมายเหตุ
65	พริกป่า	ราก, ต้น	ยาแก้เหน็บชา, บำรุงร่างกาย	
66	พลู	ใบ	ตาแดง, ท้องอืด, กลาก เกลือ, กางพวม, แก้เจ็บตา	
67	พ่วงพี	ราก	อยู่กรรม	
68	พ่วงพืขาว	ราก	ท้องอืด	
69	มะขาม	เปลือก	แก้ไอ	
70	มะเขือขื่น	ราก	กระเพาะอาหาร	
71	มะค่อม	แก่น	กระเพาะอาหาร	
72	มะนาว	ผล	แก้ฟกช้ำ, เหน็บชา, ดีซ่าน	
73	น้ำกระเทียมโรง	แก่น	ยาบำรุงกำลัง	
74	เมื่อยเลือด	แก่น	ยาอยู่กรรม	
75	แมงหัวหงอก	แก่น	ยาแก้ดีซ่าน, กระเพาะ, ลำไส้	
76	ขมคัน	แก่น	นิ่ว	
77	ยาสูบ	ใบ	หอบ, แก้พิษงู	
78	ขานางขาว	ราก	ออกลูกง่าย	
79	ขานางแดง	ราก	ออกลูกง่าย	
80	ลิดแมว	แก่น	กระเพาะอาหาร	
81	เล็บมือตัวผู้	ราก	ตกขาว	
82	เล็บมือตัวเมีย	ราก	ตกขาว	
83	ว่านแก้พิษ	หัว, ใบ	ยาอยู่กรรม, ฝีหนอง	
84	ว่านดักแด้	หัว	แก้แมลงสัตว์กัดต่อย, แก้พิษ งู	
85	ว่านธาตุลัม	หัว	ธาตุลัม	
86	ว่านประดง	หัว	ประดง 108, หนองใน	
87	ว่านไพล	หัว	ท้องอืด	
88	สมุนไพร	แก่น	โรคหนองใน, ดีซ่าน, กระเพาะอาหาร	

ตารางที่ 3 (ต่อ) แสดงชื่อ ส่วนที่ใช้ และประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของ
หมอพื้นบ้าน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้	ประโยชน์	หมายเหตุ
89	ล้มกบ	แก่น	โรคหนองใน, คีซ่าน	
90	ล้มมอ	เปลือก	เหน็บชา	
91	ล้มเสี้ยว	แก่น, เปลือก	เหน็บชา, คีซ่าน	
92	สะข้าง	แก่น	ยาแก้คีซ่าน, กระจเพาะ, ลำไส้	
93	สะเคา	ราก	ยาแก้คีซ่าน, กระจเพาะลำไส้	
94	สาระแหน่	ใบ	ท้องอืด	
95	สีเสียด	เปลือก	ลงแก้ว	
96	หญ้าโกป็น	ทั้งต้น	ตกขาว	
97	หญ้าขาวใบมน	ทั้งต้น	ตกขาว	
98	หญ้าขาวใบยาว	ทั้งต้น	ตกขาว	
99	หญ้าควยงู	ราก	ตาแดง	
100	หญ้าดอกขาว	ราก, ลำต้น	เยี่ยวหยัด	
101	หญ้าหางเสือ	ทั้งต้น	แก้ไอ	
102	หญ้าแห้วหมู	หัว	ยาอายุวัฒนะ	
103	หนาด	ใบ	ยาอายุวัฒนะ	
104	หมาก	ผล	รักษากระดูกหัก, ฟกช้ำ, ป้องกันการเป็นแผลเป็น, เป่าเด็กร้องไห้, กระจโตด, ลง แก้ว, เป่างูสวัด, คางทูม, กระจ คันทา, ผ้ำ	
105	หาด	แก่น, เปลือก	เป็นกาง	
106	หูเสือ	ใบ	ท้องอืด	
107	เหมือดคำ	ราก	เหน็บชา, คีซ่าน	
108	เหมือดแอ	แก่น	กระจเพาะอาหาร	
109	แหน	เปลือก	ธาตุลัม, คีซ่าน, เป็นกาง, แก้ ปากเปื่อย	
110	อ้อยดำ	ลำต้น	ท้องอืด	

ตารางที่ 3 (ต่อ) แสดงชื่อ ส่วนที่ใช้ และประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของ
หมอพื้นบ้าน ต.เหล่าโพนค้อ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้	ประโยชน์	หมายเหตุ
111	อ้อยสามสวน	เปลือก	แก้ไอ	
112	เอ็นอ่อน	ราก	ธาตุลัม	
113	เอ็นค่อน	ราก	ฝึหนอง	
114	เอื้องหมายนา	ราก	เยียวเป็นเลือด, เยียวหัด	
115	จอนพอน	กระดุกกลาง	แก้พิษงู	สัตว์
116	งูเหลือม	ปี (ดี)	แก้พิษงู, แก้ไอ	
117	มดแดง	ทั้งตัว	กลากเกลื้อน	
118	สารส้ม คีเกลือ	-	เหน็บชา	สาร, แร่ธาตุ
119	ขี้เกลือ (ดินประสีว)	-	เหน็บชา	
120	พิมพ์เสน	-	เหน็บชา	
121	โอไค	-	เหน็บชา	
122	เมนทอล	-	เหน็บชา	
123	การบูร	-	เหน็บชา	
124	บีน้าตาล	-	เหน็บชา	
125	เหล้าขาว	-	บำรุงร่างกาย	
126	น้ำตาล	-	สายเลือด (แก้ขำโน)	
127	ปูนขาว	-	คางทูม	

องค์ความรู้ในการวินิจฉัยและรักษาโรคของหมอพื้น

1. ยาช่วยคลอดลูกง่าย

* คำรับของนายสังวาล กุลดา

นำรากยานางแดง รากยานางขาว มาฝนใส่น้ำมะพร้าวอ่อนคั้นกินก่อนคลอด ในช่วงที่มีการเจ็บท้องคลอด เพื่อเป็นการออกลูกง่าย

2. รักษาหลังคลอด อยู่กรรม อยู่คำ

หากแม่ลูกอ่อนไม่มีน้ำนมให้นุตรนั้น หมอพื้นบ้านบอกว่าขึ้นอยู่กับ เลือดลม และ กรรมพันธุ์ของคนป่วย และถ้ามีอาการ วิงเวียน หน้ามืด ตาลาย ใจอาเจียน ถือว่าอยู่ในขั้นอันตราย น่ากลัวมาก ถ้าคนป่วยมีอาการหน้ามืดมากๆ อาจทำให้เสียชีวิตได้ อาการในบางรายบางคนที่ยืน ของกะลา ของผิคนั้นอาจมีทั้งเลือดออกและเลือดไม่ออก ในกรณีเลือดออกจะร้ายแรงกว่า และการ เกิดอาการดังกล่าวได้นั้นขึ้นอยู่กับธาตุของคนป่วยด้วย

การดูแลสุขภาพ

* คำรับของนายเซ่ง คำเพชรดี

มีรากเข้มน้อย, รากเข้มน้อย, รากผ่ำสามน้อย, รากขามเครือ, ตั้งตุ้ม (ทั้งเครือและราก) นำ ดัวยาทั้งหมดมาต้มดื่ม

* คำรับของนายโกมล มหาชัย

มีเปลือกแดง, รากเป่า, กาฝากมะม่วงกะสอ, ดันคัดเค้า, รากขมิ้นดิน, ดันนางหวาน, ราก ช้างน้ำว, แก่นเป็นตัวยู นำสมุนไพรทั้งหมดมาต้มดื่ม

* คำรับของนางเทียน พลราชม

มีรากฮุ้นโฮ้, รากขมิ้นดิน, แก่นตะโก, รากพุงหมู, แก่นขายนอนเดียว นำตัวยาสุมไพร ทั้งหมดมาต้มดื่ม จะได้รสชาติดี แต่ถ้าเอา รากคัดเค้า และรากตีนตั้ง มาร่วมด้วยจะให้รสขม

* คำรับของนายฮัน ขางธิสาร

มีไม้สามควาย, รากไม้เป่า, รากพุงพี, เครือเขาเกลบ, รากพุงหมู, แก่นผ่ำสามน้อย, ราก เต๋อดิน, รากและแก่นขมิ้นดิน, เครือข้าวคอก, นางไม้แดง (กิ่งที่แตกออกมาจากตอไม้แดง), รากสาม พ้อหลวง, ดอกฤๅษี นำตัวยาบางตัวหรือใช้ทั้งหมดมาต้มดื่มเพื่อใช้รักษาอาการของหญิงหลังคลอด

* คำรับของนางประนอม เชื้อดวงสุข

มีขมิ้นดิน, นางหวาน, กระทุ้มเลือด, เมื่อยเลือด, ค้างไก่ขาว, เถาล้มลุก นำตัวยาช้างต้นมา ต้มดื่มเพื่อเพิ่มน้ำนมในสตรีหลังคลอด

* คำรับของนายกมลรัตน์ พลราชม

(คำรับที่ 1) มีแก่นไม้แพง, แก่นไม้แพน, แก่นผ่ำสามเล็ก, แก่นไม้ตะโก นำมาต้มดื่ม 2-3 วัน ก็จะเริ่มมีน้ำนมและสามารถให้นมลูกได้เป็นปกติ

(คำรับที่ 2) มีแก่นช้างน้ำว, แก่นนางหวาน, เถาล้มลูก, แก่นโง้นผื่น, ว่านแก้กินผิด (หน้าแล้งใช้หัว ส่วนฤดูฝนใช้ใบ), แก่นบีปลากั้ง นำตัวชาดังกล่าวข้างต้นมาต้มดื่ม

* คำรับของนางมัน พลราชม

(คำรับที่1) มีพวงพี, ใบตองท่ง, แก่นแดงยาวประมาณฝ่ามือ ใช้ต้มดื่ม (ในอดีตนิยมใช้ แต่ปัจจุบันไม่นิยมใช้เท่าใดนักเนื่องจากกลัวว่าลูกของตนจะมีผิวสีแดงเหมือนกับต้นแดง)

(คำรับที่ 2) ใช้เปลือกแดงต้มอาบ (ในอดีตนิยมใช้ แต่ปัจจุบันไม่นิยมใช้เท่าใดนัก เนื่องจากกลัวว่าลูกของตนจะมีผิวสีแดงคล้ายเหมือนกับต้นแดง)

(คำรับที่ 3) นำใบขามาคั้ต้มและอาบ (ปัจจุบันนิยมใช้กันมาก)

หมายเหตุ ใช้การาร่วมด้วยเวลาคลอดลูกเพื่อให้แม่คลอดลูกได้ง่ายขึ้น

* คำรับของนางผองคำ โด๊ะชาลี

มีเข็มขาว, เข็มแดง, เปลือกแดง, แก่นข้าวหลาม, ไก่ป็น, เกรือกอฮอ (บอระเพ็ด), หญ้าขัดใบมน, หญ้าขัดใบยาว, ใบตองดิบ, หญ้าคา นำตัวชาทั้งหมดไปเผาไฟแล้วนำมาต้มดื่มกิน 2 หมื้อก็ให้เอาตัวชาเก้าง

หมายเหตุ คำรับนี้มีข้อควรได้แก่ ห้ามกิน เนื้อวัว, ควายดำ, ไก่แดง ส่วนอาหารที่แนะนำให้กิน มีไก่ดำ และไก่ขาว

ประโยชน์ของการกินยาอยู่กรรมและยาน้ำนม

ยาอยู่กรรม ช่วยบำรุงร่างกายหลังคลอด แก้อาการกินอาหารผิดในหญิงหลังคลอด ซึ่งทำให้ไม่มีน้ำนม ให้กลับมามีน้ำนม และชักมดลูกให้กลับเป็นปกติ

ยาน้ำนม เมื่อได้กินยาเรียกน้ำนม จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน เลือดลมก็จะดีขึ้น และจะส่งผลให้ร่างกายผลิตน้ำนมได้เป็นปกติ ส่วนการกินน้ำร้อน (ร้อนพอประมาณ) และการอาบน้ำต้มขาน้ำนั้นเป็นการเรียกน้ำนมในหญิงหลังคลอดซึ่งทำกันมาตั้งแต่อดีต (ปัจจุบันพบได้น้อยลง กรณีคนที่กินน้ำร้อนไม่ได้มันจะมีโอกาสในการกินของผิดสูงกว่าคนที่สามารถกินน้ำร้อนได้)

3. ริดสีดวง

ริดสีดวงนั้นที่มีการสังเคราะห์ในเวลานั้นมี 2 ประเภท คือ ริดสีดวงจุมก และ ริดสีดวงทวาร

3.1 ริดสีดวงจุมก

อาการของคนที่เป็นริดสีดวงจุมกนั้นจะมีอาการหายใจไม่สะดวก เจ็บ คัน คล้ายจะเป็นหวัด ในช่องจุมกเหมือนมีเสลดมาติดอยู่ที่จุมก หรือลำคอ

วิธีการรักษา ใช้เขาควายค้อน, ใบมะกรูด, ใบหนาด, ใบมะเขือบ้ำ นำสมุนไพรทั้งหมดมาตากให้แห้งแล้วใช้ใบบั่ว ใบตองกล้วย หรือใบคอกรักที่ตากแห้งแล้วมาวนสูบเหมือนบุหรี่ก็จะทำให้หายจากการเป็นริดสีดวงจุมกได้

* คำรับของนางมัน พลราชม

ใช้ว่านสะคง บด ทาในรูจมูก
หมายเหตุ ห้ามกินปลา ร้าดิบ

3.2 ริดสีดวงทวาร (ดาออก)

อาการของคนป่วยที่เป็นริดสีดวงทวาร จะปรากฏมีก้อนเนื้อยื่นออกมาบริเวณทวาร หรือช่องคลอด ชาวบ้านเรียกอาการดังกล่าวว่า “ดาออก” โดยก้อนหรือตุ่มเนื้อนั้น จะยื่นออกมาประมาณหนึ่งนิ้วและยาวออกมาเรื่อยๆ คล้ายกันของไก่พันธุ์ไข่ เวลานั่ง หรือเดินลำบาก เพราะจะเจ็บตรงบริเวณที่เป็นริดสีดวงทวารมาก เวลาถ่ายอุจจาระจะมีอาการเจ็บปวดมาก ถ่ายยาก ถ่ายไม่สะดวก ถ้าเป็นนานๆ บางทีอาจมีเลือดออกหลังถ่ายอุจจาระได้

วิธีการรักษา นำว่านสะคงมาเสียบไว้ที่ก้นที่บริเวณเป็นริดสีดวง เพื่อให้ตัวยาภายในว่านซึมเข้าไปภายในแผลที่เป็นริดสีดวง หรือนำว่านชนิดนี้ไปคั้นคั้นเพื่อรักษาอาการด้วยก็ได้

* คำรับของนางมัน พหลราชม

ใช้น้ำอุ่นประคบ (อุ่น) แล้วใช้ว่านสะคงบดทาบริเวณแผล

หมายเหตุ ห้ามกินปลา ร้าดิบ

4. เหน็บชา

สาเหตุที่เกิด

- นั่งเป็นเวลานาน
- ขาดอาหาร หรือพฤติกรรมการกินอาหารไม่ถูกต้อง
- นอนมาก ไม่ออกกำลังกาย

อาการ เกิดอาการมึนชา และปวด ตามบริเวณแขน ขา ปลายนิ้วมือ นิ้วเท้า หรือลำตัว ในบางครั้งอาจทำให้เกิดอาการหน้ามืดได้ เหน็บชานี้อาการจะเกิดเป็นช่วงๆ ถ้าเป็นนานๆ อาจส่งผลทำให้ อ่อนเพลีย เดินเหินไม่ถนัด แข็งขาตึบ ไม่มีความรู้สึกที่ในบริเวณที่เป็น เช่น ปลายนิ้ว แขน ขา เป็นต้น

วิธีการรักษา

* คำรับของนายถั่ว ดีเลิศ

มีแกนพลู, เปลือกตูมกา, จิง, ข่า, รากจำปีแดง, รากจำปีขาว, เปลือกส้มมอ, กระเทียม, บอระเพ็ด (นำด้วยยาสมุนไพรทั้งหมดอย่างละเท่ากันมาตากแดดให้แห้ง แล้วบดให้ละเอียด) สารส้ม, ขี้เกลือ, ดีเกลือ, พิมเสน, การบูร, โอโด, เมนทอล และบีบน้ำตาล นำด้วยยาทั้งหมดมาผสมกัน นำมาคองเกล้า ในอัตราส่วน 1 ช้อนชา คอ หล้า 1 ขวด

* คำรับของนายแสวง สีนาลาด

มีรากหมากติดคอ, ต้นตะลวดป่า, รากและลำต้นพริกป่า, รากข้าวจี ให้นำตัวยาสมุนไพรทั้งหมดมาต้มดื่ม

* ตำรับของนายสังวาล กุลดา

มีแก่นก้านเหลือง, รากมะนาว, ต้นเหมือดคำ หรือใช้ ต้นเหมือดแอแทนก็ได้, แก่นและเปลือกส้มเขียว นำสมุนไพรมาอย่างละเท่าๆ กันมาต้มดื่ม ยกเว้นรากมะนาวให้ใช้น้อยกว่าสมุนไพรตัวอื่น เพราะจะทำให้ขม กินลำบาก

หมายเหตุ ข้อควรระวังในการดื่มยาตำรับของนายถั่ว คือ ห้ามคนที่ตั้งครรภ์อ่อนๆ ดื่ม เพราะจะทำให้ตกเลือดได้ และห้ามกินไก่ ปลา ร้า และของหมักดอง ส่วนข้อแนะนำได้แก่อาหารที่สามารถกินได้และไม่ติดกับอาการคือ ปลาทุกชนิด เนื้อหมู และผู้ป่วยควรพักผ่อนให้เพียงพอ และออกกำลังกายสม่ำเสมอ

5. เป่าเด็กร้องไห้

สาเหตุที่เกิด

1. อาจเกิดมาจากอาการกำเริบของเด็ก
2. อาจเกิดมาจากการที่เด็กเห็นผี หรือที่ชาวบ้านเล่าว่า เป็นพ่อแม่แต่ครั้งอดีตมาหาเด็กจึงทำให้ร้องไห้

อาการของเด็กที่ป่วยจะมีอาการร้องไห้ไม่หยุด นอนอยู่ก็ยังร้อง ไม่ยอมกินนมกินอาหาร เด็กร้องไห้ไม่หยุด โดยเด็กนั้นเห็นบางสิ่งคล้ายเงาผี (ลักษณะคล้ายควีนสีขาว) หรือ คำมีดทะมีน ส่งผลให้เด็กกลัวทั้งร้องไห้ทั้งพูด บางครั้งมีอาการไข้ร่วมด้วย

วิธีการรักษา

ใช้คาถาเป่า ตอนแรกกล่าวแต่่งกะ โทงตัดสูตรมนต์ให้

* วิธีของนายสมบุญ จันโทวาท

การรักษาเด็กร้องไห้เพราะกำเริบ จะทำการเป่าคาถา ร่วมกับการใช้หมากเป่า หรือการใช้กระเทียมเป่า คาถามี ดังนี้ “อมพัน ภูซิมใส่แอง ภูซิมแบ่งให้เด็กน้อยใส่พา หางปลาหักเขียว โอมสะพะเพิก”

* วิธีของนางบ่อ สีนาลาด

การรักษาเด็กร้องไห้เพราะกำเริบ จะเป่ารักษาด้วยคาถาพร้อมกับอมหมากและใบพลู เป่าจากด้านบนลงด้านล่าง มีคำคาถาคือ ดอกไม้ 1 คู่ และเทียน 1 คู่

* วิธีของนายถั่ว คีเลศ

การรักษาเด็กร้องไห้เพราะกำเริบ จะเป็นการเป่าคาถาให้กับเด็กที่เป็นกำเริบ จากนั้นไม่นาน เด็กก็จะหายจากการเป็นกำเริบ

หมายเหตุ วิธีของนายลั่ว คีเลศ นั้นการเป่า ห้ามเป่าเกิน 3 ครั้งเพราะอาจทำให้เด็กคนนั้น พุดคุดอ่างหรือพุดไม่ชัดได้

6. ตาแดง

สาเหตุที่เกิด

1. เกิดจากการโดนน้ำที่สกปรก หรือการเล่นน้ำ
2. ฝุ่นเข้าตา

อาการของผู้ที่เป็นตาแดง จะปรากฏ อาการเจ็บ คัน และบริเวณตาขาวจะมีสีแดง หลังจากที่ ตื่นนอนในตอนเช้า พร้อมกับมีขี้ตาร่วมด้วย

วิธีการรักษา

คำรับยา ใช้กระเทียมเป่า ซึ่งจะมีการเป่า หึ่งเป่าที่ตา คาคุ่ม เป่าที่หัวเข่า (เป็นการสมมุติว่า เป็นตาของคนป่วยเอง)

* วิธีของนายวิระ พลราชม

เมื่อมีคนป่วยมาขอรับการรักษาพ่อวิระก็จะให้คนป่วยเตรียม ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ ต่อ จากนั้น ก็จะเขียนชื่อผู้ป่วยที่คุ่มน้อง (คาคุ่ม) ซึ่งเป็นการสมมุติแทนตาของผู้ป่วยที่เป็นตาแดง โดย ด้านที่เขียนชื่อจะเป็นด้านที่ตรงข้ามกับตาที่มีอาการตาแดง ถ้าเป็นทั้ง 2 ด้านก็จะเขียนชื่อทั้ง 2 ด้านเช่นกัน และจะเป่าคาถาลงไปพร้อมๆ กันเลย เมื่อเขียนเสร็จพ่อก็จะเขี่ยออกด้านนอกเป็นอัน เสร็จพิธีการรักษา

(คาถาเป่าตาแดง สูตรที่ 1)

“สะหัสสะเนยโต เทวินโท ทิพพะจักขุง วิโสธายิ อิกะวิติ พุทธะสังมิ โลกะวิฐฯ” ใช้รักษา ตาแดงตาต้อ เสกใต้น้ำล้างหน้าทุกวันจะไม่เป็นโรคตา เสกน้ำมันคั หยอดตาแก้ตาเจ็บก็ได้

(คาถาเป่าตาแดง สูตรที่ 2)

“อม ปัสสะโห แดงตะแดง โหสุม ซาชาสุ่มสุ่มหะฯ” ใช้รักษาตาแดงตาต้อ เสกใต้น้ำล้าง หน้าทุกวันจะไม่เป็นโรคตา เสกน้ำมันคั หยอดตาแก้ตาเจ็บก็ได้

* วิธีของนายอาจ พลราชม

มีวิธีการรักษาโดยปิดตาคนป่วยด้วยผ้า แล้วเคี้ยวกระเทียมพร้อมกับเป่าคาถาลงบนผ้าที่ ปิดตานั้น

* วิธีของนายโถม จันทรวงศ์

วิธีที่ 1 ใช้ใบพลู หรือกระเทียม เคี้ยวพร้อมกับเป่าคาถาลงบนตาที่แดงของคนป่วย

วิธีที่ 1 ใช้ลำคั้นนางฐู และรากหญ้าควายงู ทั้ง 2 อย่างนำมาแช่น้ำเพื่อใช้ล้างหน้า ในตอน เช้า หรือ นำถ่านไฟร้อนแดง แช่ลงในน้ำ แล้วนำน้ำนั้นมาใช้ล้างหน้า โดยต้องหันหน้าไปทางทิศ ตะวันตก

* วิธีของนายแสวง ลีนาลาด

ใช้กระเทียม และใบพลู โดยการเคี้ยวกระเทียม ใบพลูและเกลือเป่าใส่ตาข้างที่เจ็บ

* วิธีของนางวันที ลีนาลาด

ใช้ ใบพลูเคี้ยวแล้วเป่าตาข้างที่เจ็บ และนำต้นปึกไก่ดำแช่น้ำใช้ล้างหน้า ทุกเช้าเย็น เพื่อให้อาการตาแดงหายเร็วขึ้น

หมายเหตุ ข้อควรห้ามผู้ป่วยกิน ไก่, หมู, วัว, ควาย, พริก, ปลา ร้าดิบ

7. รวงแก้ว ลงแก้ว ล่องแก้ว

รวงแก้ว ลงแก้ว หรือล่องแก้วนั้นสามารถเป็นได้ทุกส่วนของร่างกาย โดยอาการของผู้ป่วยที่เป็นอาการเริ่มแรกจากเป็นตุ่มขนาดเล็กสีแดงๆ เทาตุ่มมดแดงกิด จากนั้นจะมีตุ่มเล็กๆ ขึ้นล้อมรอบเป็นวง มีอาการคันร่วมกับอาการเจ็บ เมื่อเป็นนานๆ จะเปื่อยเป็นแผล ลักษณะแผลขึ้นเป็นสีแดง น้ำเหลืองไหลออกมาทำให้มีแผลแฉะและมีกลิ่นคาว (คาวน้อยกว่ากะโศด) ถ้าอาการแบบที่เป็นแล้วสามารถเคลื่อนที่ไปยังบริเวณอื่นได้นั้นเรียกว่า ล่องแก้วเดิน

วิธีการรักษา

* คำรับของนางประนอม เชื้อดวงผุย นายवास จันทรวงศ์ และนายสมภาร คำภูษา

การรักษาส่วนมากจะเป็นการรักษาโดยการเป่า และจะแตกต่างกันในส่วนของผู้ป่วยที่ร่วมในการเป่า เช่น หมากสุก เม็ดข้าวเปลือก สีเสียด เป็นต้น

หมายเหตุ ข้อควรห้ามของผู้ป่วยคือ ห้ามกินไก่, ปลา แดงดิบ, ของคอง, เหล้า

8. กะโศด จอมล่อจู้ด

มีความเชื่อว่า เชื้อกะโศดนี้เดิมทีเป็นฤาษี ที่ปฏิบัติตัวไม่ดีในครั้งก่อนพุทธกาลเมื่อถึงสมัยพุทธกาลฤาษีเหล่านั้นก็แพ้พุทธานุภาพเลยไปอาศัยอยู่ที่รังปลวกกลายเป็นผีกะโศด และคอยทำร้ายผู้ที่เข้าใกล้หรือสัมผัส โดยคนที่ผีกะโศดสามารถทำร้ายได้นั้นจะเป็นคนธาตุเย็น ส่วนคนที่ธาตุร้อนผีกะโศดไม่สามารถทำอันตรายได้ ส่วน “จู้ด หรือ จูด” นั้นเป็นคำที่ใช้เรียกอาการป่วยที่เกิดขึ้นกับคนที่สัมผัสหรือเข้าใกล้จอมปลวก บางคนจึงเรียกรวมๆ กันว่า จอมล่อจู้ด หรือผีกะโศดจู้ด ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการนำไฟมาจู้ด (เผา) นั่นเอง

สาเหตุที่เกิด

สาเหตุของการเกิดกะโศด (จอมล่อจู้ด) นั้นเกิดมาจากการป่วยเข้าใกล้หรือสัมผัสกับรังปลวก (จอมล่อ จอมปลวก) ซึ่งมีผีกะโศด (ผีจอมล่อ) อาศัยอยู่ ทำให้ผู้ที่สัมผัสหรือเข้าใกล้ และเป็นคนธาตุเย็นเกิดเป็นกะโศดได้ จอมปลวกที่มีเชื้อกะโศดอยู่จะมีลักษณะชุ่มอยู่เสมอ (ยังมีปลวกสร้างรังอยู่)

อาการของกะโศดนั้น จะเริ่มจากผู้ป่วยมีตุ่มลักษณะเป็นตุ่มขนาดใหญ่ใสๆ ร่วมกับมีอาการ

กัน ถ้าเกามากจะทำให้เปื่อย เมื่อเปื่อยจะมีกลิ่นคาว และทำให้กระจายไปยังส่วนอื่น บางรายอาจมีการเปื่อยเป็นบริเวณกว้าง กระโศกนั้นสามารถเกิดได้ทุกส่วนของร่างกาย และกระโศกจะทำให้คนที่เปื่อยนั้นมีอาการคันมากโดยเฉพาะเวลาเช็ดตัว 05.00-06.00 น. และเวลา 16.00-18.00 น. ซึ่งเชื่อว่าเป็นเวลาที่ปลวกทำงาน นอกจากนี้หากผู้ป่วยเอาไม้เกาหรือขีดลากออกจากบริเวณที่เป็นกระโศก ไปถึงบริเวณไหนกระโศกก็จะลามตามรอยขีดนั้นไปด้วย

วิธีการรักษา

บางหมู่บ้าน เช่น บ้านน้อยหนองไผ่สวน จะมีพิธีรักษา โดยให้ผู้ป่วยทำการแข่งขันธ 5 ไปขอมาที่รังปลวกที่เขาคิดว่ารังปลวกนั้นเป็นสาเหตุให้เกิดกระโศก

* วิธีของนายอาจ พลราช

โดยการเป่าด้วยควาารักษากระโศก

* วิธีของนายवास จันทรวงศ์

นำหมากมา 1 ผล ฝานเป็นแว่นให้ได้ 7 ชิ้น แซ่ลงในน้ำที่เอาถ่านไฟแดงๆ จุ่มลงไป ใช้น้ำดังกล่าว มาดื่มกินและอาบ

หมายเหตุ ข้อควรห้ามผู้ป่วยห้ามกินไก่, ปลา ร้า, ไข่, เนื้อสุกๆดิบๆ, เหล้าและบุหรี่

ข้อแนะนำ ให้คนป่วยกินปลาเป็นหลักเพื่อให้หายเร็วขึ้น

9. งูสวัด

อาการของผู้ป่วยที่เป็นงูสวัด จะเริ่มจากปรากฏเป็นตุ่มยาวลามไปตามขวาง ส่วนมากจะพบเวียนรอบตามลำตัว เชื่อว่าถ้าเป็นงูสวัดแล้วเป็นลามพาดข้ามกระดูกสันหลังส่วนมากผู้ป่วยจะเสียชีวิต

วิธีการรักษา

การรักษาส่วนมากจะเป็นการรักษาโดยการเป่า และจะแตกต่างกันในส่วนของผู้ป่วยที่ร่วมในการเป่า ส่วนมากจะเป็นของเฒ่า เช่น หมากสุก เปลือกเม็กขาว สีเสียด เป็นต้น

* คำรับของนายอาจ พลราช และ คำรับของนายवास จันทรวงศ์

จะรักษาผู้ป่วย โดยทำการเป่าด้วยของเฒ่า เช่น หมาก หรือ สีเสียด

หมายเหตุ ข้อควรห้ามของผู้ป่วย คือห้ามกิน ไก่ และปลา ร้า

10. กระดูกหัก ขอดกระดูก

สาเหตุที่เกิด

สาเหตุของอาการกระดูกหักนั้นเกิดจากอุบัติเหตุเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเกิดจากรถล้ม ตกต้นไม้ ค่ายชน เป็นต้น

อาการของผู้ป่วยส่วนมากจะพบว่ามีอาการ กระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งหัก หรือแตก อาจมี

หรือไม่มีผลร่วมด้วย แล้วแต่กรณี

วิธีการรักษา

* คำรับของนายอาจ พลราชม, นางสำเนียง สีนาลาด, นายสังวาลย์ กุลดา และ นางผองคำ โต๊ะชาลี

การรักษาจะเริ่มจากการดูว่าคนป่วยมีอาการเป็นอย่างไร ว่ากระดูกนั้นร้าว หัก หรือแตก อย่างไร จากนั้นก็ทำการดึงกระดูกที่หักให้เข้าที่ เพื่อเวลาที่เป่าหายแล้วกระดูกจะตรงเหมือนเดิม ในบางกรณีถ้าพบว่าผู้ป่วยมีอาการไข้ใน แม่บ่อ สีนาลาด และหมอพื้นบ้านบางท่านจะมีการ ล่าย เลือด โดยการนำน้ำอุ่นผสมน้ำตาลและน้ำมันงาให้ดื่มเพื่อป้องกันเลือดคั่งในบริเวณต่างๆ ของร่างกาย จากนั้นทำการเข้าเฝือกโดยใช้ไม้ไผ่มาดัก (ชาวบ้านเรียกว่าดักแซก) แล้วทาน้ำมัน ซึ่งอาจจะ เป็นน้ำมันงา น้ำมันมะพร้าว น้ำมันมะพร้าว หรือน้ำมันเลียงผา พร้อมกับเป่าคาถา โดยเป่าทุกวัน (ช่วง ที่มาทำการรักษา) ถ้าอยากหายเร็วควรจะมีการเป่าทุก เข้า-เย็น หรือบางรายอาการไม่หนักมากก็ จะมาเป่าแล้วนำน้ำมันไปทาต่อที่บ้าน (หมอบอกว่าไม่ดีเท่าการมาเป่าทุกวัน) ส่วนอาการของผู้ป่วย จะหายเร็วหรือช้านั้นขึ้นอยู่กับ อายุ การถือข้อชะล่า และความหนักเบาของอาการของคนป่วย

หมายเหตุ

ข้อชะล่าสำหรับผู้ป่วยกระดูกแตก กระดูกหัก ได้แก่ ห้ามเอาของร้อนมาใส่ หมอที่ทำการ รักษาบางคนกลัวว่าเลือดจะสุก คือ ห้ามไม่ให้มีการขยับ อาหารห้ามกินไก่, เหล้า เบียร์, ของหมักดอง , หมากหุ้งสุก, ไข่, เนื้อควายค้อน, ตำหมากฮุ่ง (ส้มตำ)

11. ผ้ำ

สาเหตุที่เกิด

ผ้านั้นเป็นแผลที่เกิดจากการอักเสบอีกครั้งหลังจากที่แผลเดิมหายแล้ว สาเหตุของแผลเดิม เช่น น้ำคั้น หอยคั้น หรือโคนหนามปัก เป็นต้น

อาการของโรค บริเวณที่เกิดผ้านั้นจะมีอาการบวมแดง มีหนอง รู้สึกเจ็บปวดร้อน ซึ่งระดับ อาการนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของบาดแผล

วิธีการรักษา

* คำรับของนายवास จันทรวงศ์

การรักษาผู้ป่วยโรคผ้ำจะมีวิธีการรักษา โดยอมน้ำพร้อมกับการเป่าคาถา ผ่านด่านไฟร้อนๆ ลงไปยังบริเวณที่เป็นผ้ำ เมื่อเป่าแล้วต่อมาผ้ำก็จะแตก และอาการก็จะดีขึ้นและหายตามลำดับ

* คำรับของนายหัส ชาลีพร

รักษาผู้ป่วยโรคผ้ำจะมีวิธีการรักษา โดยการเป่าพร้อมกับเคี้ยวหมาก

หมายเหตุ ข้อชะล่าสำหรับผู้ป่วย คือ ห้ามกินของดอง, เหล้า, ไก่ และปลาร้า ข้อเสนอแนะ สำหรับผู้ป่วย คือให้คนป่วยกินปลาอาการจะหายเร็ว

12. น้ำกัดเท้า (ห่อ)

สาเหตุที่เกิด

เกิดจากการแช่อยู่ในน้ำคั้น หรือมีหอยคันอาศัยอยู่นาน

อาการของผู้ที่เป็นห่อ จะเป็นตุ่มผื่นแดง มีอาการคัน เจ็บ แสบ ตามมือและเท้าที่สัมผัสกับ น้ำคั้นหรือหอยคั้นนั้น บางคนมีอาการเปื่อยร่วมด้วย

วิธีการรักษา

ใช้คาถาเป่า และจะมีการใช้สิ่งอื่นร่วมด้วยขณะเป่าซึ่งแล้วแต่หมอแต่ละคน เช่น เกลือ หมาก สี่เสียด เป็นต้น แล้วห่อที่เป็นหนองนั้นก็จะแตก และหายในเวลาต่อมา

* คำรับของนางผองค้ำ ไต่ชะลือ

การรักษาห่อของแม่ผองค้ำจะใช้การเป่าร่วมกับน้ำแช่ขานุนเป่าลงไปที่บริเวณที่เป็นห่อนั้น

หมายเหตุ ข้อควรระวังของผู้ป่วยเป็นโรคห่อ คือ ห้ามกิน ไข่ และปลาร้า

13. เสียเพศ

สาเหตุที่เกิด

ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก หรืออื่นๆ ที่ทำให้เกิดอาการร้อนที่ผิวหนัง

อาการของผู้ป่วย จะมีอาการเจ็บร้อน ปวดแสบปวดร้อนที่ผิวหนัง บริเวณที่ถูกไฟ หรือน้ำ ร้อนลวก โดยในบางรายอาจมีอาการผิวหนังพุพองร่วมด้วย

วิธีการรักษา

* คำรับของนายवास จันทรวงศ์

โดยการเป่าคาถาเพื่อเป็นการบรรเทาอาการและรักษาอาการเจ็บร้อนของผิวได้

14. ปวดเมื่อย

* คำรับของนางลำพวรรณ ธนคำดี

ในการนวดนั้นถ้านวด โดยทั่วไปนั้นจะนวดตั้งแต่ท่านอนหงายจะนวดตั้งแต่ปลายเท้าขึ้นไป และตามด้วยท่าตะแคงทั้งด้านซ้ายและด้านขวา ต่อจากนั้นก็ด้านหงาย ในการนวดต้องใช้เวลา ประมาณ 2 ชั่วโมงเพื่อให้ครบในการนวด แต่คนในพื้นที่นั้นไม่ค่อยมีเวลา เพราะเร่งรีบในการทำงาน ในการนวดจริงๆ แล้วจะต้องทำ ถูกประคบ ใช้น้ำมัน โอสธทิพย์ (ชื่อการค้า) ทำยาตั้ง เพื่อใช้ ประกอบกับการนวดรักษา ในการนวดนั้นบางคนอาจจะต้องการน้ำหนักการบีบนวดที่หนัก เบาไม่เท่ากัน ดังนั้นแม่ลำพวรรณจะใช้วิธีการถาม และการใช้แรงเพียงครั้งหนึ่งก่อนถ้าคนที่มานวดต้องการเพิ่มหรือลดแรงก็ลดลงและใช้แรงขนาดนั้นต่อไปให้เหมาะกับแต่ละคน

15. ไข้, ไข้หวัดใหญ่

สาเหตุที่เกิด การติดเชื้อหวัด พักผ่อนไม่เพียงพอ

อาการ ตัวร้อน อ่อนเพลีย มีไข้ร่วมด้วย

วิธีการรักษา

* คำรับของนายสังวาล กุลดา

มีรากผีพวน รากตีนตั้ง โดยผ่าด้วยข้างคั้นให้เป็นซีกแล้วนำไปตากแห้ง นำมา
ฝนผสมน้ำผึ้ง ปั่นเป็นลูกกลอน รับประทานหลังอาหาร หรือจะใช้ดื่มคั้นก็ได้แต่ไม่ดีเท่าปั่นเป็นยา
ลูกกลอน

16. ฝี

16.1 ฝีปลาค้อ

อาการ ผิวหนังของผู้ป่วยนั้นมีลักษณะคล้ายเอาไม้มาสอดหรือคุนไว้ ซึ่งถ้าเป็นตาม
แนวขวางของร่างกายสามารถรักษาให้หายง่าย แต่ถ้าเป็นตามแนวตั้งรักษาหายยากและอันตราย ถ้า
เป็นตามขวางจะรู้สึกขัดและเจ็บ ทำให้ผู้ที่เป็นทำงานไม่สะดวก

วิธีการรักษา

* คำรับของนายสมภาร คำญา

การรักษาให้เอาแหขว้างดู ถ้าคนป่วยรู้สึกเจ็บปวดแสดงว่าเป็นฝีปลาค้อ ให้ใช้หัวทูน
รากเครือหูน และรากหมากระเวง ฝนผสมน้ำเหล้าทาพร้อมกับเป่าคาถา ฯลฯ

16.2 ฝีหำบ่าง

อาการ เป็นฝีที่มีหัวสุก เป็นตุ่มแผลคล้ายหำบ่าง (อัมตะกระรอกบิน) ชอบเกิดอยู่ที่
รักแร้

วิธีการรักษา

* คำรับของนายสมภาร คำญา

นำดินหำบ่าง (กระแตไต่หิน) มาฝนทาบริเวณที่เป็นฝี หรือใช้ หมากเขียบ
(น้อยหน่า) แห้งมาทาที่ฝี ร่วมกับการเป่าคาถารักษาฝีหำบ่างก็จะทำให้ฝินั้นแตกได้ และแห้งหายไป

16.3 ฝีตาแข็ง

อาการ เป็นฝีที่มีขนาดของหัวเล็ก เกิดเป็นกลุ่มสีแดงคล้ายสิว พบเกิดได้ทุกที่

วิธีการรักษา ใช้สมุนไพรทา

16.4 ฝีแปวยื่น

อาการ เป็นฝีที่เมื่อหายจากที่หนึ่งแล้วเป็นอีกที่หนึ่งต่อ หายยาก

วิธีการรักษา

* คำรับของนายสมภาร คำญา

ใช้รากเอียนค่อนฝันทารวมกับการเป่าคาถารักษา

16.5 ฝีเต้านม

อาการ ฝีชนิดนี้จะพบอยู่ระหว่างช่องท้อง มีขนาดใหญ่มากที่ชาวบ้านเรียกว่าโรคตับ

วิธีการรักษา

* ตำรับของนายเซ่ง คำเพชรดี

ใช้รากถั่วพูฝนทาเป็นวง รอบฝีนั้น และอมหมากเป่า

16.6 ฝีธรรมดา

อาการ ฝีชนิดนี้จะพบที่เกิดที่บริเวณท้อง เป็นช่วงๆ จะพบว่าจะเป็นรู และมีน้ำเหลืองไหลออกมาจากรูนั้น ฝีชนิดนี้ไม่ค่อยเจ็บเท่ากับฝีประเภทอื่นเพราะมีการระบายน้ำเหลืองอยู่ตลอดที่แผลนั่นเอง

วิธีการรักษา

* ตำรับของนายเซ่ง คำเพชรดี

ใช้หัวขี้เฒ่า (คล้ายมันเพล) นำมาฝนด้วยน้ำทาลายนอก และจะทำการเป่าเสียเพื่อให้

17. ปากเปื่อย ปากที่ไก่ เป็นกาง

สาเหตุที่เกิด

1. กินอาหารที่ติดเชื้อ
2. พฤติกรรมการกินอาหาร

อาการ ลักษณะอาการที่พบจะมีดังนี้คือ ริมฝีปากเปื่อย แผลสีขาว ลิ้นมีสีขาว เป็นผื่นแดง ลิ้นแตกเป็นหลุมลึก บางคนเป็นนานๆ ยิ่งแตกลึก มีอาการเจ็บ ทำให้กินข้าวลำบาก ส่งผลให้น้ำหนักลด ภูมิคุ้มกันต่ำ และอาจจะมีการอักเสบลงไปในลำคอ ซึ่งอาจกลายเป็นมะเร็งได้ถ้าไม่รักษา หรือรักษาไม่ถูกวิธี

วิธีการรักษา

* ตำรับของนายแสวง สีนาลาด

มีแก่นหรือเปลือกหาค, เปลือกประดู่, เปลือกแคน, เปลือกแทน, เปลือกกระท้อนเลือด โดยนำตัวยาทั้งหมดมาต้มแล้วเติวน้ำยาให้แห้ง เป็นยาอมรสผาด ขนาดที่ใช้เท่าเม็ดมะละกอ หรือใช้เกลือใส่ไก่โยมน นำมาอมก็สามารถทำให้หายได้

* ตำรับของนายวันที คำภูษา

ใช้ รากไม้हुถึง ต้มดื่ม

* ตำรับของนายหัส ชาลิพร

มีขมิ้น, ขะอม นำตัวยามาต้มดื่มช่วยรักษาอาการเป็นกางได้

หมายเหตุ ข้อควรระวังของคนที่เป็นปากเปื่อย ปากที่ไก่ เป็นกาง คือ ห้ามกินไก่และสัตว์ปีกทุก

ชนิด, ไข่, ของหมักคอง และอาหารรสเผ็ดหรือเค็มจัด

18. ตกขาว

สาเหตุที่เกิด

เกิดจากเลือดลม หรือการเป็นประจำเดือนในผู้หญิงนั้นที่ไม่ปกติ หรือขาดสมดุล

อาการ คล้ายประจำเดือนของผู้หญิง แต่เป็นสีขาวคล้ายกับน้ำมูกไหลย่อยออกมา มีกลิ่น

เหม็นคาว บางรายพบว่าน้ำสีขาวนี้ไหลออกทุกวัน พอย่อยมาถูกตรงไหนจะเกิดตุ่มคันขึ้นที่นั่น บางคนที่เปิ่นมานาน หรืออาการหนักๆ ผ่าชั้น (ผ่าถุง) จะเปิบกชุ่มอยู่ตลอดเวลา ถ้ารักษาไม่ทันเวลาสามารถทำให้เสียชีวิตได้

วิธีการรักษา

* คำรับของนายวันที คำญา

ใช้รากมะล่ำ (มะกล่ำ) มาต้มดื่ม

* คำรับของนางผองคำ โต๊ะชาติ

มีเล็บมือตัวผู้, เล็บมือตัวเมีย, ขั้มนอนตัวผู้, ขั้มนอนตัวเมีย, หญ้าขาวใบยาว, หญ้าขาวใบมน, หญ้าไก่ปิ่น, และอื่นๆ รวมเป็น 12 อย่าง ใช้สมุนไพรฝนแล้วนำผ้าขาวห่อ ต่อจากนั้นนำมาเหน็บไว้ที่อวัยวะเพศของผู้ป่วยนั้นเพื่อให้ตัวยาชี้มเข้าไปด้านใน

หมายเหตุ ข้อควรสำหรับผู้ป่วยมีอาการตกขาว คือ ห้ามกินไก่หรือสัตว์ปีก, ปลาไหล และปลากัง

19. ตกเลือด

อาการ หลังคลอดบุตรเลือดไม่หยุดไหล

20. กระเพาะ

สาเหตุที่เกิด

สาเหตุของการเกิดโรคกระเพาะนั้นอาจเกิดจาก การกินอาหารไม่ตรงเวลา กินอาหารรสจัด เครียด นอนดึก พักผ่อนน้อย เป็นต้น

อาการ อาการของคนที่เป็นโรคกระเพาะนั้นจะมีอาการปวดท้องภายหลังกินข้าว คือ มีอาการปวดตื้อๆ มวนท้อง คลื่นไส้อยากอาเจียน เจ็บแน่นจุกขึ้นไปที่บริเวณลิ้นปี่ อึดอัดในท้อง หายใจไม่สะดวก ในบางรายถ้ามีอาการหนักๆ จะแสบมากโหดด้วย (เรอเปรี้ยว) อาการปวดท้องจะเกิดขึ้นทั้งตอนที่อิ่มและหิว บางรายเจ็บและมีอาการแน่นขึ้นมาหน้าอก

วิธีการรักษา

* คำรับของนายแสวง สีนาลาด

มีแก่นก้านเหลือง, ลำต้นขรุขระเพ็ด, รากสะอาด, ลำต้นขมื่นเครือ, รากขมื่นคัน, แก่น
ขี้เหล็กป่า, แก่นขี้เหล็กบ้าน, แก่นแมงห้วยอก, แก่นสะข่าง นำด้วยทั้งหมดมาต้มดื่ม

* คำรับของนายหัส ชาลีพร

ให้นำเอา มะเขือขื่น (ราก) ล้างให้สะอาด แล้วนำมาต้มดื่มจะช่วยให้อาการกระเพาะนั้นดี
ขึ้น

* คำรับของนายยัน ขางธิสาร

มีแก่นสมุนไพร, แก่นจำปา, แก่นเหมือดแอ, แก่นลิดแมว, แก่นมะลอม, เครือทางควาย ให้นำ
ด้วยามามักรวมกันแล้วนำมาต้มดื่ม

หมายเหตุ ขี้เกะลำสำหรับผู้ป่วยโรคกระเพาะ คือ ห้ามกินหน่อไม้, เหล้า, ส้มตำต่างๆ
และ อาหารรสจัด มันจัด

21. คางทูม

อาการ ผู้ป่วยจะมีลักษณะอาการขากรรไกรที่แก้มชิดกับหูด้านล่างบวมแดง ปวดขัดๆ
เล็กน้อย กินข้าวยาก ข้างในปากเป็นแผล ถ้าเป็นหนักอาจบวมจนแตก (ในรายที่แตกถ้ารักษาไม่ดี
หรือดูแลวิธีอาจทำให้เกิดเป็นมะเร็งได้)

วิธีการรักษา

ใช้ เห็ดขี้เฒ่า (เห็ดหึ่ง) ที่ออกบนต้นมะขาม นำมาฝนทาบริเวณที่เป็นคางทูม

* คำรับของนางสำเนียง ลีนาลาด

ใช้ปูนขาวทาเป็นวง บริเวณที่มีอาการบวมขึ้น เพื่อป้องกันการลามไปสู่บริเวณอื่น แล้วทำ
การเป่าโดยการเป่านั้นจะเป่าออกด้านข้าง ห้ามเป่าลงด้านล่าง เพราะอาจทำให้ไปเจ็บบริเวณอื่นได้
เช่นผู้ชายถ้าเป่าลงด้านล่างจะทำให้ปวดเจ็บที่อวัยวะเพศ ถ้าเป็นผู้หญิงถ้าเป่าลงจะทำให้ปวดเจ็บที่
เต้านมได้

* คำรับของนายวีระ คำภูษา และนายหัส ชาลีพร

ใช้ปูนขาวทาเป็นวง บริเวณที่มีอาการบวมขึ้น เพื่อป้องกันการลามไปสู่บริเวณอื่นแล้วทำ
การเคี้ยวหมากและเป่าคาถาสงบบริเวณที่เป็นคางทูมนั้น

* คำรับของนายแสวง ลีนาลาด

โดยการใช้ใบพลูห่อปูนขาวห่อเป็นหมกนำไปย่างไฟพอสุก ก่อนแฉีกปูนลงบริเวณที่เจ็บ
ให้ตั้งนะโม 3 จบ ก่อนจึง แฉีกปูนขาวเป็นวงรอบไว้ที่บริเวณคางนั้น

22. ปะดง 108

ปะดงนั้นมีหลายประเภท และอาการของโรคนี้ก็แตกต่างกันด้วย เช่น

22.1 ปะดงคัน (ปะดงมดรีน)

อาการ

เป็นตุ่มเล็กๆ คันถ้าเรากำมันจะลามไปทั้งตัว ข้ายไปทุกที่ๆ เราเกา หลังเกิดพุพองแข็งขึ้น
บางคนเรียกว่า เป็นพยาธิตัวจิ๋ว

22.2 ปะดงข้อ

อาการ

อาการปวดขัด ร้อนที่ข้อเข่า ข้อแขน ฯลฯ เป็นในช่วงหน้าหนาวมากที่สุด

วิธีการรักษา

* คำรับของนางเคียน ขางธิดาสาร

การรักษาจะใช้ว่านปะดงต้มดื่ม พร้อมกับการเป่าคาถาโดยใช้น้ำเหล้าร่วมในการเป่า

รักษา

22.3 ปะดงเอ็น

อาการ จะเจ็บตามเส้นเอ็นต่างๆ ของร่างกาย

วิธีการรักษา

* คำรับของนางเคียน ขางธิดาสาร

การรักษาจะใช้ว่านปะดงต้มดื่ม พร้อมกับการเป่าคาถาโดยใช้น้ำเหล้าร่วมในการเป่า

รักษา

22.4 ปะดงคันคาก (คางคก)

อาการ ปะดงคันคากนั้นพบว่าจะเป๋นตุ่ม ทั้งตัวทั้งแขน ขา ลำตัว หน้า ร่างกายจะมีอาการ
บวมจากพิษปะดง พร้อมกับมีอาการ ไข้ ตัวร้อน

วิธีการรักษา

* คำรับของนางเคียน ขางธิดาสาร

การรักษาจะใช้ว่านปะดงต้มดื่ม พร้อมกับการเป่าคาถาโดยใช้น้ำเหล้าร่วมในการเป่า

รักษา

22.5 ปะดงไฟ

อาการ ปะดงไฟนั้นคนป่วยจะร้อนไปทั้งตัว และเส้นเอ็นจะหดเกร็งปวดเข้าแขนขาจะพับ
งอถ้าเป็นนานๆ ผิวหนังจะเปื้อย

วิธีการรักษา

* คำรับของนางเคียน ขางธิดาสาร

การรักษาจะใช้ว่านปะดงต้มดื่ม พร้อมกับการเป่าคาถาโดยใช้น้ำเหล้าร่วมในการเป่า

รักษา

23. รินบ่เอื้อน

อาการ รินบ่เอื้อนนั่นจะมีอาการประจำเดือนซึ่มกะปิดกะปอยออกอยู่เรื่อยๆ ไม่หยุด ร่างกายผอมโซ ผิวตัวมีสีเหลือง ไม่ค่อยมีเรี่ยวแรง เป็นมากอาจถึงตายได้

24. ดีช่าน ตาเหลือง

อาการ คนที่เป็นดีช่านนั้นจะเริ่มจากตาเหลือง ต่อมาก็จะเจ็บเหลือง ตัวเหลือง ปัสสาวะก็มีสีเหลือง มีอาการแน่นท้องคล้ายจะเรอก็ไม่เรอออกมา มีอาการเบื่ออาหาร ทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย เป็นนานๆ จะส่งผลให้เป็นโรคตับได้

วิธีการรักษา

* คำรับของนายแสวง สีนาลาด

มีแก่นก้านเหลือง, ลำต้นบอระเพ็ด, รากสะเดา, ลำต้นขมิ้นเครือ, รากขมิ้นดิน, แก่นขี้เหล็กป่า, แก่นขี้เหล็กบ้าน, แก่นแมงหัวหงอก, แก่นสะข่าง ให้นำด้วยทั้งหมดมาต้มดื่ม

* คำรับของนายเซ็ง คำเพชรดี

“คัดเสียบเขียว เหยี่ยวเสื่อเหลือง เพลิงขามแดง กระจ่างขามฝน ขมป่า” ซึ่งด้วยคือ รากเครือคดหมา, แก่นก้านเหลือง, แก่นไม้ หมายพลิง, แก่นและเปลือกเครือขะแตง และแก่นขมป่า ตามลำดับ นำด้วยสมุนไพรทั้งหมดมาต้มดื่ม

* คำรับของนายกมลรัตน์ พลราชม

มีแก่นน้อยโหน่ง, แก่นกุ่มน้ำ, รากหญ้างวงช้าง, รากพวงพีแดง ให้นำด้วยดังกล่าวข้างต้นมาต้มดื่ม วันละ 1 ครั้ง กินประมาณ 1 อาทิตย์ก็หาย

* คำรับของนายสังวาล กุลดา

มีแก่นก้านเหลือง, รากมะนาว, รากเหมือดคำ หรือใช้ รากเหมือดแถมแทนก็ได้, เปลือกและแก่นส้มเลี้ยว ให้นำสมุนไพรมาอย่างละเท่ากันมาต้มดื่ม ยกเว้นรากมะนาวใช้น้อยกว่าสมุนไพรอื่น เพราะจะทำให้รสขม กินลำบาก

หมายเหตุ ข้อควรสำหรับคนที่เป็นดีช่าน คือ ห้ามกินเนื้อต่างๆ, ไข่, ปลาหมึกสด, อาหารที่มีความมัน, ห้ามมีเพศสัมพันธ์ และของหวาน ส่วนข้อข้อเสนอนะ คือผู้ป่วยควรพักผ่อนให้เพียงพอ

25. แก้วระพิษ

25.1 แก้วพิษงู

สาเหตุที่เกิด โคนงักด

อาการ ผู้ป่วยที่โดนงูพิษกัดจะมีอาการเจ็บปวด บริเวณที่โดนกัดจะปรากฏรอยเขียวอยู่ 2 รู เป็นสีแดงและมีเลือดไหลซึมออกมา

วิธีการรักษา ใช้เชือกหรือผ้ารัดเหนือรอยแผลเอาปากคุดเลือดออกมา จากนั้นใช้ว่านแก้พิษฝนทาโดยมีน้ำมันาวเป็นกระสายยาและใช้ว่านแช่น้ำอาบด้วย

* คำรับของนายแสวง สีนาลาด

มีคางจอกฟอน (กระดูกขากระดูกกรรไกรพังพอน), บึงเหลิ้ม (คิงเหลิ้ม), ว่านดักแด้ ให้ฝนด้วยทั้งหมดโดยใช้น้ำมันาวหรือน้ำเปล่าเป็นกระสายยา กินและใช้ทา

* คำรับของนายหัส ชาลธิพรและนายแข็ง คำเพชรดี

มีลักษณะการรักษาคล้ายกันคือ การรักษาจะใช้วิธีการเป่ารวมกับการอมน้ำเข้าสูบเป่าลงที่โคนงูตก

หมายเหตุ ข้อควรจำสำหรับผู้ป่วยพิษกัด คือ ห้ามกินส้มผักเสี้ยน และห้ามนำคนป่วยผ่านชายคาเข้ามาในบ้านหมอโดยเด็ดขาด ซึ่งเป็นความเชื่อว่ามีพิษจากอาการจะไม่ดีขึ้น (นายหัส ชาลธิพร)

25.2 แก้วพิษที่เกิดจากแมลงสัตว์กัดต่อย

สาเหตุที่เกิด แมงป่อง, ขี้เข็บ (ตะขาบ), ปลาดุก, คอ, แตน รวมถึงสุนัขกัด

อาการ ผู้ป่วยที่โดนแมลงหรือสัตว์ที่มีพิษกัดต่อยจะมีอาการเจ็บปวด บริเวณที่โดนกัดจะมี

อาการบวมแดง

วิธีการรักษา

คำรับยา รากโล่ดิน, รากเอียนค่อน, รากมะเขือบ้า (ลำโพง), นำมาฝนทา บริเวณที่ถูกแมลงสัตว์กัดต่อย

* คำรับของนายแสวง สีนาลาด

นำว่านดักแด้มาฝนผสมน้ำมันาวทาบริเวณที่โดนแมลงสัตว์กัดต่อย

* คำรับของนายแข็ง คำเพชรดี

โดยการอมน้ำเข้าสูบเป่าคาถาลงไปบริเวณที่โดนแมลงสัตว์กัดต่อยนั้น

26. จับเส้น จับเอ็น

สาเหตุที่เกิด การทำงานหนัก การยืน นั่ง หรือเดินที่ผิดอิริยาบถ

อาการ ร่างกายมีอาการปวดเมื่อย ตามเส้นและส่วนต่างๆ ของร่างกาย

วิธีการรักษา

* คำรับของนางลำพัน ธนคำดี

ในการนวดจับเส้นตามวิธีของแม่ลำพันนั้นจะนวดตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นมา ในการนวดต้องใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงเพื่อให้ครบสูตรในการนวด และจะต้องทำ ลูกประคบ ใช้น้ำมันโอสถทิพย์ (ชื่อการค้า) ทำยาตั้ง เพื่อใช้ประกอบกับการนวดรักษา

27. หนองใน

สาเหตุที่เกิด การติดเชื้อจากการร่วมเพศโดยติดเชื้อทางอวัยวะสืบพันธุ์

อาการ หนองในนั้นส่วนมากเกิดกับผู้ชาย เริ่มแรกจะรู้สึกเจ็บ คัน บริเวณอวัยวะเพศ และเริ่มมีหนอง เวลาปัสสาวะจะมีหนองปนออกมาพร้อมกับน้ำปัสสาวะด้วย ถ้าเป็นหนัก อวัยวะเพศจะลักษณะคล้ายดอกกะหล่ำ และเป็นรูกว้างกว่าปกติจนถึงขนาดต้องใส่ผ้าอนามัยขดตลอดเพราะน้ำหนองไหลไม่หยุด น้ำหนองนี้เวลาไปถูกบริเวณไหน บริเวณนั้นจะเป็นตุ่มคัน ขณะเป็นหนองในจะทำให้คนป่วยมีไข้ร่วมด้วย ผู้หญิงถ้าเป็นหนองในเมื่อตั้งครรภ์ 1 เดือนหรือ 2 เดือนจะทำให้แท้งลูกได้ แต่ถ้ากินยาในการรักษาก็สามารถหายได้

วิธีการรักษา

* คำรับของนายกมลรัตน์ พลราชม

มีแก่นสบู่ดำ, แก่นส้มกบ, รากผ่าสามใหญ่ นำด้วยด่างกล่าวข้างต้นมาต้มดื่ม วันละ 1 มื้อ กินประมาณ 1 อาทิตย์ก็หาย

* คำรับของนายเซ่ง คำเพชรดี

มีรากมะม่วงกะสอ , รากกุนทา (โกทา) นำมาต้มไม่นานอาการก็จะดีขึ้นและหายไป

* คำรับของนางเทียน ขางธิสาร

การรักษาจะใช้ว่านปะดงต้มดื่ม พร้อมกับการเป่าคาถาโดยใช้น้ำเหล้าร่วมในการเป่ารักษา หรือใช้ว่านปะดงนั้นต้มแล้วนำมาล้างแผล

28. ท้องอืด ท้องเฟ้อ

สาเหตุที่เกิด อาหารไม่ย่อย การจับถ่ายไม่เป็นปกติ

อาการ ท้องอืดหรือท้องเฟ้อ จะมีอาการแน่นท้อง ถ่ายยาก หรือไม่ถ่าย มีความรู้สึกอึดอัด การรักษานั้นจำเป็นต้องใช้ยาระบาย

วิธีการรักษา

การรักษาโดยการกินยาระบายโดยใช้สมุนไพร ซึ่งใช้ต้นตากวาง มาต้มดื่ม การใช้ต้นตากวางมาเป็นยาระบายนั้นทำให้ถ่ายพอประมาณไม่รู้สึกเหนียวมาก หรือ กินผลไม้ที่มีรสเปรี้ยวก็จะช่วยในการจับถ่ายให้เป็นปกติแต่ต้องกินพอประมาณ

* คำรับของนางมัน พลราชม

มีปungหมู, รากคองท่ง, ลำต้นอ้อยดำ (7 ข้อ), รากพวงพิขาว ยาว 1 ข้อมือ, รากพวงพีแดง ยาว 1 ข้อมือ, ข้าวสารจ้าว 7 เม็ด นำด้วยทั้งหมดมาต้มดื่ม

* คำรับของนายสมบูรณ์ จันโหวท

มีหัวว่านไพล, ใบหูเสือ, ใบพลู, ใบสาระแน ให้นำด้วยทั้งหมดไปบด แล้วนำมาทาที่บริเวณท้อง และเป่าไว้ที่กระหม่อมของคนป่วย พร้อมกับเป่าคาถา

29. ลมพั่นไส้

สาเหตุที่เกิด เกิดจากการทำงานหนักต่อเนื่องเป็นเวลานาน พบเป็นมากในผู้ชาย หรือ การกินอาหารไม่เป็นเวลา หรือเกิดจากระบบภายในร่างกายไม่สมดุล

อาการ เมื่อเป็นลมพั่นไส้จะรู้สึกเจ็บบิดที่ท้อง บริเวณสะดือ ในลำไส้จะมีลมมีแก๊สมากทำให้เรออยู่ตลอดเวลา หรือมีการผายลมและตัวของผู้ป่วยจะเหลือง

วิธีการรักษา

* คำรับของนางวันที ลีนาลาด

ให้นำต้นคืดต่อ มาต้มดื่ม

* คำรับของนายแสวง ลีนาลาด

มีแก่นก้านเหลือง, ลำต้นบอระเพ็ด, รากสะเคา, ลำต้นขมิ้นเครือ, รากขมิ้นดิน, แก่นขี้เหล็กป่า, แก่นขี้เหล็กบ้าน, แก่นแมงห้วงอก, แก่นสะข่าง ให้นำด้วยสมุนไพรทั้งหมดมาต้มรวมกันนำไปดื่ม

30. นิ้ว

นิ้ว มีหลายขนาดและแต่ละบริเวณที่ทำให้เกิดนิ้วนั้นก็ทำให้ขนาดของนิ้วแตกต่างกันด้วยจากขนาดที่ใหญ่ไปขนาดเล็ก ดังนี้ นิ้วในกระเพาะอาหาร นิ้วในไต นิ้วในกระเพาะปัสสาวะ ตามลำดับ บางรายเมื่อปัสสาวะเจ็บมากจนทำให้เป็นลมได้ คนที่ป่วยเป็นนิ้ว จะมีก้อนนิ้วค้างอยู่ตามท่อทางเดินต่างๆ ดังนี้

30.1 นิ้วในท่อปัสสาวะ, ปัสสาวะขัด

สาเหตุที่เกิด เกิดจากการคั่งน้ำที่ไม่สะอาด มีดิน มีทราย ละลายปนอยู่ หรือเกิดมาจากการคั่งกินน้ำที่มีตะกอนหินปูนมากทำให้เกิดการสะสมตัวของหินปูน หรือการกินข้าวที่แม่เคี้ยวให้ลูกกินไม่ละเอียดตั้งแต่ตอนเด็ก

อาการ ถ้าเป็นนิ้วจะทำให้เจ็บ แสบเวลาปัสสาวะ และถ้าไม่เกิดจากนิ้วเวลาปัสสาวะจะไม่รู้สึกแสบอาจเกิดจากมีปัญหาทางด้านสมดุลของร่างกาย ปัสสาวะขัด หรือ ปัสสาวะเป็นเลือด นั้นสามารถเกิดได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

วิธีการรักษา

ในกรณีที่เป็นใหม่ๆ ก้อนนิ้วยังมีขนาดเล็กและจำนวนไม่มากสามารถทำให้ก้อนนิ้วนั้นละลายได้โดยการใช้สมุนไพรต้มดื่ม

* คำรับของนางวันที ลีนาลาด

มีลำต้นเครือภูซาง หั่น 7 แว่น, รากเอื้องหมายนา, หัวเขือง, ข้าวเจ้า 7 เมล็ด ให้นำด้วยทั้งหมดมาทำเป็นมดต้มดื่ม

* คำรับของนายเซ็ง คำเพชรดี

มีแก่นขมป่า, แก่นบกพานำสมุนไพรข้างต้นมาต้มดื่ม หรือถ้าเป็นหนักให้ใช้ทั้งแก่น และรากเหือดแอร่วมด้วยในการต้มดื่ม

หมายเหตุ สมุนไพรที่ใช้รักษาอาการเป็นนิวจากที่ประชุม ได้แก่ ไม้ไผ่น, ต้นเอ็ง (เอื้องหมายนา), เชิงน้อย

30.2 นิวในอุ้งน้ำดี

สาเหตุที่เกิด คั้นน้ำที่ไม่สะอาด มีดิน มีทราย ละลายปนอยู่

อาการ ก่อนนิวจะมีขนาดเล็ก โดยหินปูนจะเกาะตัวกันหลวมๆ ทำให้ก่อนนิวในอุ้งน้ำดีนี้มีลักษณะไม่แข็งมากและผู้ป่วยที่เป็นนิวในอุ้งน้ำดีนี้จะมีก้อนนิวจำนวนหลายก้อน (เป็นครว) ผู้ป่วยจะรู้สึกขัดเจ็บที่ท้องน้อย เป็นนานอาจมีผลทำให้อุ้งน้ำดีรั่วทำให้กลายเป็นโรคตับได้

วิธีการรักษา (เหมือนดังนิวในกระเพาะปัสสาวะ)

30.3 นิวในกระเพาะอาหาร

สาเหตุที่เกิด คั้นน้ำที่ไม่สะอาด มีดิน มีทราย ละลายปนอยู่

อาการ ก่อนนิวจะมีขนาดใหญ่มาก จำนวนผู้ป่วยที่เป็นนิวในกระเพาะอาหารนี้มีน้อยไม่ค่อยพบเจอ

วิธีการรักษา (เหมือนดังนิวในกระเพาะปัสสาวะ)

31. ไอ

สาเหตุที่เกิด

1. ตากแดด หรืออากาศเปลี่ยน ทำให้ไม่สบายและเจ็บคอได้
2. อาหารเป็นพิษ ซึ่งอาจมันจัด หวานจัด เค็มจัด ทำให้เจ็บคอ และไอได้

อาการ ไอนั้นมีหลายประเภท ทั้งไอปี ไอเดือน (จะเป็นเมื่ออากาศเปลี่ยน ในคนที่ร่างกายไม่แข็งแรง) เริ่มจากการปวด เจ็บคอ และมีเสมหะในคอ ต่อมาจะเริ่มไอ ขัดหน้าอก และมีไข้ร่วมด้วย

วิธีการรักษา

* คำรับของนายแสวง สีนาลาด

มีเปลือกต้นก้านของ, เปลือกต้นมะขาม, กิ่งไฟนกคุ้มทั้งต้น, รากบาก (ใช้ต้นอายุน้อย), หญ้าหางเลื้อยทั้งต้น, เปลือกต้นฮ้อยสามสวน ให้นำด้วยยาทั้งหมดมา่างไฟ แล้วนำมาแช่น้ำเย็นดื่ม กิน หรือไม่ก็ต้มดื่มกินน้ำยา

* คำรับของนายสังวาล กุลดา

ให้ใช้คิงเหลื่อมตากแห้งฝนโดยใช้น้ำนิ่งข้าวเป็นกระสายยา ใช้คัมแก้ไอได้ และให้คัม
น้ำอุ่นเป็นประจำ ดื่มน้ำเย็น

หมายเหตุ ข้อควรสำหรับผู้ที่มีอาการไอ คือ ห้ามกินอาหารมัน, ไข่ และสัตว์ปีก, ไข่, ของ
หมักดอง และอาหารที่มีรสเผ็ดหรือเค็มจัด

32. ธาตุลัม (นกเขาไม่ขัน)

สาเหตุที่เกิด เกิดจากการทำงานหนักต่อกันเป็นเวลานาน พบเป็นมากในผู้ชาย

อาการ คนที่ป่วยเป็นโรคธาตุลัมร่างกายไม่มีกำลัง เหนื่อย และเพลียง่าย ทำงานลำบาก เบื่อ
อาหาร หรือกินอาหารไม่ได้ มือเหลือง ปลายนิ้วสังเกตดูว่าจะเห็นเลือดซำๆ ลักษณะเลือดคุดที่ปลาย
นิ้วมีสีคล้ำ ตัวเหลือง อวัยวะเพศไม่แข็งตัว เมื่อเป็นธาตุลัมเป็นเวลานาน คือ 4-5 ปี อาจส่งผลให้คน
ป่วยนั้นตายได้

วิธีการรักษา

* คำรับของนายเซ่ง คำเพชรดี

ใช้ รากกกผิดาแฮก (ควยหมูเก่า) ฝนน้ำนำมาจิบวันละน้อย ถ้าคนที่สามารถดื่มเหล้าได้ก็
ใช้น้ำเป็นกระสายยาแทนได้ กินยาไปเรื่อยๆ อาการก็จะดีขึ้นเป็นลำดับ

* คำรับของนางวันที ลีนาลาด

มีรากเอ็นอ่อน, รากคัตเต้า, เปลือกแหวน, เปลือกขี้เหล็กป่า, ว่านธาตุลัม, นำด้วยทั้งหมด
มาคัมคัม

* คำรับของนายตุ่น จันทบุรี

มีรากตุ้มกา, รากกาะเลา, รากตุ้มตัง, รากแดง, รากไม้ขี้เหล้า หรือใช้รากขี้ตุนแทนก็ได้
นำด้วยทั้งหมด ผ่าเป็นซีกตากให้แห้งแล้วนำมาบดรวมกัน คัมคัม

หมายเหตุ ข้อแนะนำสำหรับคนป่วยนั้นควรให้กินอาหารจำพวกปลาเพราะจะไม่ผิดต่อโรค

33. อายุวัฒนะ (ยากำลัง)

อาการ ร่างกายไม่ค่อยแข็งแรง เหนื่อย เพลีย อวัยวะเพศไม่แข็งตัว

วิธีการรักษา

* คำรับของนายแสวง ลีนาลาด

มีรากหมากติตต่อ, ต้นตะหลดป่า, รากและลำต้นพริกป่า นำสมุนไพรข้างต้นทั้งหมดมา
คัมคัม

* คำรับของนายขัน ยางธิสาร

(สูตรที่ 1) มีแก่นจานเลียด, รากกระดูก ถ้าไม่มีใช้รากสาวน้อยตกเตียงแทน, ลำต้นเถา
รางแดง หรือลำต้นเครือเขาเกลบ, รากขี้ตุ่น ให้นำสมุนไพรข้างต้นทั้งหมดมาคองเหล้าดื่มช่วยบำรุง
กำลัง

(สูตรที่ 2) มีแก่นม้ากระทืบโรง, แก่นกำลังเสือโคร่ง, แก่นจานเลียด, รากกระดูก หรือ
รากสาวน้อยตกเตียง, ลำต้นเถารางแดง หรือลำต้นเครือเขาเกลบ, รากขี้ตุ่น ให้นำสมุนไพรข้างต้น
ทั้งหมดมาต้มดื่มช่วยบำรุงกำลัง

* คำรับของนายเซ็ง คำเพชรดี

มีแก่นกำลังเสือโคร่ง, แก่นม้ากระทืบโรง, ทั้งเครือและรากตั้งตุ้ม, รากผ่าสามน้อย, ราก
ข้าวจี, รากเค็ดดิน ให้นำด้วยทั้งหมดมาต้มในหม้อดินหรือภาชนะร้อนดื่มจะมีกินหอม

* คำรับของนายสังวาล กุลดา

มีใบผักกาด, ใบหนาด, หัวหูล้านหัวหมู ให้นำสมุนไพรทั้งหมดมาอย่างละเท่ากัน ต้มใส่
หม้อดิน กรองเอาแต่น้ำ แล้วนำไปฝังไว้ใต้ดิน 3 เดือนจึงนำมาดื่มกิน จะเป็นยาบำรุง

34. ฟกซ้ำ ข้ำใน

สาเหตุที่เกิด ส่วนมากจะเกิดจากอุบัติเหตุ เช่น รถชน ตกต้นไม้ ตกบันได ควบชน เล่นกีฬา
เป็นต้น

อาการ ฟกซ้ำนั้นจะมีอาการซ้ำแดง โดยการฮือเลือดทำให้ดูเป็นวงซ้ำ บางครั้งมีอาการบวม
ร่วมด้วยคนป่วยถ้ามีอาการซ้ำใน จะรู้สึกเจ็บปวด ถ้าเป็นบริเวณลำตัวบางคนจะแน่นหน้าอก ซึ่ง
อาการจะแล้วแต่ความรุนแรงของการเกิด

วิธีการรักษา

* คำรับของนางบ่อ สีนาลาด

การรักษาคนที่มีอาการตกเลือด ข้ำในนั้นจะทำการส่ายเลือด โดยการนำน้ำอุ่นผสมน้ำตาล
และน้ำมะนาว ให้คนป่วยดื่มเพื่อรักษาอาการเลือดครั้งในบริเวณต่างๆ ของร่างกาย ในพื้นที่คับคด
เหล่าโพนค้อนนี้ไม่นิยมรักษาอาการซ้ำในโดยการย่าง เพราะกลัวว่าการย่างนั้นจะส่งผลให้เลือดที่ตั้ง
อยู่ภายในแข็งตัว และจะนิยมการส่ายเลือดมากกว่าหรือการใช้สมุนไพรเช่น เลือดเลียงผา ผักหนอก
(ใบบัวบก) ผ่นใส่เหล้าขาวหรือน้ำ ให้คนป่วยดื่ม และใช้คาถาเป่าร่วมในการรักษา โดยเลือดที่ตั้ง
(ตกใน) นั้นจะถูกขับออกมากับอุจจาระและปัสสาวะ

หมายเหตุ การรักษาอาจจะใช้การเป่ารักษาอย่างเดียว ซึ่งคาถาที่ใช้เหมือนการรักษา
กระดูกหัก หรือ การเป่าร่วมกับการใช้สมุนไพรอย่างคั่วอย่างค้านบน ส่วนข้อจะคล้ายเหมือนกันกับข้อ
ค้ำของคนกระดูกหัก

35. ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

สาเหตุที่เกิด ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

อาการ ผู้ป่วยจะรู้สึกปวดแสบ ปวดร้อน หรือมีอาการพุพองของผิวหนัง บริเวณที่โดนไฟไหม้ หรือน้ำร้อนลวก

วิธีการรักษา

การรักษาอาการ โดยการเลือกใช้สมุนไพรอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ มาทาที่บริเวณที่โดนไฟไหม้ น้ำร้อนลวก เช่น ว่านหางจระเข้ น้ำมันเอื้อง (เลียงผา) ใบบัวบก หรือยาสีฟัน

* คำรับของนายवास จันทรวงศ์, นายแสวง ถิ่นลาดลาด และนายหัส ชาลีพร

ทั้ง 3 ท่านนี้ จะมีวิธีการรักษาที่คล้ายกัน คือ จะทำการเป่าคาถาเสียเพ็ด พร้อมอมเกลือเป่าด้วย เพื่อป้องกันการโงง (พอง) หรือเปื่อย ขณะทำการเป่านั้นคนป่วยจะรู้สึกเย็น (ถูกกับอาการ) และอาการจะดีขึ้นเรื่อยๆ แผลก็จะตกสะเก็ด

36. กะดันขาไข

สาเหตุที่เกิด เนื่องจากการติดเชื้อจากพิษของบาดแผล

อาการ อาการบวม อักเสบขึ้นที่โคนขา จะรู้สึกเจ็บ ปวด

วิธีการรักษา

* คำรับของนายหัส ชาลีพร

การรักษาอาการกระดันขาจะใช้หมากร่วมกับการเป่า

* คำรับ (จากเวทีย)

จะรักษาโดยใช้พริ้ว (มีด) มาใช้ในการรักษา ถ้าเป็นผู้ชายนั้นให้นำมีดสะแนกมาข่างไฟแล้วนำมาประคบตรงบริเวณที่เป็นกะดันขาไขนั้น ถ้าเป็นหญิงให้นำเอาด้ามมีดข่างไฟแล้วนำมาตำลงบนกะดันขาไข

37. อัมพฤกษ์

สาเหตุที่เกิด

1. อาจเกิดมาจากอุบัติเหตุ หรือการหกล้มก็สามารถส่งผลให้เกิดอัมพฤกษ์ อัมพาตได้

2. หรือเส้นสมองไม่สั่งการ บังคับร่างกายไม่ได้

อาการ เริ่มแรกร่างกายจะอ่อนเพลีย ไม่มีแรง หยิกไม่เจ็บ ปากค้ำ คางแข็ง (ซีอก) น้ำลายไหล ต่อจากนั้นร่างกายก็จะสั่งการไม่ได้ อัมพฤกษ์และอัมพาดนั้นเป็นอาการที่เกี่ยวข้องกับ เส้น และสมอง โดยอัมพฤกษ์นั้นร่างกายจะเคลื่อนไหวไม่ได้ทั้งสองข้าง ส่วนอัมพาดนั้นเคลื่อนไหวได้ครึ่งซีก

38. เจ็บหู หูดับ

สาเหตุที่เกิด แมลงเข้าหู หรือการนอนท่าผิดปกติ (ทับหูนานๆ)

อาการ อาการจะเป็นอาการคล้ายหูอื้อ หูตึง จากที่เคยได้ยินปกติ อยู่ดีๆ ก็เกิดไม่ได้ยิน บางกรณีมีอาการอักเสบของหูร่วมด้วย

วิธีการรักษา

นำเอาน้ำมันมะพร้าว คัดหัวท้ายเครื่องที่มีรูมาเป่าเข้าไปในหู โดยการเป่านั้นให้คนที่เพศตรงข้ามกับคนป่วยเป็นคนเป่า หรือใช้น้ำเกลือคานหยอดหู

* คำรับของนายเซ็ง คำเพชรดี

ใช้ปิ้งเกลือมาตากแห้งฝนกับรากมะนาวหยอดเข้าไปในรูหูเพื่อทำการรักษา

* คำรับของนายแสวง ลีนาลาด

เครื่องนมแม่ ยาว 1 คืบ โดยเลือกคันที่เป็นรู คัดหัวท้ายแล้วนำมาเป่าเข้าไปในรูหูทันทีที่น้ำขังยังไม่แห้ง แต่ก่อนเป่าให้ตั้งนะโม 3 จบ ถ้าคนป่วยเป็นผู้ชายให้ผู้หญิงเป็นคนเป่ารักษา ในทางกลับกันถ้าผู้หญิงให้ผู้ชายเป็นคนเป่ารักษา

39. สะเดาะก้างติดคอ

สาเหตุที่เกิด ก้างปลาติดลำคอ

อาการ เมื่อกินอาหารจำพวกปลา บางครั้งก้างนั้นติดอยู่ที่ลำคอ รู้สึกเจ็บ ปวด

วิธีการรักษา

* คำรับของนางสำเนียง ลีนาลาด

โดยใช้คาถาสะเดาะก้างติดคอมนต์ใต้น้ำดื่ม

* คำรับของนายวิระ พลราช

โดยใช้คาถาสะเดาะก้างติดคอ ดังนี้

“ขันทุนนิมิตต์ อะระมัง คันสันจะ โยจามา ไปกุสนัส สะสัดโถ ปาปิกกะโห ทุสสุ ปิปปะกะกัน พุทธานุภาวนะ วินาสะเมนตุ ฯ”

40. ผด ผื่น หมิ่น ฟก

40.1 หมิ่น

อาการ หมิ่นจะเป็นตุ่มใส ขึ้นมัน ขนาดเท่าหัวนิ้วแม่มือ จะมีอาการคัน ตุ่มยิ่งเกา ยิ่งมีขนาดใหญ่ หมิ่นมีหลายชนิด เช่น หมิ่นเชือกควายขาว หมิ่นข้าวสาร (มีลักษณะเป็นเม็ด ถ้าเป็นมากหายใจขัด)

วิธีการรักษา

การรักษาจะทำได้ดังนี้ คือ นำเอาน้ำข้าวข้าว (น้ำแช่ข้าวสารเหนียว) มาทาบริเวณที่เป็น ใช้รักษาหมันข้าวสาร

40.2 ผดแตก

อาการ จะเป็นตุ่มขนาดเล็กๆ เมื่อเกาหรือขีด ตุ่มนั้นจะแตก จะมีน้ำเหลืองไหลออกมา ส่วนมากจะพบเป็นในเด็ก

วิธีการรักษา

การรักษาจะใช้ขมิ้นมาทาบริเวณที่เป็นผดแตก

40.3 หิดกลาก

สาเหตุที่เกิด แฝ่น้ำห่าน้ำทำนา

อาการ จะเป็นตุ่มคัน เมื่อเกาจะเปื่อย

วิธีการรักษา

*อาการของหิดกล้านั้นถ้าปล่อยไว้โดยไม่ให้โคนน้ำในนํานั้นอีกซักระยะอาการจะดีขึ้น และหายในที่สุด หรือการใช้สารสัมาทาบริเวณที่เป็นหิดกลาก ก็จะช่วย แห้ง และหายในที่สุด

40.4 ฟก

อาการ ผิวจะนูนขึ้น ไม่มีหัว แดงกว้าง เป็นบริเวณนองชา จะรู้สึกเจ็บมาก

วิธีการรักษา

* คำรับของนายหัส ชาธิพร

การรักษาฟกนั้นรักษาโดยการเคี้ยวหมากพร้อมเป่าคาตา จะช่วยให้ฟกนั้นสุก และหนองแตก ทำให้หายได้เร็วขึ้น

41. ไข้ทับประจำเดือน

อาการ จะเป็นไข้ก่อนการเป็นประจำเดือน อาการคล้ายกับการเป็นไข้ธรรมดา แต่จะรู้สึกเหนื่อย ไม่ค่อยมีเรี่ยวแรง มีอาการปวดหัวตัวร้อน เจ็บท้องน้อย จะต้องกินยาป้องกันไว้

วิธีการรักษา

* คำรับของนายยัน ขางธิสาร

ตัวยาสมุนไพรมีตำไม้ไผ่ป่า 3 ตา, ใบไม้ไผ่ป่า 3 กำ และดอกบานไม่รู้โรยสีขาวทั้งต้น นำมาต้มรวมกัน กินเป็นยา

42. กลาก เกื้อง

สาเหตุที่เกิด การไม่รักษาความสะอาด คิดเชื่อว่าที่ผิวหนัง

วิธีการรักษา

* คำรับของนายนายแสง สีนาลาด

มีมดแดง 1 กำมือ, ใบพลู 3 ใบ, กระเทียม 3 กลีบ นำด้วยยาทั้งหมดมาตำหรือบดให้ละเอียด ผสมเกลือ และ น้ำ 2-3 หยด นำมาทาตรงที่เป็นกลากเกลื้อน

หมายเหตุ ข้อควรสำหรับคนป่วย คือ ห้ามกินสัตว์ปีก, ปลา ร้าดิบ และของหมักดองทุกชนิด

43. เจริญหยัด (ปัสสาวะบ่อย)

สาเหตุที่เกิด คงอาจเกิดจากระบบภายในร่างกายไม่ปกติเพื่อรักษาสมดุลของร่างกาย

อาการ เวลาปัสสาวะนั้นจะรู้สึกขัด เจ็บ ปัสสาวะบ่อยแบบ กระปริดกระปอย ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งลักษณะอาการไม่ใช่เนื้องอก

วิธีการรักษา

* คำรับของนายสมบุรณ์ จันโทวาท

มีรากเอื้องหมายนา, ตะไคร้ทั้งต้น, ลำต้นบอระเพ็ด, ลำต้นขมิ้นต้น, รากและลำต้นหญ้าดอกขาวให้นำทุกอย่างมาต้มรวมกันใช้ดื่มดื่มอาการเจริญหยัดก็จะหายไป

44. แก้กี้บคอ/ทำมะดา

สาเหตุที่เกิด การกิน (กระดูกหรือก้าง) ทำให้เกิดการอักเสบ

อาการ จะมีการอักเสบของคอ จะมีอาการเจ็บคอ ปากแห้งๆ คล้ายเป็นหวัด เวลากินข้าวหรือกลืนน้ำลายลำบาก และรู้สึกเจ็บ

วิธีการรักษา

* คำรับของนายนายแข็ง คำเพชรดี

มีเคียวไก่ป่า, รากมะนาว นำด้วยยาทั้งหมดมาผสมกับน้ำเปล่า ดื่มอาการจะดีขึ้นและหายในที่สุด

หมายเหตุ ข้อควรสำหรับคนป่วย คือ ห้ามกินปลา ร้าดิบ

45. เบาหวาน

วิธีการรักษา

* คำรับของนายสมบุรณ์ วิริยะโกชน

(คำรับที่ 1) ดินเฒ่าใช้ทั้ง 5 ส่วนนำมาต้มดื่มจะมีสมช่วยลดอาการของโรคเบาหวานได้ดี

(คำรับที่ 2) ดินเฒ่าใช้ทั้ง 5 ส่วนนำมาต้มดื่มช่วยลดอาการของโรคเบาหวานได้ดี

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลงานวิจัย และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์องค์ความรู้ในการรักษาโรคของชาวญ้อ และชาวผู้ไท ตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์ ประการแรกเพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการตรวจวินิจฉัยอาการของโรคที่เกิดขึ้นกับคนป่วยของหมอพื้นบ้านอีสาน ประการที่สองเพื่อรวบรวมฐานข้อมูลด้านสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน และประการสุดท้ายเพื่อรวบรวมสังเคราะห์องค์ความรู้และจัดกลุ่มการตรวจวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้าน

ประเภทของงานวิจัย คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีการศึกษาโดยใช้การศึกษาจากเอกสาร และการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เลือกกลุ่มศึกษาแบบสโนว์บอลล์ (Snowball Sampling) ผสมกับการเลือกแบบสุ่มหรือหลายมิติ (Dimensional Sampling) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการสร้างข้อสรุปผล การศึกษามีเนื้อหาโดยสรุป ดังนี้

1. เหตุูงใจ กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดองค์ความรู้ ของหมอพื้นบ้าน

จากจำนวนหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อทั้งหมด 26 คน แบ่งเป็น เพศชาย 15 คน เพศหญิง 11 คน และจะมีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 46-90 ปี สำหรับเหตุูงใจในการมาเป็นหมอพื้นบ้าน ของหมอพื้นบ้านในตำบลเหล่าโพนค้อ มีการจัดกลุ่มของเหตุูงใจแบ่งได้เป็น 7 เหตุูงใจ เรียงลำดับเหตุูงใจจากมากไปน้อย ดังนี้

1. รับการสืบทอดองค์ความรู้จากพ่อ, แม่, ญาติ, พี่น้อง, สามี หรือ ภรรยา การที่ได้มีโอกาสคลุกคลีอยู่กับพ่อแม่ หรือญาติพี่น้อง ที่เป็นหมอยา และมีโอกาสได้ฝึกฝนประสบการณ์ไม่ว่าจะเป็นการเป็นผู้ช่วยเก็บตัวยา การฝนยา การพิจารณาอาการของผู้ป่วย หรือการช่วยเตรียมยา
2. รับการสืบทอดผ่านการบวชเรียน เป็นเหตุูงใจหนึ่งที่เป็นการนำเอาความรู้ด้าน จิตใจ โดยการใช้คาถามาร่วมในการดูแลและรักษาโรคผู้ป่วย
3. รับการสืบทอดด้วยความบังเอิญ (ครูพักลักจำ) เป็นเหตุูงใจหนึ่งที่ทำให้หลายคนกลายเป็นหมอพื้นบ้านจากการจดจำคาถาได้จากการลักจำ (บางคนเรียกการจดจำคาถาที่ได้ยินมาโดยบังเอิญว่า คาถาลอดป่อง)

4. รับการสืบทอดด้วยการรับเอาผีหมอ (หมอเหยา) เหตุุงใจนี้นำไปสู่การเป็นหมอพื้นบ้าน อีกวิธีการหนึ่งซึ่งเป็นการรับการสืบทอดทางด้านความเชื่อดั้ง

5. รับการสืบทอดด้วยการเรียนจากโรงเรียนสอนต่างๆ เช่น ด้านหมอชาสมุนไพร หรือหมอ บิบนวคคหลายอาการปวดเมื่อย

6. เป็นหมอพื้นบ้านเนื่องจากเสียความรู้จากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นเหตุุงใจหลังจากที่ บรรพบุรุษได้ตายจากไปแล้วๆ เกิดคิดอยากจะทำเองก็ความรู้เหล่านั้นมาช่วยรักษาโรคของคนป่วย

7. เป็นหมอพื้นบ้าน เนื่องจากอยู่กับแหล่งของสมุนไพรเลยเกิดความรักและสนใจแสวงหา ความรู้ต่างๆ โดยการนำเอาทรัพยากรในพื้นที่มาใช้ประโยชน์

2. คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน

คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวของหมอพื้นบ้าน ในตำบลเหล่าโพนค้อ มีการจัดกลุ่มของ คุณสมบัติและการปฏิบัติตัวแบ่งได้เป็น 7 ข้อ เรียงลำดับคุณสมบัติเหล่านั้นจากมากไปน้อย ดังนี้

1. ใฝ่เรียนรู้และมีการแลกเปลี่ยนความรู้อยู่ตลอดเวลา
2. มีความเต็มใจรักษา
3. พูดความจริง ไม่พูดความเท็จ
4. ห้ามรับประทาน มั่งสัง 10 อย่าง และปฏิบัติตามข้อห้ามอื่นๆ
5. ชีตจรรยาบรรณของหมอพื้นบ้านเป็นหลักในการปฏิบัติ
6. การบูชาครู หรือการบิกรรมศาลาอย่างสม่ำเสมอ
7. การวางตัวในสังคมที่ดี

3. ชนิดของโรคที่หมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา

ชนิดและอาการของโรคที่หมอพื้นบ้านเคยมีประสบการณ์ในการดูแลรักษา 37 อาการ แบ่ง ออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มที่เป็นการดูแลสุขภาพ 2 อาการ
2. กลุ่มที่เป็นการรักษาอาการป่วย 35 อาการ

4. รูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ

รูปแบบในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านจำแนกออกได้เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

1. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้สมุนไพร
2. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้คาถา
3. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรประกอบกับคาถา
4. การดูแลและรักษาโรคโดยใช้คาถาและกรรมวิธีอื่นๆ

5. บทบาทของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ ในอดีต และปัจจุบันเกี่ยวกับการดูแลรักษาโรค

บทบาทของหมอพื้นบ้านที่ค้นพบมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่

1. เป็นผู้ที่รักษา สืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติ และองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านมิให้สูญหาย
2. เป็นที่พึ่งของชุมชนในการดูแลและรักษาโรคเบื้องต้น และเป็นที่พึ่งสุดท้ายที่ชุมชน

เชื่อมั่นหรือมีความหวังว่าผู้ป่วยนั้นจะหายจากอาการเจ็บป่วย

3. เป็นผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาสังคม ในด้านสุขภาพ และช่วยรองรับผู้ป่วยที่ไม่สามารถเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน ซึ่งมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง

4. เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพันธุกรรมพืชในท้องถิ่น

6. ความคาดหวังต่อรูปแบบการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในอนาคต

ความคาดหวังและความต้องการของหมอพื้นบ้านและชุมชนต่อรูปแบบการดูแลรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในอนาคต แบ่งออกได้ 3 ประเด็น ได้แก่

1. หมอพื้นบ้านและชุมชนมีความต้องการอยากให้มียุทธศาสตร์ที่มีหมอพื้นบ้านดำเนินการเพื่อให้คำปรึกษา และดูแลรักษาโรคของคนป่วยในท้องถิ่น

2. หมอพื้นบ้านและชุมชนต้องการอยากให้ มีการจัดทำสวนสมุนไพร และจัดตั้งกลุ่มหมอพื้นบ้าน ศูนย์หรือพิพิธภัณฑ์หมอพื้นบ้านขึ้นในตำบล เพื่อเป็นการเผยแพร่และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชน ในชุมชน พร้อมกับการสร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้านที่ยั่งยืนต่อไป

3. หมอพื้นบ้านและชุมชนต้องการอยากให้มีฐานข้อมูลที่รวบรวมรายชื่อสมุนไพร รายชื่อหมอพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าของคนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไป ที่สนใจในเรื่องราวขององค์ความรู้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน

7. คาถาและยาสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน ตำบลเหล่าโพนค้อ

จากการเก็บข้อมูลระยะที่ 1 พบว่าคาถาและยาสมุนไพรที่ใช้ในการดูแลและรักษาโรคของหมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อ สามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. คาถาของหมอพื้นบ้าน แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คาถาที่ใช้ในระหว่างเก็บยาสมุนไพร และคาถาสำหรับเป่ารักษาอาการต่างๆ

2. สมุนไพรที่ใช้ในการดูแล และรักษาโรค แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

2.1 กลุ่มของสมุนไพรที่ได้จากพืช มี 114 ชนิด

2.2 กลุ่มของสมุนไพรที่ได้จากสัตว์ มี 3 ชนิด

2.3 กลุ่มของสมุนไพรที่ได้จากแร่ธาตุ มี 10 ชนิด

อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า หมอพื้นบ้านตำบลเหล่าโพนค้อมีเพียงประเภทเดียว คือ หมอพื้นบ้านตามธรรมเนียม โดยหมอพื้นบ้านประเภทนี้จะไม่คิดราคาค่ารักษาแพง เพราะต้องรับค่าตอบแทนตามที่ครูอาจารย์กำหนดไว้เท่านั้น และผู้ป่วยส่วนใหญ่มักเป็นญาติใกล้ชิด หรือเป็นเพื่อนบ้านกัน และในปัจจุบันก็ยังรักษาธรรมเนียมปฏิบัติเดิม ส่วนสิ่งตอบแทนนอกเหนือจากค่าครุ่นั้น เมื่อผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาอาการดีขึ้นหรือหายจากอาการดังกล่าวจะตอบแทนด้วยสินน้ำใจเป็นเงินหรือสิ่งของอย่างอื่นตามกำลังก็ได้

ประเภทสมุนไพรมีหลายร้อยชนิด แต่ที่นำมาใช้เป็นประจำประมาณ 127 ชนิด แหล่งของสมุนไพรที่หมอพื้นบ้านนำมาใช้ได้มาจากป่าไม้ธรรมชาติ ป่าละเมาะใกล้บ้าน และป่าคอนปู่ตาสมุนไพรที่นำมาใช้มีทั้งพืช สัตว์ และแร่ธาตุ สมุนไพรเหล่านี้ส่วนใหญ่ต้องอาศัยป่าไม้หนาทึบ และมีความชื้นพอเพียง หากแหล่งสมุนไพรถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไปอาจทำให้สมุนไพรที่จำเป็นและนิยมใช้ยู่นี้หมดไปจากพื้นที่ด้วย

การดูแลสุขภาพและรักษาโรคของหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่จะไม่มีผลข้างเคียง และไม่เป็นอันตรายต่อผู้ป่วย แต่จะมีประโยชน์ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ช่วยแบ่งเบาภาระการใช้บริการโรงพยาบาลรัฐและเอกชน ทำให้ประหยัดและลดค่าใช้จ่ายของครอบครัวได้ นอกจากนี้การดูแลสุขภาพและรักษาโรคของหมอพื้นบ้านยังมีผลให้คนในชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์ พึ่งพาอาศัยกัน และชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ ในขณะที่ยังมีประชาชนในหมู่บ้านส่วนหนึ่ง มีความรู้เรื่องสมุนไพรน้อย เป็นผลดีทำให้ไม่มีการนำสมุนไพรมาใช้มากเกินไป เป็นการอนุรักษ์สมุนไพรทางหนึ่ง แต่องค์ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพและรักษาโรคที่ถูกต้องและเหมาะสมก็ยังคงถือว่ามีความจำเป็นต่อประชาชนในพื้นที่นี้

การดำเนินงานของโครงการวิจัยครั้งนี้ มีความสำคัญและมีผลกระทบต่อกลุ่มของหมอพื้นบ้านในพื้นที่เป็นอย่างยิ่ง คือเป็นการเปิดมิติใหม่ให้กับหมอพื้นบ้านมีเวทีในการแสดงออก และตระหนักถึงความสำคัญขององค์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินการมาหมอพื้นบ้านมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือ ทั้งในส่วนของข้อมูลที่เป็นตัวองค์ความรู้ และส่วนที่ให้แสดงความคิดเห็นและวางแผนร่วมกันในการดำเนินการในระยะต่อไป นั่นคือหมอพื้นบ้านมีการรวมกลุ่มกันขึ้น ตั้งเป็นชมรมและมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อจัดทำแผนหรือโครงการที่จะเสนอเพื่อดำเนินการในระยะต่อไป ซึ่งสิ่งที่หมอพื้นบ้านมีความต้องการอย่างเร่งด่วน และเป็นฉันทาคติร่วมกัน นั่นก็คือการไปปฏิบัติงานในหน่วยงานหรือกลุ่มที่มีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมและมีความเข้มแข็งเพื่อหมอพื้นบ้านจะได้นำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มของตน นอกจากนี้ก็คือความต้องการที่จะได้รับองค์ความรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์ และมีความคุ้นเคยกับการแพทย์พื้นบ้านนี้ให้ยิ่งขึ้น ขึ้นไปอีก เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ ให้กับตนเองมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของผู้ชมและหน่วยงานอื่นๆ ในท้องถิ่นพบว่า เกิดผลกระทบในเรื่องความตื่นตัวที่จะร่วมกันสนับสนุนและสืบทอดองค์ความรู้ด้านการดูแลและรักษาสุขภาพของตนไว้ให้ยั่งยืนต่อไป ได้แก่

1. องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าโพนค้อ สนับสนุนให้ชมรมหมอยาพื้นบ้านที่รวมตัวกันขึ้นนั้นมีโอกาสจัดทำโครงการเพื่อส่งเข้ามาเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนสำหรับการจัดสรรงบประมาณในปีงบประมาณที่จะถึงนี้ในส่วนของการจัดหา เครื่องมือเพื่อใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัย

2. สถานีอนามัยตำบลเหล่าโพนค้อ เปิดโอกาสให้ชมรมหมอยาพื้นบ้านนำเอายาสมุนไพรของคนมาวางขายที่สถานีอนามัย โดยจัดเข้ากลุ่มแพทย์แผนไทย ซึ่งมีการดำเนินการอยู่ก่อนแล้ว และยังช่วยประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ป่วยที่เข้ามารับการรักษาที่สถานีอนามัย ให้ไปรับบริการจากชมรมหมอยาพื้นบ้านได้ ตามความสมัครใจ และถือว่าเป็นนโยบายการแพทย์ทางเลือกของสถานีอนามัยอีกรูปแบบหนึ่งด้วย

3. โรงเรียนเหล่าโพนค้อ และโรงเรียนใกล้เคียง มีความต้องการอยากนำเอาข้อมูลองค์ความรู้ในการดูแลและรักษาสุขภาพโดยหมอยาพื้นบ้านนี้ มาปรับปรุงเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนซึ่งเป็นเยาวชน มีโอกาสได้ศึกษา และบางทีอาจจะเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการส่งเสริมให้หมอยาพื้นบ้านและคนในท้องถิ่นปลูกสมุนไพรใช้เอง และพัฒนาองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพและรักษาโรคโดยหมอยาพื้นบ้านในท้องถิ่นเพื่อดูแลและรักษาโรค ที่เป็นปัญหารุนแรงของสังคมอยู่ในขณะนี้ คือ โรคมะเร็ง โรคเอดส์ และการบำบัดผู้ป่วยจากยาเสพติด โดยการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพและรักษาโรค แก่คนรุ่นใหม่ และควรส่งเสริมองค์ความรู้ท้องถิ่นในด้านการดูแลสุขภาพและรักษาโรค องค์ความรู้เรื่องสมุนไพร และมีกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนให้ถูกต้อง อันจะเป็นส่วนสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งสมุนไพรของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

2. ควรให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่กลุ่มหมอยาพื้นบ้านร่วมกันวางแผนขึ้นมา เพราะว่าโอกาสในการที่จะรักษาและสืบทอดองค์ความรู้ มีความเป็นไปได้สูง เนื่องจากหมอยาพื้นบ้านมีความพร้อมที่จะร่วมดำเนินการเป็นอย่างดี หากว่าโครงการไม่ดำเนินการต่อเนื่องไปอีกก็อาจทำให้กลุ่มหมอยาพื้นบ้านหมดกำลังใจ และแยกกันอยู่เหมือนในอดีตที่ผ่านมา สุดท้ายองค์ความรู้นี้ก็คงจะสูญหายไปพร้อมกับหมอยาพื้นบ้านเหล่านั้น

3. ควรมีการวิจัยองค์ความรู้หรือภูมิปัญญา ในการดูแลและรักษาสุขภาพ ของหมอยาพื้นบ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงด้วย เพื่อสร้างเครือข่ายและเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหมอยาพื้นบ้าน

ด้วยกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์และเปิดโอกาสให้หมอพื้นบ้าน ได้นำองค์ความรู้เหล่านั้นมาปรับปรุงและพัฒนาความรู้ความสามารถของคนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กัญจนา ดิวิเศษ และคณะ. คู่มือเภสัชกรรมแผนโบราณ. ปราจีนบุรี : ฝ่ายธรรมชาติบำบัด
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี, 2537.
- ชัยชนะ สุวรรณเวช และคณะ. ศักยภาพหมอพื้นบ้านกับการสาธารณสุขมูลฐาน. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข,
2535.
- ทองคุณ หงส์พันธุ์. “กลุ่มชาติพันธุ์และภาษาแถบลุ่มน้ำโขงของประเทศไทย”. วารสารทางวิชาการ
วิทยาลัยครูสกลนครฉบับพิเศษ เนื่องในนิทรรศการ “นวมมังอีสาน” ณ วิทยาลัยครูสกลนคร,
2522.
- ประคิษฐ์ จิระเชษฐประไพ. การดำรงอยู่และปรับเปลี่ยนของการแพทย์พื้นบ้าน : ในกรณีการใช้
สมุนไพรในจังหวัดพิษณุโลก. ปริญญาโท ศึกษาศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ ประสานมิตร, 2540.
- ปริญดา เทอญฐิพ และคณะ. ศักยภาพหมอพื้นบ้านกับการสาธารณสุขมูลฐาน : กรณีศึกษา
จังหวัดนครพนม. กรุงเทพฯ : สำนักงาน, 2535.
- พรสวรรค์ อุทัยวัฒน์. “ประวัติย่อบ้านโพธิ์ค้อ ตำบลเหล่าโพธิ์ค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ
จังหวัดสกลนคร”. ที่ระลึกในงานฉลองปริญญาบัตร-พัฒนศ. ระเบียบธรรม 9 ประโยค
พระมหาอัม คมดีธิปญโญ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ค้อ. สกลนคร : สกลนครการพิมพ์, 2547.
- พิสิษฐ์ บุญไชย. รายงานการวิจัยการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพของชาวผู้ไทย
จังหวัดมุกดาหาร. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.
- รุ่งรังษิ วิบูลชัย. การดำรงอยู่ของการแพทย์พื้นบ้าน : กรณีศึกษามุ่บ้านนาสีดา ตำบลข้าวปุ้น
อำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล,
2539.
- สุจินดา คุจาวิวัฒน์. การปรับตัวของหมอพื้นบ้านในชุมชนไทยลาว จังหวัดนครพนม.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.
- หอสมุดแห่งชาติเวียงจันทน์. ฮิดสิบสอง และ กองสิบสี่. พิมพ์ครั้งที่ 1. เวียงจันทน์ :
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, 2495.
- อภิมนูติโก ภิกขุ. “วลีเพื่อชีวิต – หาดิศา” อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางบุญเทียน พรหมวงศ์ 28
เมษายน 2534 ณ ฌาปนสถานวัดศรีทศเทพ. 2534.
- อรุณพร อธิรัตน์ และ วิรพัฒน์ เจริญธรรมธรณ์. “สัมพันธ์ระหว่างการแพทย์แผนไทยและการแพทย์
แผนปัจจุบันสอดคล้องหรือแยกออกจากกัน” วารสารการแพทย์แผนไทย. 2(1) : 44 – 68,
2541.

อัญชลี อินทนนท์. ศักยภาพหมอปั่นบ้านกับการสาธารณสุข : กรณีศึกษาจังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการการสาธารณสุขมูลฐาน กระทรวงสาธารณสุข, 2535.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของตำบลเหล่าโพนก้อ

วัดอัมพวัน

ถนนเลียบคลองต่งน้ำ

เส้นทางคมนาคมในหมู่บ้าน

สภาพวัดร้างเก่าแก่ อยู่ในที่ดินที่บ้านน้อยหนองไผ่สวน

ใบเสมาหินที่ฝังอยู่ในวัดร้างบ้านน้อยหนองไผ่สวน

“นาหวาน” การร่วมมือร่วมใจที่ยังมีให้เห็น

สภาพบ้านเรือนของหมอพื้นบ้าน

สภาพบ้านเรือนของหมอพื้นบ้าน

สภาพบ้านเรือนของหมอพื้นบ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบล สถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

วิถีชุมชน

1. ศาสนา และความเชื่อ

แต่งแก้ สะเดาะเคราะห์

ประเพณีการเลี้ยงผีหมอ "หมอเหยา"

คบปะทายนูชาเทวดา

2. อาชีพ เศรษฐกิจ

อาชีพหลักคือทำนา

อาชีพเสริมทอผ้าพื้นเมือง

อาชีพเสริมทำไร่ยาสูบ

อาชีพเสริมเพาะกล้าไม้เศรษฐกิจ

อาชีพเสริมสวนผลไม้ (เช่น แก้วมังกร)

อาชีพเสริมเลี้ยงสัตว์

ปลูกพืชสวนครัว

เพาะเห็ดขอนขาว

เลี้ยงสัตว์(หมูป่า)

ทำปลาแห้ง

ภาคผนวก ค
กิจกรรมการดำเนินโครงการ

กิจกรรมที่ 1 ค้นหาข้อมูล

กิจกรรมที่ 2 ประสานความร่วมมือ

กิจกรรมที่ 3 ศึกษาภูมิเวทท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 4 ศึกษาองค์ความรู้ในการวินิจฉัย และการรักษาโรค

กิจกรรมที่ 5 สังเคราะห์การวินิจฉัยและรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน

กิจกรรมที่ 6 กิจกรรมเวทีสร้างแนวทางร่วมมือระหว่างหมอพื้นบ้านในพื้นที่

กิจกรรมที่ 7 เวทีสรุปผลการวิจัยและวางแผนต่อเนื่องในการพัฒนาระดับองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านอีสาน

ประวัติผู้ทำการศึกษา

1. ประวัติส่วนตัว

ชื่อ นายสัญญา สุขจันทร์ เกิดเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2518

ภูมิลำเนาเดิม 117 หมู่ 3 ตำบลแสนพัน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ที่อยู่ปัจจุบัน 321/191 หมู่ 4 แขวงคลองสองต้นนุ่น เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร

2. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2530 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา จากโรงเรียนบ้านแสนพันหมื่นหย่อน
อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

พ.ศ. 2536 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จากโรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม
จังหวัดนครพนม

พ.ศ. 2540 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต (วท.บ. ชีววิทยา) จากภาควิชา
ชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

พ.ศ. 2545 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิต (วท.ม. สัตววิทยา) จากภาควิชา
ชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ประวัติการทำงานและการฝึกประสบการณ์

พ.ศ. 2538 ฝึกประสบการณ์ภายใน ที่สถาบันวิจัยลัทธิรุกขเวช มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม สถานีปฏิบัติการนาอุดม เรื่อง “ความหลากหลายชนิดของพรรณไม้
พื้นบ้านอีสาน กับภูมิปัญญาท้องถิ่น”

พ.ศ. 2538-2539 เป็นนิสิตอาสาสมัคร ช่วยงานเก็บข้อมูลภาคสนาม “โครงการความ
หลากหลายของพรรณไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” สถาบันวิจัยลัทธิ
รุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.ศ. 2539 ฝึกประสบการณ์ภายนอก ที่ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง “การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของ
สิ่งมีชีวิตในระดับโครโมโซม”

พ.ศ. 2539-2540 เป็นอาสาสมัคร ช่วยงานเก็บข้อมูลภาคสนาม “โครงการตรวจชำระ
จัดหมวดหมู่ และซ่อมแซมเอกสารโบราณ ในหอไตร วัดมหาธาตุจังหวัด
ยโสธร” สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

- พ.ศ. 2542 เป็นผู้ช่วยสอน (TA) ในรายวิชาปฏิบัติการชีววิทยาทั่วไป (General Biology Laboratory) ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พ.ศ. 2543 เป็นนักวิจัยภาคสนาม “โครงการ การปลูกฝังในคุณค่าของจิตสำนึกพอเพียงและยั่งยืน เพื่อการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน สมดุล และเป็นธรรม” สถาบันภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษาราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน
- พ.ศ. 2544-2545 เป็นเจ้าหน้าที่สนับสนุนและติดตามงานท้องถิ่น (LES) ภาคกรุงเทพฯ และปริมณฑล สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ธนาคารออมสิน (SIF)
- 1 ม.ค. – 30 พ.ค. 2546 เป็นผู้ช่วยนักวิจัย โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT) ประจำสถานีวิจัย ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- 1 มิ.ย. 2546 – 30 มี.ค. 2547 เป็นอาจารย์อัตราจ้าง ประจำโปรแกรมวิชาชีววิทยาประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
- 1 เม.ย. – 30 ก.ย. 2547 เป็นเจ้าหน้าที่ประสานงาน “โครงการพัฒนาและสนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ด้านสิทธิมนุษยชน ภาคประชาชน” สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
- 1 ต.ค. 2547 – 30 มี.ค. 2548 เป็นผู้ช่วยนักวิจัย โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT) ประจำสถานีวิจัย ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
- 1 เม.ย. – 30 มิ.ย. 2548 รับทุนสนับสนุนงานวิจัย เรื่อง “ความหลากหลายของปูน้ำจืด ในน้ำตกถุนันทา และลำห้วยสาขา : อุทยานแห่งชาติเขานัน จังหวัดศรีธรรมราช” ของ โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT)
- ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ผู้ช่วยสอน ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาสารคาม

4. ผลงานวิจัยและบทความทางวิชาการ

- พ.ศ. 2539-2540 จัดทำปัญหาพิเศษเรื่อง “ความหลากหลายของอาหาร และอัตราการเจริญของหอยหอม (*Cyclophorus volvulus*)” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT)
- พ.ศ. 2541-2545 จัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “อนุกรมวิธานของปูน้ำจืดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จากโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT)
- พ.ศ. 2546 เสนอบทความทางวิชาการเรื่อง “ความหลากหลายของปูน้ำจืดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” ในหนังสือรายงานประจำปีการวิจัยในโครงการ BRT ครั้งที่ 8
- พ.ศ. 2546 เสนอบทความทางวิชาการเรื่อง “ปูน้ำจืดสกุลปูแดง (*Podaengon*)” ในวารสารวิชาการคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ฉบับที่ 1